

NÎQAŞËN FELSEFEYË 39.

Abdusamet Yîgît

weşanên

.
. .
. .
. .

Niqaşên felsefeyê 39
@Abdusamet yigit
Weşanên felsefeyê
2018-Almanya-Berlin
Grafik: zendi şîyar

.
ISBN 968-4-940991-15-2

Pêşgotin:

Mijare emprisismê wê weke mijarek zaninê û an ya felsefeya zaninê ku mirov wê bi hem bi temenekê demî û hem jî ya temenekê dîrokî re wê karibê wê di rengekê de wê werênê ser ziman bê. Gotina empirik wê hinekê jî wê dema ku wê were salixkirin wê di rengekê de wê, di wateya têtgîna 'ceribandînê' û ankû cerbê de wê di rengekê de wê weke ku wê were dîtin wê hanîn li ser ziman.

Di demên kevnera de wê bi felsefeyên weke yê platon û aristo re wê mijare zaninê wê were hildan li dest. Her çendî ku wê hizrên wan di wê temenê de wê nikaribê zêde di çerçoveya têtgîna empirikî de wê bibînê jî lê wê di rengekê de wê bi encamên bi nîqaşkirinê û hwd re wê, di wê temenê de wê bandûra wê li fahmkirinê wê, ji aliyekê ve w bibin.

Di wê temenê de wê di rengekê de wê di mijare lêpirsînên bi hizirkirinê û hwd re wê di temenê de wê, karibê wê di rengekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê ku wê mijare zaninê wê di wê temenê de wê çawa wê were hildan li dest wê bi wê re wê weke mijarek giring wê xwe di rengekê de wê bide dîyarkirin.

Di serî de ku mirov bi têtgînek şewayî wê bibêjê wê bi têtgînek epistemikî wê were dîtin ku wê were hildan li dest. Lê bi teybetî di mijare felsefeyên zêhnî de wê di demên hemdem de wê li ser têtgîna 'lêdaxistinê' û an 'lê nedaxistinê' û hwd re wê di rengekê de wê were lê hizirkirin. Filosof û hizirvanên ku wê ji aliyê têtgîna lêdaxistinê ve wê li mijarê wê binerîn wê bi têtgîneke epistemikî û bi temenekê fîzîkî wê karibê ew wê were hanîn li ser ziman bê. Lê ya aliyê din a lê nedaxistinê wê di wê temenê de wê li wê bihizirê ku wê, tevî ku wê têtgînek tozî wê weke bi wê nebê jî lê wê di rengekê de wê weke ji rewşa heyina fîzîkê wêdetirî ku wê herê wê di reng û awayekê de wê weke ku wê bi wê re wê li wê bihizirin û wê werênina li ser ziman.

Di wê temenê de wê di zanistên fîzîkî de jî wê ne i têtgînek lêdaxistinê wê li li mijarê wê bihizirin û wê bi wê re wê hizrên xwe wê bi têtgînekê wê bi wê re wê werênina ser ziman. Zêhn hinek jî wê bi aliyekê wê weke bi pêvajoyên zêhnî ve girêdayî ku wê were ser ziman wê ji aliyekê din ve

jî wê weke ku wê bi kevneşopîyek hizirkirinê ji demên kevnera û hwd ve wê di nava felsefeyê de wê bi duitiya nava beden û zêhnê û hwd de wê, were ser ziman. Berê di demên kevnera de wê bi têtîna beden û gîyanê wê were ser ziman. Lê destcertes di felsefeya xwe de wê mijare gîyanê wê bi ya zêhnê re wê şîrovebikê wê di rengekê de wê şîroveya beden û zêhnê wê di temenekê fizîkî, derûnî û zanînî û hwd de wê di dewama wê de wê bi felsefe û hizirî wê werênê ser ziman.

Di demên hemdem de wê weke aliyekê wê yê giring wê mijare zêhnê wê di wê temenê de wê bi lêpîrsînên wê yên fizîkî û ne fizîkî re wê ji aliyekê din ve wê bi duitiyekê wê were kifşkirin û wê li wê karibê wê were lê hizirkirin. Di wê çerçoveyê de wê ya fizîkî û ya ne fizîkî wê di wê temenê de wê di mijare zanînê de wê bi bandûra xwe ya epistemîkî, mantiqî, û hwd re wê di rengekê de wê weke ku wê were dîtin wê bi wê re wê were lê hizirkirin.

Weke aliyekê wê yê felsefeyî wê bi felsefeyî û aqılmeşandinê ku wê di dewama wê de wê bi wê felsefeyî wê were lê hizirkirin wê di wê temenê de wê ya bi awayekê bi birhan û ya *bêbirhankirinê* wê di wê temenê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Lê di awayekê din de wê felsefe wê, di wê temenê de wê cihê hizirkirinê li zanyariyek kûr wê bide hiştin.

Empirik wê hinekê jê wê weke aliyekê wê yê hizirkirinê bi azmûn û cerbê wê xwe bide dîyarkirin. Di şîroveyên xwe de wê ji Locke û heta Hume wê li ser wê kevneşopîya têtîna cerbparêzî wê di rengekê de wê were dîtin ku wê were lê hizirkirin û di rengekê de wê mijare fahmkirina têtîna empirîkî wê derxistina li pêş. Locke wê bi têtîna 'tabûla rasa' û an weke 'xêva vala' wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Ji wê têtîna wî ya ku wê were fahmkirin ku wê ji bûyinê wê ti zanin wê nebê û wê hemû wê çavkaniya wê bi kirin û jîyan û azmûnkirinên me bin. Di wê rewşê de wê, weke aliyekê wê yê din wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê, di rengekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin.

Wê jî wê dikarê wê didewama wê de wê werênê ser ziman ku wê têtîna empirîkî wê di wê temenê de wê, bi mijare lêpîrsînên ya zanina jibûyinê û fahmkirina xwezayê wê bi wê re wê di rengekê de wê derkeve li pêş.

Di çerçoveya têtîna empirîkî a ingilisî de ku mirov wê bibêjê wê ji hobs û heta locke û hume wê di rengekê de wê were dîtin ku wê pêşketinek bi wê re wê bibê. dervî wê, bi hizirên hizirkirinên demên kevnera ên weke empiricus û heta pêvajoyên bi hizirên stoayîyan û hwd wê, di rengekê de wê karibê wê di pêvajoyên hizirkirinê re wê li wê bihizirê bê.

Di renekê din de jî wê di mijare hizrên emprikî de ku mirov wê li ser temenê hizirkirinê bi wê re ku mirov dinava dîrokê de wê lê bipirsê wê kkaribê gelek cûreyên hizirkirinê ku wê di temenê de wê were dîtin ku wê werina ser ziman bibîne.

Piştî wê, di demên ronakbiriye de wê berkeley wê bi zêdey wê bi têngnek ideayî wê mijare wê li ser wê temenê wê hilde li dest û wê bi temenî wê hebûna fizîkê û an ya fizîkî wê di hişê xwe de wê redbikê. Ew wê weke tişteke ku mirov wê li wê dihizirê wê di reng û awayekê de wê werênê ser ziman. Wê dema ku em pêvajoyên hizirkirinê bi wê re wê hinekê di dewama wê de wê werênina ser ziman wê, heta fillozofên weke kant wê karibê wê di renekê de wê bi şîroveyên ku mirov di wê çerçoveyê de wê karibê di renekê de kifşibkê û werênê ser ziman bê.

Di mijare şîwayên hizirkirinê de wê weke ku wê were dîtin hume wê hizrên xwe wê dema ku wê werênê ser ziman wê zanina mirov wê li do qatagoriyan wê di renekê de wê weke ku wê beş bikê. Yek wê, bi têtikiliyên hizirkirinê bin û ya din jî wê, mijareên diyardeyî bin. Locke wê di wê nûqteyê de wê mijare wê di renekê de wê bi têtikiliya nava hizirkirinê a bi hev re de wê bikê ku ew wê şîrovebikê û wê werênê ser ziman. Beremberê wê, Locke wê mijare bûjenê ku wê şîrovebikê wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê bi wê re wê, di renekê de wê werênê ser ziman û wê bi xosletên asta pêşî û asta duyem re wê li beş bibê û wê di dewama wê de wê bi wê re wê di renekê de wê werênê ser ziman.

Di mijare zaninê de wê çawa wê were gihiştin li zanina rast wê bi wê re wê di renekê de wê were dîtin ku wê were lê hizirkirin. Li gorî wê têtîgînê wê ku wê hume û piştî wî hinekê wê berkeleyî wê bi têtîginek fenomenelist wê werênê ser ziman ku wê hemû bûjenên fizîkî wê weke encama azmûnên me bin re wê di renekê de wê werênina ser ziman. Li gorî wê, di encama dawî de wê, bûjenî zêhnî, xoslet û bûyer û an rewşên dibin wê hebin.

Li gorî wê têtîgînê wê hemû têtîgînên fizîkî wê xwediyê rewşek heyinî û dîtbarî bin. Li ser wê temenê wê mijare fizîkê wê bi têtîginek bûjenî re ku wê di wê temenê de wê bi têtîginek dîtbarî re wê werênina ser ziman wê fillozofên weke john stuart mill û hwd wê di renekê de wê weke ku wê li wê bihizirin û wê têtîgîna 'bûjenê weke rewşa derfeta mayinda a sehî' wê di şêwayekê de wê pênasebikê û wê werênê ser ziman.

Mill di renekê de wê di têtîgîna xwe ya emprikî de wê weke ku wê gavekê wê pêşdetir wê mijarê bi birînê wê bihizirê û wê, mijare hizra ji

ya giştî wê, weke renegekê hizirkirinê a pêwîst wê bikê ku ew pênamebikê û wê di dewama wê de wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê, ji ya giştî a têngîna mill û li ya giştî a têngîna hume wê di renegekê de wê, di wê nûqteyê de wê di renegekê de wê weke pêwîstîyna bi rengên cihê ên li rex hev wê di zaninê de wê werina li wan hizirkirin. Li gorî têngîna mill a zaninê wê zanin rastarast wê ne ji azmûnê lê wê, weke rastarast bi azmûnê ji ya giştî (inductive) bi hatinê ku wê were derhanîn wê, di renegekê de wê, li wê bihizirê.

Di serî de wê formulasyona Mill wê, di nava ya rast û ne rast a sehên bi derfet re wê cihêkirinekê wê weke ku wê bikê. Wmijare rastarast a azmûnê hanina ser ziman wê çî û çawa bê wê hinekê li ser wê bisekinê.

Li gorî wî di asta pêşî de wê sehên mayînda bi derfetbûna wan wê di mercê pêşî de wê çawa wê bibê wê bikê û bixwezê ku wê fahmbikê. Berkeley wê dema ku wê bahsa xwûdê bikê wê li valahiyekê wê bi cih bikê. Lê mill wê weke gelek filosofên din ku wê mijarê hildina li dest wê ew wê pirsê wê weke bêbersiv wê bihêlê. Di dawiyê de ku wê rastin wê teqez weke bi derfetbûnên sehî ku wê ji wê wêde bûhûrînê wê, ji wê dûr wê bikê ku ew hizra xwe werênê ser ziman. di mijare ya ku ew dihê dîtin û wê çawa wê were fahmkirin wê, û ya ku wê weke 'heya' û mirov wê nikaribê bibînê û dest lê bide û hwd wê li wê bihizirê. Lê di wê nûqteyê de wê gelek pirsên ku wê weke di serê mill de wê di serê gelek hizirvanên din de jî wê weke bêbersiv wê ji aliyekê ve wê weke ku wê bimênin. Lê mill heta ku ew jê hat jî wê di hizrên xwe de wê çawa wê, bigihijê têngînek ku ew wê ya derve wê, bi wê şenber bikê û wê vegotinekê ji ya têngîna inductivî re wê werênê di şewayekê de wê bikê ku ew li wê bihizirê.

Lê em wê dikarin wê bibêjin ku wê piştî hume wê bi hizrên Mill û bandûra wê mijare hebûna bûjenê û salixkirina wê zêdetirî wê di renegekê de wê bi hizirkirinên têngîna empirikî re wê xwe bidina dîyarkirin.

Di mijare fahmkirina têngîna fîzîkî weke dahatek fîzîkî ku ew ji ya rewşa duyem were der hanîn wê di wê demêde wê bi zêdeyî wê li ser wê were sekin in. Lê di derbarê dahatên sehî de wê di renegekê de wê weke karibê wê bibêjê ku wê ji rewşa derhanînê a bi wê weke ji rewşek fîzîkî- bûjenî wê derhanînê bikê wê weke têngînek bi berdewamî wê weke ku wê nebê. Ya bi çavdêrîyên asayî wê weke ji aliyê a çavdêrîyên asayî ve wê di renegekê de wê karibê wê werênê ser ziman.

Di wê rewşê de wê rewşa peyvên bi sehî wê çî wê bi xwe re wê werênina ser ziman wê, di wê rengê de wê di dewama wê de wê li wê were lê hizirkirin.

Minaq li gorî têgiha fenomenalîzmê, mirov bêje ku çavdêrek asayî hebê, û ev ku ew bêjeya hîpotezîkî ye ku heke bijîjkek hebûya ku çavdêran bişopîne, dê çavdêr ji bijîşk re asayî xuya bikira. Lê, bêguman, bijîşk bixwe divê çavdêrek asayî bê. Ger em asayîbûna vî bijîjkî di warê sehî de pênasê bikin, pêdivî ye ku em qala bijîjkek duyemîn bikin ku dema ku uzwen sehî ên bijîşkê yekem lêkolîn dike, divê xwediyê heman daneyên sehî be ku çavdêrek asayî di dema lêkolîna xwe de dike. Û eger em bi şertên sehî nîşan bidin ku ew rewşa weke bijîşkê duyemîn weke çavdêrek asayî bê, û divê em serî li bijîşkê sêyemîn bidin bo fahmkirina çavdêriya yê pêşî êdî wê jî bikin. Ew wusa wê weke rewşek ku ew xwe di dewama hev de bide domandin bê.

Piştî wê pêvajoyên bi hizirkirina li ser têgînên weke ya cerbzani de wê bi hizirvanên weke li ser frege, russell û heta witgentesin û hwd wê, di wê temenê de wê di rengekê de wê xwe di şewayekê de wê bide diyarkirin. Ev zaneyên dawî ku me navê wan hilda wê zêdeyî wê mijare têgîna mantiqê wê bi wê re wê hildina li dest û wê di rengekê de wê bi wê re wê bihizirin û wê bixwezîn ku ew bi wê re bigihijina li encamekê.

Heta têgîna pozitivistên mantiqî û hwd wê di wê temenê de wê piştê wê karibê di dewama wê de wê li wê bihizirê. Wê di çerçoveyek felsefeyî ku ew bi gotinê weke pêwîsta bê gihandin li fahmkirnekê wê di wê çerçoveyê de wê li ser wê bisekin in. Di wê temenê de wê têgînên birhanî ên pozitivistan wê di wê temenê de wê li ser temenê karibina piştrastkirinê ku wê bi wê were kirin wê di rengekê de wê bi wê ava bin. Têgînên pozitivîsma mantiqî û lêdaxistiniya ku ew bi wê dihizirin wê ji aliyê hizirvanên piştê ên weke Nelson Goodman, W. V. Quine, Hilary Putnam, Karl Popper, Richard Rorty û hwd ve wê were rexnelêgirtin.

Piştî wê felsefeya empirîkî wê di rengekê de wê bi gotinên zanyariyê wê di şewayekê de wê çawa wê were gihandin li rêbazek zanyarî a fahmkirinê wê bi wê re wê were lê hizirkirin û wê di wê temenê de wê çerçoveyek berfireh a mazin wê bi hizirkirinên wan re wê di rengekê de wê weke ku wê bibê.

Abdusamet Yigit

Destpêk; niqaşên felsefeyê 39.

Di destpêkê de bi kortasi têtetnek li destpêkê a felsefeya empirîkî

Di mijare felsefeyê de wê, felsefeya demên hemdem wê weke aliyekê wê yê giring û çerçoveyek kûrbûnê wê bi wê re wê bide nîşandin. Ku em bi demên hemdem re wê bi felsefeyê re wê werênê ser ziman wê, di rengekê de wê, bi têtîna kûrbûnê û çerçoveyek şewayî wê xwe bide dîyarkirin. Bi teybetî piştî demên ronansê û pê de wê ne tenê wê felsefeyên nû bi têtîna wê pêşkevin û ankû wê werina pêşxistin. Wê bi wê re wê lêpîrsînek felsefeyî wê li ser yên berê re wê ji temen ve wê were kirin. Di wê çerçoveyê de wê hizirkirinên weke yên kopernîk, newton û gelîliei, kapler û hwd ku wê çendî wê di dîmenekê lêpîrsîner wê biafirînin wê ji yên piştî xwe re jî wê bingihê lêpîrsîner wê di wê temenê de wê biafirîne.

Di wê rengê de wê felsefe wê, di rengekê de wê zêdeyî wê di demên piştî wê li ser temenekê lêpîrsîner de wê di wê temenê de wê pêşkeve. Felsefeya spinoza wê bi toz'a wî re ku wê çawa wê, weke lêpîrsînekê li ser ya piştî xwe re wê biafirîne wê piştî wê, hizrên weke yên hume û hwd ku wê bi têtîna kome bi derkkirinê ('bundle of perceptions') re wê, werênê ser ziman. Ev têtîna hume ku wê berî wê hinekê wê Locke jî wê hizra xwe bi wê di têtînek empirîkî de wê werênê ser ziman wê dîmenekê lêpîrsîne wê li ser wê re wê, di awayekê de wê weke ku wê biafirîne. Ev jî wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di rengekê de wê bihizirê û wê karibê wê di rengekê de wê werênê ser ziman.

Di wê temenê de wê, di şewayekê de wê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê karibê wê li wê bihizirê wê, di wê temenê de wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman. Hume têtîna xwe ya empirîkî a bi têtîna kome a derkkirinê re ku wê werênê ser ziman re wê, di wê temenê de wê mijare têtîna tozê û cewherê ku ew bi tiştê re wê hebê û ankû nebê re jî wê weke lêpîrsînek felsefeyî wê di rengekê de wê li ser wê re wê biafirîne.

Wê di wê çerçoveyê de wê di şêwayekê de wê hizra xwe wê bi wê re wê, di awayekê de wê weke ku wê werênê ser ziman.

Di mijare hizra hume a têtîna wî ya weke ya kome/demete a derkkirinê ku wê di wê temenê de wê werênê ser ziman wê, mijare bûjenê wê di renekê de wê weke çerçoveyek bi gelek xosletên ku ew di wê temenê de wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin re wê, di dîmenekê de wê weke wê bixwezê wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, di hizirkirina xwe de wê, dîmenekê hizirkirinê wê werênê ser ziman.

Lê di wê temenê de wê hume wê di hizra xwe ya şikbar de wê di dîmenekê de wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê giring ku wê, di dîmenekê de wê, li wê bihizirê wê, di wê temenê de wê, li wê bihizirê û wê karibê li wê were lê hizirkirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê karibê wê li wê bihizirê bê.

Ji wê aliyê ve wê weke Locke wê hume wê di dîmenekê de wê lêpîrsînên xwe wê li ser têtînek sehî a bûjenî re wê, di wê çerçoveyê de wê weke ku wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê hizrên xwe wê bi wê re wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, di wê rengê wê çerçoveya wî ya hizirkirinê a emprikî wê weke aliyekê ku ew wê, dihê ser ziman wê weke aliyekê felsefeyî ku mirov wê ji aliyekê ve wê li ser wê bihizirê û wê di dîmenekê felsefeyê de wê hilde li dest.

Di dmenê hume de wê, têtîliyê weke ya bûhûner ku ew dixwezê weke ji têtîna zanîna felsefeyê li ya zanina zanyarî weke derbaskirinê bi têtîna azmûnê û ceribandînê û hwd re wê weke ku wê bixwezê ku ew wê bikê. Ber vê yekê wê, di renekê de wê hizrên xwe di wê temenê de wê, di renekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman. Ji aliyekê din ve jî wê gotina emprikî wê di xwe de wê têtînek bi wateya ceribandînê û hwd re wê, di şêwayekê de wê bide mirov. Di wê nûqtayê de wê piştî wê ku ew têtîna felsefeyî ew hat ser ziman wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê, mijare têtîna ceribandînê/emprisismê û rasyonalisme jî wê di renekê de wê li hemberî hev wê, di renekê de wê, weke ku wê bibê xwediyê lêpîrsînekê li hev. Di wê çerçoveyê de wê ji gotina rasyonalitiyê wê çî wê were fahmkirin wê weke gotinek ku wê karibê hinek wateyên cihê ew bi xwe re di renekê de bide dîyarkirin jî bê.

Di nûqtayên ku wê di nava têtîna rasyonalismê û emprisismê de wê, ya ku wê bibê mijare lêpîrsînê û cihê ji hev wê mijarên weke ya jibûyinê ve hebûna zanînê û ankû na jî bê. Di wê nûqtayê de wê weke aliyekê wê yê giring wê mijare lêpîrsînê wê di wê temenê de wê di renekê de wê bi wê re wê xwe bide dîyarkirin.

Di wê çerçoveyê de wê di mijare hizirkirinê de wê, hemû hipotez û teori wê bi hev girtina ku ew bi wê hena re wê karibin werina fahmkirin û ji hev derxistin. Wekî din wê, li şûna bi sehê wê bi azmûnê wê bixwezê ku ew di rengekê de wê, kifşbikê û bigihijê encamê bi wê.

Di hemû zanistên xwezayî de wê bi wê re wê, zanin ku wê xwe bi sipêrê ceribandinê û hwd re wê, di rengekê de wê werênê ser ziman. Di wê nûqtayê de wê, zaninê wê weke bi têgînek bi derfet û bûhûrîner wê, di wê temenê de wê, di rengekê de wê bi çerçoveyek fahmkirinê û şewayê wê re wê werênê ser ziman.

Di wê temenê de wê, di awayekê de wê, bi têgîna cerbê ku wê ji fahmkirinê re wê rêberî wê were kirin wê di rengekê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê weke ku wê were lê hizirkirin.

Gotina emprisismê ku wê li ser temenê têgîna 'empeiria' an jî bi latinî 'experientia' re wê were ser ziman û wê, di wê çerçoveyê de wê, were ser ziman. Di demên kevnera de jî wê bi têgîna azmûnkirinê û ankû cerbkirinê û hwd re wê, weke têgînek ku wê di wê temenê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin û wê ji wê were bahskirin.

Di dewama wê de wê bi têgîhiştina wê re wê, ya ku wê were fahmkirin wê di wê çerçoveyê de wê çawa wê weke bi têgînek fahmkiirnê a bi jîyankirinê/azmûnkirinê ku mirov wê bigihijê wê, zanina wê re wê, di rengekê de wê xwediyê çerçoveyek fahmkirinê bê.

Di awayekê din de jî wê dizanistê de wê emprisism wê di rengekê de wê weke têgînek ku ew bi zaninê û fahmkirina wê û an piştrastkirina wê were bi cerbkirinê û bi wê cerbkirinê were bibirhankirin re wê, di dîmenekê de wê, çerçoveyek fahmkirinê wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Hem di zanistên xwezayî de bê û hem ji di yên civaknasî û hwd de bê wê, di rengekê de wê bi ceribandinê wê ya ku ew dihê û ankû hatî testkirin û ankû ceribandin re wê, di wê çerçoveyê de wê bi azmûnek ku wê di wê çerçoveyê de wê li wê were lê hizirkirin.

Ku em dîsa li gotina xwe ya li ser wê hinekê ku me hanî ser ziman a weke bi têgîna rasyonali re ku wê were lê hizirkirin ku wê berî wê, xwediyê çavkaniyekê bê wê, bi wê re wê, bi têgîna emprikî re wê newê lê hizirkirin. Di dewama wê de wê, ya ku ew wê di kirinê û an pîretikî de, di bi azmûnê û çavdêrîyê û hwd re ku wê were girtin re wê, di wê temenê de wê weke çerçoveyek zanînê bê.

Locke wê dema ku wê di wê nûqtayê de wê mijare têgîna zanînê wê bi xêvî û têgînek xêvî wê hilde li dest. Di wê nûqtayê de wê, têgîna 'tabula rasa' ku wê were wateya xêva vala û ankû 'lewha vala' de wê were

şîrovekiirn wê di wê temenê de wê, weke bi kirdeyek zaninî a weke ku wê zanina ku em bi wê bi dest dixin wê berî wê, bi çavkaniyek ku ew di wê de wê ne dîyar bê wê, di renekê de wê weke aliyekê wê yê ku em dikarin wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê din ku em karibin wê fahmbikin.

Di wê nûqteyê de wê, di awayekê de wê zaninê wê dervî çavkaniyek û girêdanek ku ew weke berî wê bi wê hebê wê, di wê temenê de wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê têngnek sedemî a bi têngiha girêdanê ku wê di temenê fahmkirin û zaninê de wê were ser ziman wê bi wê re wê li hemberî wê were sekin û wê weke ku wê were redkirin. Bi wê sedem wê têtikiya ku em bi tiştan re wê didênin û wê girêdanê dikin wê ne weke xosletê tiştê lê wê weke hizirkirinek û tefkirkirinek me ya ku em di wê temenê de wê bi wê re wê dikin û wê pêşdixin re wê, bihizirê û wê werênê ser ziman. Di çerçoveya fahmkirina xwezayê de wê weke ku wê bingihekê wê rengê fahmkirinê wê bi wê re wê weke ku wê nebê wê, di renekê de wê werênê ser ziman. Wê têtikiya nava diyardeyan wê bi şewayên xwe em nizanin û em tenê li wê dikirpênin û bi wê dihênina ser ziman. Di wê temenê de wê werênê ser ziman ku wê mirov wê di nava têtikiya fahmkirinê a xwezayê de wê bi têtikiya ya piştê û pêşî û hwd re wê ew rêzînê wê mirov wê bi aqilê xwe re wê têtikiyê wê dênê û ew wê, werênê ser ziman. Locke wê di wê nûqteyê de wê dema ku wê bahsa aqil wê bikê wê di jîyanê de wê weke yekane rênîşandar wê, di renekê de wê pênasebikê û wê werênê ser ziman. Di wê temenê de ku mirov aqilê xwe bikarhanînê li hemberî hem kevneşopî û otoriteyê wê karibê xwe derxê serfireziyê û wê karibê xwe azad bikê.

Dahate zaninan bi rêya sehan ku ew bi xwe sipêrina cerb û birhankirinê

Weke aliyekê wê yê din ê giring wê di mijare têngîna empirikî de wê mijare zaninê û şewayê wê yê bi destxistinê bê. Wê di wê nûqteyê de wê li ser wê were sekin in. Li gorî ku wê were li ser sekin in wê bi çavdêrî û çavkaniya wê re wê zanin wê were hildan li dest. Di awayekê de em zanina ku em bi sehên xwe wê bidest dixin wê di renekê de wê, pêwîst gihandina li birhanekê û piştrastkirinekê bê. Wê di wê temenê de wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di renekê de wê li wê bihizirê bê.

Di mijare zanina xwezayî û zanistên civaknasî de ku ew dihê bi dest kirin wê ew çawa wê weke 'zanina rast' wê were dîtin wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê ku wê bi wê re wê were li ser wê sekin in bê. Di wê nûqteyê de wê dikarê wê di rengekê de wê li wê bihizirê ku wê mijare zaninê wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê li wê were lê hizirkirin. Zanin wê, rastbûna wê, çawa ku ew hat girtin wê bi wê newê weke rast dîtin. Ew wê, di wê temenê de wê, li gorî wê, di rengekê de wê, bi şêwayî wê, bi çavkanî û çavdêriya wê re wê xwediyê rewşek bi temen û birhankirinê a çawa bê wê, di wê temenê de wê karibê wê, di rengekê de wê fahmbikê bê.

Di awayekê de wê lêpîrsîna empirîkî wê dema ku em li wê bihizirin wê di wê temenê de wê çawa wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring ku wê, bi aksiyomên bingihînî wê sûd wergirê û wê bi wê re wê, bi encamên ceribandînê wê, şêwayên xwe yên teorîkî û hwd wê bikê ku ew wê pêşbixê û wê werênê ser ziman.

Di dewama wê de wê dema ku e, bahsa emprîsîsme felsefî bikin wê di wê çerçoveyê de wê, zanin ku ew ji sehan hatî derhanîn ku ew bi awayekê rast wê weke ne xwediyê rastiyekê bê.

Li ser wê temenê wê dema ku wê bahsa têtîna zaninê wê were kirin wê, di rengekê de wê bi têtîna epîstemîkî wê, bi zaninê ku wê werênê ser ziman wê zaninê wê ji sehên serbixwe wê, bi têtîna rasyonali re wê di rengekê de wê weke ku wê bide ber hev û wê di rengekê de wê di têtîna zaninê ku ew hinekê wê weke çawa wê, ji bûyinê ku ew hena wê bi wan re wê bide dayin ber hev û wê, di şêwayekê de wê bixwezê ku ew wê bigihênê li fahmkirinekê.

Li ser wê temenê wê, dema ku em minaq hizrên Locke wê li wê bihizirin wê di wê çerçoveya dana berhev de wê, di rengekê de wê weke ku wê ji hev sûdgirtinekê jî wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê li wê bihizirin û wê encamê wê derxin. Locke wê, ji têtîna xwe ya empirîkî wê di awayekê de wê li ser gotina xwûdê re wê, bi şîroveyên xwe yên weke 'hinek zanin wê tenê wê bi seh û aqil re wê karibê were lê gihiştin' ku wê werênê ser ziman wê ji gelek aliyan ve wê hinek şîrovevan wê weke tewizekê ku ew di têtîna şêwayê xwe de bi ber têtîna rasyonalmê ve dide jî wê şîrovebikin û wê werênina ser ziman. Ku wê weke emprîstekê din bê Robert Boyle wê di rengekê de wê, bahsa hinek hizrên ku em ji bûyinê ve xwediyê wan in wê bahsa wê bikê û wê di wê temenê de wê di rengekê de wê hizrên xwe wê werênê ser ziman.

Lê ji aliyekê din ve jî wê, mijare hizra rasyonalismê jî ku em di wê temenê de wê li wê binerin wê dikarê wê dihinek pêvajoyên fahmkirinê de wê derbasbûna wê bi fahmkirina wê ya li ser zaninê re wê hilde li dest. Di demên berî spinoza, descartes, leibniz û hwd wê, di rengekê de wê, felsefe ji demên kevnera û heta wê demê wê li ser du xatan wê mijare rasyonalitiyê bi felsefeyê wê hilde li dest. Ji xwe ya aqilê dîtbar û azmûnî û ya aqilê dervî wê ê ideayî û hwd wê ji hev cihê wê bi têtînek dualiteyî wê ji platon û aristo û pê de wê di rengekê de wê were dîtîn ku wê bibê. Di wê temenê de wê baxtê şîroveyên bi wê rengê wê piştî platon û aristo wê di rengekê de wê di serdema navên û derketina têtînen mantiqê di awayekê hin bi hin bi aqilê azmûnî û ankû têtînen azmûnkirinê ên li ser têtîhen teolojikî û hwd re wê, bingihê wê biafirênê. Di wê çerçoveyê de wê, di wê rengê de wê di xatekê de wê di dewama hev de wê, çawa wê, di ahengekê de wê hev bi hev wê bidina fahmkirin wê di rengekê de wê, bi wê re wê xwe di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê, di şêwayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin.

Di dewama wê de wê, were dîtîn ku wê, di wê temenê de wê, filosofên weke spinoza wê mijare aqilê kirinî wê di wê temenê de wê li ser wan encamên hizirkirinê ên bi aqilê azmûnkirinê re wê di rengekê de wê bi zêdeyî wê derxê li pêş û wê di wê temenê de wê bikê ku ew bi aqilê xwe bigihijê tozekê. Descartes di rengekê de wê mijare têtînen bi aqilî ên weke dervî azmûnê wê bi aqilê azmûnê wê weke çawa wê, di rengekê de wê weke ku wê bi derfet bê wê di rengekê de wê bixwezê ku ew wê bikê. Şîroveyên wî yên li ser gotina 'xwûde' re ku wê bikê wê ne bo ku ew teolojiyekê wê di wê temenê de wê pêşbixê bê. Wê bo ku ew wê çawa wê, di wê çerçoveya aqilê azmûnî wê, di wê rege de wê di temenê fahmkirinê de wê bicih bikê wê di rengekê de wê bicih bikê bê. Di wê nûqtayê de wê, spinoza wê, di felsefeyê de wê, şêwayê rasyonalismê wê li ser wê re wê derxê li pêş û wê di wê temenê de wê bixwezê ku wê bikê. Di aslê xwe de wê ya ku wê, bi şêwayî descartes wê dikê wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring bê. Wî gotina rasyonalismê wê bi awayekê bi ber aqilê azmûnî û cerbînêr de wê bide birin û wê di wê temenê de wê şîroveyekê wê bide çêkirin. Filosofên weke Locke û boyle wê, bi ber têtîna rasyonalismê de wê, aliyê xwe yê çûyinê bi rêwîtiya xwe ya fahmkirinê wê bidina dîyarkirin wê ji aliyekê rasyonalistên weke descartes û hwd ve jî wê bi ber têtînek empirikî a cerbî û azmûnî ve wê, rêwîtiya xwe ya hizirkirinê wê di rengekê de wê weke ku wê karibê wê rengê fahmkirina wan fahmbikê. Di wê temenê de wê, mijare

rasyonalismê û emprisismê wê di renekê de wê di awayekê de wê gihandina emprisismê li rasyonaliteyekê û ankû gihandina rasyonalismê li têngînek emprîkî û hwd re ku wê çawa wê nûqteyek levkirinê wê weke di renekê xwezayî de wê di nava wê handina wan a li hev de wê bê çêkirin wê di şewayekê de wê, pêvajoyek hizirkirinê wê weke ku wê bi wan re wê di wê temenê de wêxwe di renekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin.

Di wê çerçoveyê de wê dikarê wê, di dîmenekê de wê werênê ser ziman ku wê, mijare hizirkirinê li ser têngîna mijare hizrên ji bûyinê wê piştî wê, di demên pirr piştî wê hizirvan û filosofên zimanî ên weke chomsky wê di renekê de wê renekê din de wê şewayekê hizirkirinê wê li ser ya pêvajoyên bûyinê re ku wê di xate bûyinê de wê, ji bûyinê bûyina xwediye çavkaniyekê di hizirkirina xwe de wê bidina dîyarkirin. Ev wê, di renekê de wê dikarê wê bi kinasî wê di wê temenê de wê fahmbikê ku wê mijare şewaye li çavkaniya aqil ji demên berî bûyinê wê di wê temenê de wê bi temenekê weke ya ku wê bi fêrsek fizyolojikî-biolojikî û hwd re wê, di renekê de wê dîmenekê hizirkirinê wê bi wê re wê di şewayekê de wê weke ku wê bide hizirkirin û wê werênê ser ziman. Chomsky wê di mijare fahmkirinê de wê çavkaniya wî hebûna mirov a rakendî bê di renekê de. Wê di wê temenê de wê, ev têngîna rakendî wê, di renekê de wê nikaribê wê di temenê têngînek ontolojikî û ankû metafizîkî a weke ya ku wê di nava têngîna rasyonalistên berê de ku wê bi felsefeye wan re wê di şewayekê de wê were fahmkirin bê.

Di dewama wê de wê jî wê di renekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare emprisismê wê di wê nûqteyê de wê bi çavkaniya hizirvanên wê re wê, di renekê de wê li ser wê temenê di renekê de bi pêvajoyên wê yên pêşketina hizirkirina wê re wê weke ku wê pêwîst bê ku mirov wê di renekê de wê li wê bihizirê û wê karibê wê di renekê de wê li wê bihizirê û wê karibê wê di şewayekê de wê li wê bihizirê û wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di rene de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Mijare zaninê û çavkaniya wê, di wê temenê de wê ji wê rewşa wê ya heyî wê li şûnê wê bi lêgerînek dervî azmûnê wê were lêgerin bo wê û ankû na wê weke aliyê ku wê bi wê re wê, di wê temenê de wê di renekê de wê weke ku wê bi wê re wê were li lê hizirkirin. Di mijare hizirkirina bi felsefeya emprisismê de wê, di wê temenê de wê, hin bi hin wê dîmenê ku ew bi xwe re dide dîyarkirin re wê weke ku wê di nava têngîne zanyarî û felsefeyê de wê, cihê kirinekê wê li ser şewayê fahmkirina zaninê û ye

gihîştina wê re wê biafirênê jî wê weke aliyekê wê yê ku wê bi gotina emprisismê û di dewama wê de bi hizirkirina ya zanistê û hwd re ku wê were li lê hizirkirinê jî wê bi wê re wê êdî wê biafirênê.

Di nava mijare felsefe û têgîna emprisismê de wê di wê temenê de wê hizirkirinên bi wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring ê lêpîrsînê wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin. Lêpîrsînên felsefeyî wê, di wê çerçoveyê de wê çawa wê, di rengekê de wê mijare hizrên ku ew dihên ser ziman û ankû hanîna ser ziman wê li ser temenekê bi diyardeyî û hwd re wê bikê ku wê fahmbikê. Di wê çerçoveyê de wê emprisim weke têgînek ceribandînê wê di wê temenê de wê, bi aqil re wê derkeve li pêş. Wê li ser aqil re wê bi wê re wê, di rengekê de wê bi zaninê re wê were lê hizirkirin.

Di awayekê de wê mijare zaninê wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring wê bi fahmkirina wê re wê derkeve li pêş. Çavkaniya wê çi bê û wê çawa wê karibê wê fahmbikê wê li ser wê temenê wê, di rengekê de wê were lê hizirkirin.

Di awayekê de wê di nava felsefeyê de wê, di awayekê de wê mijare têgîna zanina bi ewla û ya derhanênê û hwd wê çawa wê bibê wê were dîtî ku wê li wê were lê hizirkirin. Wê çawa wê weke zaninek rast wê were lê hizirkirin û an dîtî wê di wê çerçoveyê de wê li wê were lê hizirkirin. Li kurdistanê wê di nava zerdeştîyan de wê, di rengekê de wê, rengekê hizirkirinê ê di wê temenê de wê were dîtî ku wê hebê. Li hindistanê wê, dibistana weişaşîka a felsefeyê bi heman rengê wê, derhanênê û sehê wê weke çavkaniya zaninê wê herê bikê. Rêgezên wê di pirtûka 'weişaşîka sültra' de wê were hanîn li ser ziman. Di awayekê de wê, di avêsteya zerdeşt de jî wê di rengekê de wê, mijare gihîştina zaninê bi sehan û derhanênê wê, weke ku wê, çawa wê di wê de wê werê ser ziman û piştî zerdeşt wê Mani û mezdek wê di dewama hev de wê li ser wê temenê wê rengekê hizirkirinê û çerçoveya wê bi temen bikin û wê werênina ser ziman wê karibê di awayekê de wê bi kirpênê bê.

Di demên dawî ên kevnera û ankû di dema helenikî de wê rewşa pyrrhonist'an wê di rengekê de wê karibê di wê temenê de wê bahsa wê bikê. Ew wê, felsefeyê wê pêşî wê li ser temenekê têgîna gûmanê ku wê bi wê re wê li wê bihizirin. Piştî wê hin bi hin wê di dewama wê de wê, di rengekê de wê li ser wê temenê wê çawa wê karibê wê di awayekê de wê li wê were lê hizirkirin wê werênina ser ziman.

Di awayekê de wê were dîtî ku wê di demên helenikî û piştî wê re wê mijare aqil wê li ser temen û têgînekê wê di dewama wê de wê were lê

pirsin. Ew jî wê di wê çerçoveyê de wê ji bûyinê hatina hizran û ankû têngîna dogmayan ku wê bi wan re wê were lê hizirkirin bê. Di wê temenê de wê, mijare zaninên dervî azmûnê û yên di çerçoveya azmûnê de ku wê were ser ziman wê, di wê çerçoveyê de wê, di rengê de wê, were ser ziman. Di demên serdema kevnera de wê, di rengê de wê weke ku wê ji augustinius wê destpê bibikê û piştî wê heta gelek hizirvanên olî wê xwe bide dîyarkirin wê têngîna zanina teolojiya bi azmûnkirinê a li wê were lê ghiştinê wê di wê temenê de wê, were lê hizirkirin û wê were ser ziman. Di dewama wê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din wê dikarê wê didewama wê de wê li wê bihizirê ku wê, zanina dervî azmûnê û ya di çerçoveya azmûnê de wê di wê demê de wê, di rengê de wê, hin bi hin wê giraniyê bide hanîn li ser hizra ezmûnê ku ew wê bi wê re wê weke temen û çerçoveyek fahmkirinê bibê. Minaq wê, têngînek zaninê a dervî azmûnê ku wê, hin bi hin wê were lê hizirkirin ku wê dervî ya azmûnê wê nikaribê were fahmkirin. Ew jî wê di wê temenê de wê di rengê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin.

Di wê temenê de wê, di mijare zaninê de wê, di wê çerçoveyê de wê were dîtin ku wê çawa wê li wê were lê hizirkirin. Zanina azmûnî wê, weke zanina ku ew wê bi bi jîyanê û kirinên wê û her wusa azmûn û ceribandinên wê re ku wê were fahmkirin bê. Di wê çerçoveyê de wê, di rengê de wê dema ku mirov wê tiştê ne dîtibê wê çawa wê bi wê pêbawer bê ku ew heya. Yan jî wê di rengê din de wê, dema ku wê, çawa wê were gihandin li birhanekê di derbarê hebûna wê de. Di serdema navîn de wê mijare azmûnkirinê wê hin bi hin wê weke têngînek xwezayî wê di dewama wê de wê bi wê re wê, di reng û awayekê de wê weke ku wê bi wê re wê derkeve li pêş. Di wê temenê de wê di rengê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bide dîyarkirin.

Di wê çerçoveyê de wê, di wê demê de wê, di nava hizrên felsefeyî ên ku ew dihên ser ziman de wê hin bi hin wê li ser wê temenê wê li gorî wê têngîna zanina dervî azmûnê wê xêva me ya vala ku wê tiştbikê wê weke fêrsek fahmkirinê wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin.

Di wê temenê de wê mijare tişî kirina xêvê û ankû ghiştina zaninê di wê de bi azmûnkirinê wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê, di şewayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bide dîyarkirin.

Minaq wê dikarê wê di rengê de wê weke aliyekê wê yê giring wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê mijare azmûnê ku wê bi zanina di xêvê de wê were ser ziman wê bi wê çerçoveyê re wê weke

çerçoveyek zaninê wê hin bi hin wê xwe di renekê de wê bide dîyarkirin. Ev hizirkirin û an awayên hizirkirinê wê di dewama wan de wê ne zor bê ku mirov bi wê bihizirê ku wê çawa wê, di renekê de wê xwediyê xêvek ku ew bi azmûnên me tişî bibê. Di wê çerçoveyê de wê, xêv û mijare girtina di wê de a zaninê wê di wê rewşê de wê bi fêsekê wê bi têkiliya jîyankirinê û ji wê girtinê re wê, hin bi hin wê xwe di nava jîyane fahmkirinê de wê bi wê re wê, di renekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Spinoza wê dema ku wê, bahsa têgîna xwe ya tozê bikê wê li ser pêvajoyên aqil re wê li ser aqilekî kirinê ku wê çawa wê di renekê de wê weke ku wê bi wê re wê, di reng û awayekê de wê bibê wê karibê bi wê re wê, di awayekê de wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê temenê de wê, li wê bihizirê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Di dewama wê de wê mijare aqilê azmûnê wê, di wê çerçoveyê de wê di wê rengê de wê êdî wê qinyata ku wê di derbarê de wê çê bibê wê bi bûyina wê di xêvê de re wê, direnekê de wê weke ku wê bibê. Ev jî wê weke aliyekê ku wê, weke fêsek fahmkirinê wê bi rehetî wê bi mirov re wê bide çêkirin ku wê, dema ku mirov bû wê, di dewama wê de wê xwediyê xêvek vala bê. Wê di wê temenê de wê ev xêv wê piştî wê bûyinê wê di nava jîyanê de wê, bi kirin û kiryar û jîyankirinên me re wê, di renekê de wê bi wê re wê bibê. Di wê temenê de wê, di renekê de wê di nava kurdan de wê gotinek ku wê pîrr zêde wê were ser ziman ku wê, bi rengê weke 'dema ku em tiştê dijîn ew jîyankirin êdî ew heya' piştî ku em mirin jî wê ew jîyankirin wê hebê û wê li ser me weke nivîsî bê.' Di dewama wê de wê bi gotinên weke me ew kirin bi başî û ne başî û wê çî ma bi wê rengê kir' wê weke aqilekê lêpîrsînê ê sedemî wê di wê rengê de wê bi wê re wê were dîtin ku wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê ku em dikarin wê di dewama wê de wê bi wê re wê, di şêwayekê de wê li wê bihizirin û wê karibin wê werênina ser ziman bê.

Di wê temenê de wê, ya ku me weke azmûnkir wê, di wê temenê de wê, weke kirinek ku em nikaribin wê ji jê bibin û ankû weke nebûyî û ne jinbûyî wê bibînin. Ew kue w bûbê wê di wê temenê de wê weke kirinek ku ew êdî em nikaribin wê redbikin wê di wê temenê de wê di renekê de wê bi wê re wê were dîtin ku wê li wê were lê hizirkirin. Di wê temenê de wê, mijare aqilekê kirinê û bi wan kirinên jîyanî wê di renekê de wê bi wê re wê were dîtin ku wê were lê hizirkirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di renekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Mijare aqilê kirinê û encamên wê di wê

çerçoveyê de wê ji aliyekê din ve jî wê di dewama wê de wê were lê hizirkirin û di hiararşîyekê û an jî di rêzînekê de wê di nava hizrên suhrewerdî de wê, di rengê de wê, bi pêvajoyên fahmkirinê û aqil re wê, were dîtin ku wê were lê hizirkirin. Di wê çerçoveyê de wê, mijare aqilê ku ew ji jîyanê dibê wê di wê temenê de wê di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring ku mirov wê karibê wê li wê bihizirê û wê fahmbikê wê di wê temenê de wê direngê de wê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bihizirê û wê karibê wê di wê çerçoveyê de wê li wê bihizirê bê. Bi wê re wê jî wê weke aliyekê wê yê din wê li wê bihizirê ku wê aqilê azmûnî wê derkeve li pêş ku ew weke hizra di xêvê de dihê girtin bê. Wê di demê wê aqilê me yê xêvî û yê dervî wê, çawa wê hebê wê weke aliyekê wê yê din ku wê bi têtikiliyek fahmkirinê wê di dewama wê de wê êdî wê di rengê de wê weke ku wê piştî wê were lê hizirkirin bê.

Pêvajoyên aqilê emprikî

Wê dema ku em bahsa aqilê emprikî bikin wê weke aliyekê wê yê ku wê, piştî serdema navîn û pê de wê di rengê de wê were dîtin ku wê derkeve li pêş. Aqilê ceribandinê wê hinekê di demên serdema navîn de wê bi hizirvanên weke ibni Tufeyl û hinekê weke di rengê Ibji sina û hwd de jî wê were dîtin. Lê di rengê de wê, di xatekê de wê, kevneşopîya suhrewerdiyan wê, di rengê de wê karibê di awayekê de wê, li wê bihizirê. Di awayekê de wê mijare aqilmeşandinê wê di rengê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê di rengê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di rengê de wê, derxê li pêş bê.

Wê jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê di demên kevnera û pê de wê lêgerîn û lêkolînên li ser rêgezên aqil û hizirkirinê û hwd wê, weke bi awayekê li ser esasê lêkolînên li ser hizirkirinê re wê xwe di rengê de wê bide diyarkirin. Aristo wê mijare lê têtigihistinê û potansiyale wê di rengê de wê di wê temenê de wê di awayekê de wê derxê li pêş. Wê, di wê rengê de wê mijare lêkolînên li sr rêgezên aqil wê, di awayekê de wê bikin ku ew wê fahmbikin.

Wê jî wê di rengê de wê dikarê wê di rengê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê mijare lêkolînê wê, di wê temenê de wê, were ser ziman ku wê, aqilê ceribandinê û ankû li ser esasê ceribandinê wê, di wê temenê de wê, di dewama pêvajoyek fahmkirinê a di demên ronansansê de ku wê bi zêdeyî wê derkeve li pêş re wê rengê xwe di

awayekê de wê bide dîyarkirin. Di wê demê de wê hizirvan û filosofên weke Locke wê, direngê de wê navê wan derkeve li pêş. Di wê çerçoveyê de hizrên Locke wê ji aliyekê ve wê pêwîst bê ku mirov wê, di rengê lêbikolê û hizrên wî fahmbikê.

Weke ku me hinekê li jor wê hanî ser ziman wê, mijare zaninê wê di rengê de wê çawa wê bibê xwediyê çavkaniyekê wê bi wê re wê, di rengê de wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Di wê rewşê de wê, bi têngîna empirîkî re wê bi zêdeyî wê çavkaniya aqil û zaninê wê di wê temenê de wê weke 'dûnya derve' û 'azmûn' bê wê were ser ziman. Li ser wê re wê di rengê de wê were dîtin ku wê li wê were lê hizirkirin. Locke wê di têngîna 'lêkolînek li ser têngîna derka mirov û an "An Assay Concerning Human Understanding" de wê li ser mijare bisekinê û wê çawa wê gotinên me ji rewşek cerbî û an azmûnê wê derkevin wê di şewayekê de wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman. Locke wê di wê çerçoveyê de wê di pirtûka xwe ya pêşî de wê, bahsa çavkaniya zaninê wê bikê û wê, werênê ser ziman ku wê zêhn wê ji bûyinê wê ne xwediyê ti zanin û agahiyên ku ew di wê de hebûna bê. Li gorî wî mirov wê dema ku wê çavkaniya ideayan ku ew lêkolîn dikê ku wê hemû mirov wê herê bikin wê, li ser hinek rêgezên teorîkî û pîretîkî re wê, bikê û lê ev wê ne weke hinek herêkirinên ku em dikarin wan herê bikin ku wê ji bûyinê wê werin û bibin bin.

Li gorî Locke wê tişt çî bê ew a û tişt hem hebê û ne jî nebê di heman demê de wê ne bi derfet bê. Wê tişt wê yan hebê û ne jî wê nebê. Li gorî Loেকে ev wê weke rêgezek mantiqê ku wê hemû mirov wê di awayekê de wê li ser wê weke di hemhizrê de bin. Li ser wê têngîna ji bûyinê heyin û neyinê wê di dewama wê de wê li ser wê bisekinê û wê, di awayekê de wê bi têngîna "bi wê re ji bûyinê rêgezên ku ew werina zanin wê bi gîyanê re wê weke di hevkeyiyekê û levkirinekê de bin. Bi bikarhanîna aqil wê ev rêgez ku wê werênîna zanin bin. Lêhatinek bi wê rengê wê di hemû zaninan de wê weke ku wê bibê." Ew gotinên xwe di rûpelên li dora 70 di xabate xwe ya bi navê "An Assay Concerning Human Understanding" de wê di rengê de wê werênê ser ziman. Ew wê hizirkirinê wê di rengê de wê weke şibandinekê wê di rengê hizirkirinê û bi wê hizirkirinê de wê, di awayekê de wê bide kirin. Di wê nûqtayê de wê dixwezê wê bîne ser ziman ku ew wê, weke têngînek fêrbûyî ku mirov wê bi aqilê xwe wê, bi wê rengê wê dikê û weke dixwezê wê, li ser wê ahenge fêrbûyî re wê, bi wê şewayê fahmbikê. Weke ku wê çawa ku wê piştîrê hume wê, bahsa rengê fêrbûnên bi têngîna kevneşopîyî wê bikê ku

mirov wê, bi wê re wê xwediyê qalibên fêrbûnê bê re wê werênê ser ziman re wê, di rengekê ne dûrî wê de wê Loecke wê bixwezê ku ew wan hizrên xwe li ser wê re ew werênê ser ziman.

Locke wê di rengekê de wê, mijare fahmkirinê wê di dewama wê de wê li ser têtînek ideayî wê heta têtînen weke reng, tahm, fêrs û hwd jî wê bikê û wê, di wê çerçoveyê de wê, ew wê têtîna jibûyinê wê weke pêşherêkirinekê wê di rengekê de wê bixwezê ku ew wê, didîmenekê wê werênê ser ziman û ew wê, di dewama wê de wê mijarê li ser rêgezên mantiqê re ku wê li wan wê bihizirê wê bixwezê ku ew wê, di dewama wê de werênê ser ziman ku wê çawa ku wê rêgezên mantiqê ne jibûyiinê wê bibin wê, bikê ku ew wê werênê ser ziman.

Locke wê di dewama wê de wê bahsa têtîna rêgezên pîretikî wê bikê û ku ew çawa ne ji bûyinê dibin û ew bi kirinên me re pêkdihên wê, werênê ser ziman. Di dewama wê de ew wê bi rêgezên teorikî re wê, werina herêkirin. Rêgezên teorikî ên weke di çerçoveya têtînen weke yên dadî, rewîstî û hwd ku wê li wê bihizirê. Di dewama wê, mijare rêgezên teorikî ku wê weke birhan ji wan re wê weke 'pêwîst nekê' û wê lînepirsê ku wê çawa weke ne ji bûyinê bin wê li ser wê bisekinê.

Weki din Locke wê mijare ideayan wê dema ku wê li ser wê bisekinê wê, çawa ku wê çavkaniya wan wê seh û hizirkirinên me bin wê di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Ew wê, dema ku wê werênê ser ziman wê bahsa têtîna "bûjenên sehî" wê bikê wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê pênasebikê. Li gorî wî hemû pêşdîtin, idea û gotinên me wê bi çavkaniya xwe wê ji wê bin. Weki din wê dema ku wê bahsa sazûmanên me yênesan û komplike wê hebin û ew jî wê ji aliyekê ve wê bi têtînek gîyanî a girêdanê, sazûmankirinê û razberkirinê wê bibin. Wê bi wê re wê ideayên hesan wê çawa wê, di pêvajoyekê de wê biafirênê û wê ideayên hevgirtî wê çawa wê çawa wê bibin wê bixwezê ku ew li ser wê bisekinê.

Locke wê di rengekê de wê, di mijare hizirkirinên xwe yên li ser ideayê de wê, dema ku wê bahsa ideayê wê bikê wê, mijare bûjenên hevgirtî wê, li ser wê bisekinê. Wê di wê de wê nitelikên wan ên asta yekem û yê asta duyem wê li ser wê temenê wê bi têtînek niteli û niceli wê bixwezê ku ew wê, di şewayekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Li gorî wî li devera ku wê levkirin wê hebê wê li wir wê zanin wê hebê. Wê levkirin û ahenge nava bûjenê wê bi têtînek girêdanî a zaninê wê werênê ser ziman û ew wê, di wê nûqteyê de wê bi gotina 'li devera ku wê di nava du ideayan de hizra levkirinê hebê û ew karibê were

derkkirin wê li wir wê zanin wê hebê´ re wê, di renekê de wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman.

Di wê temenê de wê bi têtîna zanina li gorî wê bûjenê wê bi têtîha derkkirina navaroka wê re wê, di şewayekê de wê bikê ku ew wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Ew wê bi pêvajoyên azmûnkirinê ên hundûrê wê re wê, bixwezê ku ew di çerçoveya pêvajoyek fahmkirinê de wê werênê ser ziman. Weke çawa ku wê descertes wê bixwezê ku ew hişmendiya me bi rêya hizirkirinek razber wê bikê ku ew li wê bigihijê ku wê werênê ser ziman wê locke wê bi têtînek emprikî û çerçoveyek hizrî weke ya ne dûrî ya hizirkirina derûnî a li ser wê re wê, bixwezê ku ew wê pêvajoya gihiştina wê fahmkirinê wê ji aliyê xwe ve wê li wê bigihê. Wê weke çawa ku wê Locke wê werênê ser ziman ku wê, têtîna apriori wê nebê ku wê werênê ser ziman wê, li ser têtînek aposteriori´yî re wê, rêgezên mantiqî wê, di renekê hizirkirinê emprikî wê di wê çerçoveyê de wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman. Ku mirov bahsa wê bikê wê berkeleyî ku wê bi zêdeyî wê di bin bandûra hizrên ideayî ên locke de ku wê bimênê wê di xabate bi navê "li ser rêgezên zanina mirov" û an "Treatise Concerning The Principles of Human Knowledge" de wê, nêzîkatîyek immetalialist wê hilbijêrê û wê di wê temenê de wê dûnya derve wê, herêkirina wê çawa wê redbikê wê li ser wê bisekinê. Wê li hemberî dûnya derve a bûjenî wê li hemberî wê bisekinê. Locke wê, gotin wê, bi rêya razberkirinê ku wê bibin ku wê werênê ser ziman wê, di destpêka xabate xwe berkeley wê, bi rexnegirtinekê wê bêtê ser ziman ku wê, hemû gotin bi rêya razberkirinê wê nikaribin werina afirandinê re wê, werênê ser ziman. Hemû gotin ji navekê û pê de wê ne ti tişt bin. Di hemû yên giştî de jî wê rewşên sehî wê hebin re wê, di şewayekê de ew hizra xwe wê bi wê re wê werênê ser ziman.

Li ser wê temenê wê, berkeley wê di hizra locke de wê, têtîna bûjenî ku ew wê di kirpenê wê di renekê de wê, bixwezê wê rexnebigê. Di wê çerçoveyê de wê, dema ku wê, berkeley wê nitelikên asta pêşî ku wê pêşî wê redbikê wê, têtîna bûjenê wê tenê wê weke girêdanne tefkirkirî wê di renekê de wê bihizirê û wê di wê temenê de wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman. Li gorî wî dema ku em li bûjenê dinerin wan nitelikên ku ew bahsa wan dikê ku em wan nebînin wê, weke nitelikên wan ên razber bi hanîna ba hev re wê bi têtînek bûjenî a tefkirkirî re wê bûjen wê nebê re wê, li wê bihizirê û wê werênê ser ziman.

Di dewama wê de berkeleyê wê di li dora rûpelên weke 45 û wan de wê bahsa têtîna ideayê wê di renekê de wê li ser wê re wê bikê. "Têtîna

ideayê a giştî wê weke ya ideaya a herî zêde ku ew nikaribê were fahmkirin bê wê were dîtin. Lê ku wê dor wê were ser têngîna nitelikên wê gotinê wê gotinê wê bi wateya ku wê bo herkesekê wê bûhûrîner bê wê nikaribê wê fahmbikê. Wê demê wê di wateyek din de bê. Lê ew wateya din jî wê çî bê wê nikaribê were hanin li ser ziman.”

Weke ku em bi hizrên Locke re wê dibînin wê berkeley jî wê mijare tækiliya nava ideayê û dîtinê ku wê çawa wê di nava levkirinekê de wê dixwest ku ew di rengekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Di wê nûqteyê de wê cihêbûna nava ideayan û bûjenê wê ji holê rabikê û ideayan weke bi bûjenî di rengekê de wê pênasibikê û werênê ser ziman.

Li ser wê temenê wê, di rengekê de wê mijare ideayê wê, di rengekê de wê, li wê bihizirê û berkeley wê li ser wê temenê wê her tiştê wê weke di hizrê de heya wê, di dîmenekê de wê li gorî wê têngîna Locke wê di rengekê de wê weke ku wê di şewayekê de wê bihizirê. Di awayekê de wê, dema ku ew cihêyiya nava idea û bûjenê ku wê Locke wê werênê ser ziman ew wê, dixwezê di rengekê de wê, li leyha hizirkirinê wê di wê de wê bi temenbikê û wê weke aliyekê wê yê hizirkirinê wê di rengekê de wê werênê ser ziman.

Di wê nûqteyê de wê, berkeley di rastiyî de wî çî qast fikir ku ew dema ku wî hizir fikir ku ew wê, her tişt wê di hizirê de wê weke hizrekê wê hebê? Di wê temenê de wê, weke ku wê bi ideayî wê werênê ser ziman wê bixwezê ku ew xosletên bûjenê bide hizirkirinê û ankû hizrê û di wê temenê de ew bi wê re bigihijê levkirinek tam ku wê bi hizrê re wê bidest bikê. Di dewama wê de wê di wê hizrê de wê, weke ku ew di xwe de têr û tam weke bi aliyê hizrî û bûjenî ku ew weke ideayê bê wê, di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Di mijare weke her tiştê wê weke dema ku em di hizirin ku wê hebê wê, di demên kevnera de jî wê, di rengekê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin û wê, di wê çerçoveyê de wê, di aslê xwe de ku em wê dervî têngînek bextewarî wê li wê bi hizirin wê bi fêrs û xosletên lê barkirinê re wê, di rengekê de wê gotina hizrê wê çawa wê, weke bi awayekê bihêztir bikê wê dîmenekê jî wê bi xwe re wê, di rengekê de wê weke ku wê bi rengekê wê bide dîyarkirin.

Lê ew mijare dûnya derve ku ew wê di hênê ser ziman wê di wê nûqteyê de wê li ser wê temenê fîzîkî û bûjenî wê weke aliyekê ku ew pêwîsta were fahmkirin ew li wê di hizirê û wê di wê nûqteyê de wê, çawa wê werênê ser ziman wê weke aliyekê ku ew li pêşîya wî û hizra wî xwe dide dîyarkirin. Di wê nûqteyê de berkeley wê di rengekê de wê mijare

hebûnê wê, di aslê xwe de wê di rengekê de wê, dema ku ew wê, dihênê ser ziman wê bi awayekê weke dervî me heya wê, bi têtînek hizrî wê werênê ser ziman. Lê ew wê, di wê temenê de wê di wê hizrê de wê weke kirde û ankû hebûnek heyî wê, bixwezê di rengekê de wê bi têtînekê wê pênamebikê. Li deverê li dora rûpelên weke 36-37an de a li ser rêgezên aqilê mirov' ku wê werênê ser ziman wê bi gotinên bi wê rengê wê werênê ser ziman. "Wê taxteyê ku ew li ser wê dinivîsênin ew heya û ez wê derk dikim. Lê ez ku dervî odaya xwe ya xabatê jî bam minê hizirbikira ku ew heya." Di wê têtîne de wê weke têtînek dervî xwe wê di rengekê de wê weke ku wê bixwezê ew di rengekê de wê pênamebikê. Di wê çerçoveyê de wê, aliyekê din ku em bi hizra berkeley re em empatiyekê dêmnin wê werênina ser ziman wê demê emê karibin wê bibêjin ku wê, bi xosletên bûjenî wê têtîna hizrê wê dema ku ew wan bi xoslet dikê wê di wê temenê de wê bikê û bixwezê ku wê hizrek bi bûjen ew di wê rengê de ku ew di serê mirov de heyî wê di rengekê de wê şîrovebikê û wê werênê ser ziman.

Berkeley wê di dema ku wê bahsa gîyane gerdûnî a derk dikê wê di rengekê de wê, di mejiyê têtînek ideayî a giştî de wê bihizirê. Di aslê xwe de ew wê her tiştê wê çawa wê bi xosletê hizir wê bikê û wê hizrê bi xosletê her tiştê wê bikê wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê li wê bihizirê. Lê di çerçoveya têtînen xwe yê hizrî de wê weke ku wê were dîtin bi rengekê empirîkî ku wê bi rêya sehan wê hemû çavkani bi sehan wê were ku wê werênê ser ziman wê di rengek de wê weke ku wê bi kirpênê.

Wê dema ku em bi têtîna berkeley re wê empatiyê wê dênin em dikarin wê bi wê rengê wê fahmbikin. Ew wê, di wê rengê de wê minaq sêvekê wê hilde li dest. Ew wê, di wê temenê de wê, di rengekê de wê, mijare sêvê bi hebûna wê, rengê, bêhna wê û hwd re wê weke bi aliyên sehên me re ku wê bê derkkirin wê, xwediyê xosletekê bê. Lê ev di dewama wê de wê, weke ku wê bi wê re wê bihizirê wê bi xosletên tiştê wê, bi têtînek empirîkî ku wê bixwezê wê kifşbikê re wê, di awayekê de wê weke ku wê li wê bihizirê.

Ew wê, dema ku em sêvê dihildina li deest û ankû wê dema ku em gezekê lê didin û wê bêhna wê dikin wê weke di çerçoveya hinek destûrên xwezayî de wê weke ku wê bixwezê ku ew wê fahmbikê. Li vir wê têtîna fêrbûnê a weke bi têtînek destûrî a xwezayî wê dihênê ser ziman wê, ne weke ya ku wê, hinek zanist wê diênina ser ziman wê, weke 'wê weke ragihandinên bi ideayê ku ew li wê hatiya fêrbûn

girêdayê wê heviyekiya wan a bi xosletên wan re wê, di rengekê ku ew hatiya fêrbûn' ve girêdanî wê werênê ser ziman.

Weki din wê berkeley wê ji aliyekê din ve jî wê bahsa cûreyên duyem ên destûrên xwezayê ku wê bikê wê bi têgînek weke ya matematikî û hwd re wê, di rengekê de wê ew wê pênasebikê û wê di dîmenekê de wê werênê ser ziman. Di wê nûqtayê de wê, pîrsekê wê di wê temenê de wê weke ku wê bikê û wê li bersiva wê bigerihê. Ew jî wê ew bê ku wê karibê weke li gorî rêgezên matematikê wê fahmbikê bê.? Yan jî wê di dewama wê de ku wê werênê ser ziman ku wê matamatik wê karibê di rewş û rengekê bêkêmesî de wê were dîtin bê. Li gorî berkeley wê mirov nikaribê wê di rengekê de metamatikê bêkêmesî wê bibînê û wê di rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê, di wê temenê de wê werênê ser ziman bê.

Lê wê dema ku e, bahsa têgîna berkeley bikin di dewama wê têgîna wî ya li ser matamatikê re wê, demê mirov dikarê wê werênê ser ziman. Ew wê weke bêkêmesî wê nabînê. Lê di wê temenê de wê mijare zanînê jî wê di dewama wê de wê, bi awayekê hevrastî wê weke ji cerbê ku wê were û an jî ku wê weke bi temen û rengekê aposteriori bê wê, ji wê gavê biavêjê û wê di rengekê de wê weke ku wê bixwezê ku wê werênê ser ziman.

Hizrên berkeley wê, di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê hinek aliyên wê yên ku ew wê, di wê çerçoveyê de wê hê jî ku wê werina fahmkirin wê hebin. Di wê temenê de wê, diwê rengê de wê dikarê wê di rengekê de wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman ku wê di hizirkirina xwe de wê, mijare zanînê û xosletên wê yên ku ew bi bûjenî dikê û wê dixwezê wê bi temenekê hizrî û weke bi hizirkirî wê dihênê ser ziman re wê, di dewama wê de wê, bi têgînek aposteriyî a zanînî wê li wê binerê. Ew dîmen di wê nûqtayê de dikarê wê hizrê bi me re bide çêkirin ku wê çawa ku wê weke hemû xosletên bûjenî û jîyanî ku ew hatina bi hizirkirin ew di jîyanê de wê weke bi her tiştê wê weke hizrekê wê bi derkkirina wê re wê tefkirekê wê bime re wê bide çêkirin. Lê li vir wê weke aliyekê wê yê ku wê, dema ku wê berkeley dibêjê her tiştê wê weke hizirkirinekê wê dibînê û wê dihênê ser ziman ew di wê nûqtayê de wê ew wê, dîmenê wê, di rengekê de wê qastbikê û ankû wê, tiştên bi fizikî ku ew hena wê ew wê qastbikê. Di awayekê de wê, direngêkê hizirkirina wî de wê weke ku ew dihê dîtin û fahmkirin wê weke ku ew dihênê ser ziman ew wê tiştê wê weke hizirkirî ku ew êdî weke hizirekê ya wê, di rengekê de wê weke ku ew wê jî di dîmenekê empirikî de wê weke ku wê hizir dikê. Ew tiştê

wê weke ku wê humê wê di dîmenekê de wê werênê ser ziman wê, ne weke bi hizirê û encama wê lê wê weke bi azmûnê û hwd re wê, bixwezê ku ew wê di reng û awayekê de wê li wê bihizirê bê.

Bi hizra filosofên weke John locke re çavkaniya zaninê

Dema ku em bahsa têtîna emprikî wê bikin wê weke aliyekê wê yê giring wê mijare zaninê û çavkaniya zaninê wê xwe di renekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Wê di wê temenê de wê mijare têtîliya zaninê wê çawa wê were fahmkirin wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê xwe bide dîyarkiirn.

Bi teybetî di demên ronakbiriye de wê, derketina li pêş a zaninê û lêpîrsînên li ser awa û şewayên zaninê re wê, di wê temenê de wê çavkaniya zaninê wê weke mijarek giring wê bikê û wê derxê li pêş. Di awayekê de wê, di wê temenê de wê di nava çavkaniya zaninê de wê, mijare têtîna kirde û bûjenê wê di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe bide dîyarkirin. Kirde wê hertimî wê weke lêbarkirin wê weke were kirin wê li wê hizirin. Wê weke ya ku ew zaninê di xwe de bar dikê wê were dîtin û wê di wê çerçoveyê de wê bi awayekê were hanîn li ser ziman.

Di wê temenê de wê, di renekê de wê dema ku wê bahsa têtîna bûjenê jî wê were kirin wê weke ku me li jor wê hinekê hanî ser ziman wê di wê çerçoveyê de wê ji du aliyan ve wê were hildan li dest. Yek wê weke têtînek bi şenber ku wê bi hebûna tiştê a di jîyanê de ku ew bi dîyarî heya re wê di renekê de wê were hanîn li ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Li gorî wê, têtînê wê bûjen wê, weke bi tiştê ku ew heya bê û mirov wê nikaribê wê redbikê. Di wê çerçoveyê de wê mijare bûjenê wê ji wê aliyê ve wê weke heyinek heyî wê, di wê temenê de wê were pênasekirin.

Aliyekê din jî ya ku wê bi wê re wê têtîna bûjenê wê were hildan li dest wê, di wê temenê de wê di reng û awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê bi mijare û têtîna ideayî re ku wê were lê hizirkirin. Di wê temenê de wê, mijare bûjena ideayî wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê weke bûjenê wê, di renekê de wê bi hebûna wê ya ideayî re wê weke bi rengê hatî derkkirin re wê were lê hizirkirin.

Weki din wê di renekê din de jî wê dema ku wê bahsa mijare têtîna kirde û bûjenê wê were kirin wê, di renekê de wê, mijare têtîna girêdanê wê weke bi derkkirinê, hizirkirinê, ragihandinê, fahmkirinê û hwd re ku wê were ser ziman bê. Di wê çerçoveyê de wê hizirên locke û

hume wê di renekê de wê di awayekê de wê li ser temenekê ku wê bi mijare fêrsa fahmkirinê a têkiliya nava tiştê û ankû hebûnê de wê bi wê re wê di renekê de wê were dîtin ku ew wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Hume wê mijare têngîna sedem û encamê û hwd wê, di renekê de wê were dîtin ku wê bi lêpîrsînên wê re wê derxê li pêş. Weki din ew mijare bûjenê wê weke hevgirtinek bi têkiliyê wê, di nava xwe de ku wê weke bi têngînek hipotezê wê li wê bihizirê û wê bi wê re wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman.

Li ser wê temenê wê lêgerîna li rastîya zaninê re wê, di renekê de wê were dîtin ku wê were lêgerîn. Di rastiya zaninê de wê, di nîtelika wê de ku wê bi ber bûjena wê ve wê, di hanîna wê ahenge wê de wê di awayekê de wê were hanîn li ser ziman. Di çerçoveya nitelike wê de wê, bi awayekê weke bi pêwîstî û herênê û hwd re wê were ser ziman. Hume wê ji aliyê têngînên weke pêwîstî û herênê û hwd ve jî wê di renekê de wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman.

Li ser temenê ku wê Loecke wê bi têngîna 'xêva vala' re wê werênê ser ziman re wê, di renekê de wê li ser têngînek azmûnê û aposteriorî'yê wê di dîmenekê de wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê di nava aqil de wê, ji têngînên weke yên metafîzîkî dûr wê di renekê de wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman. Weki din wê di demên piştî ronansê de wê, bi bandûra hizrên filosofên weke yên desceertes û hwd re wê, miajre rasyonalityê wê di wê temenê de wê weke aliyekê ku wê were lê hizirkirin. Di wê nûqteyê de wê, mijare rasyonalityê wê, li ser temenekê azmûnê wê çawa wê were fahmkirin û anku wê çawa wê bi wê were hanîn li ser ziman wê li wê were lê hizirkirin. Suhrewerdî wê, berî descertes wê bahsa darêjka vala wê di renekê de wê bikê û wê, di wê temenê de wê di dewama wê de wê kirpendinên xwe wê, di renekê de wê bi têngîna kirdeyê û di wê temenê de wê, di wê de wê bi kifşkirinê û hwd wê li ser wê pêvajoyek jîyanî û azmûnê û kirinê û hwd re wê, bi wê re wê li wê bihizirê.

Di awayekê de wê di nava têngîna zaninê de wê, di demên ronakbiriya de wê bi zanina apriorî û ya aposteriorî û hwd re wê, ji hev cihê wê weke du awayên wê di dewama wê de wê bi wê re wê were dîtin ku ew wê were lê hizirkirin. Di demên berî dema ronakbiriya de wê di dema ronansê de wê zaninên şenber wê di wê temenê de wê derkevina li pêş. Şîroveyan ku ew wê werina pêşxistin wê di mijare zaninê de jî wê bingihê lêpîrsênê û çawa wê zanin wê rast bê wê di wê çerçoveyê de wê li wê were lê

hizirkirin. Hizrên Bacon wê di wê weke gelek hizirvanên demê wê, li ser wê temenê wê pêşkevin.

Lê di wê demê de wê weke aliyekê wê yê din wê hizrên bi têtîna fîzîkê re wê weke ji kopernicos û heta kapler û newton û di dewama wan de gelilei û hwd wê, di wê çerçoveyê de wê ji aliyekê ve wê weke pêwîst bê ku mirov bikirpênê bê. Di wê temenê de wê, hizrên şenber wê, di renekê de wê, werina lêgerin. Di demên kevnera û hinekê piştî wê de wê, filosofên weke Empricus ku wê dervî şikbariyê wê her cûre zaninê wê weke dogmayê wê pênasebikê wê di wê temenê de wê di renekê de wê derkevina li pêş. Wê li ser wê re wê hizrên xwe wê, di renekê de wê werênina ser ziman.

Li ser wê temenê wê lêgerîna li zanina zelal û qatî wê bi wê re wê were kirin. Di awayekê de wê di nava têtînen filosofên weke empricus de wê, weke ku wê were dîtin û lê hizirkirin wê, gihiştina zanina qatî wê weke ne bi derfet bê wê di renekê de wê, li wê were lê hizirkirin. Ev têtîn, wê di wê demê de wê di renekê de wê di nava hizrên sofistana de jî wê di renekê de wê hebûya.

Di wê temenê de wê, Empricus wê bi gotinên weke 'kesên ku ew rastteqniyê darazênin wê pêwîst bê ku ew xwediyê restên wê bin. Ev rewst wê, weke herêkirina darazvenekê bê û an na bê.' Lê di dewama wê de wê, li wê bihizirê û wê werênê ser ziman ku wê çavkaniya ewlebûnê wê di wê nûqteyê de wê çawa wê were bidest xistin wê li ser wê bisekinê. Di wê nûqteyê de wê di renekê de wê, bi têtîna xwezayî re wê, dema ku wê alaquadar bibê wê têtîna daraz û zanina mirov wê li hemberî wê çendî wê bi ewlebê û wê karibê weke bi ewle were dîtin wê lêpirsînekê wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê, di renekê de wê weke ku wê bikê.

Ew wê di wê temenê de wê mijarên têtînen ên weke 'xwûdê' û hwd wê bi rengê hizirkirina demê re wê hilde li dest û wê, di wê nûqteyê de wê, li pêwîstîya birhanê wê bigerihê. Wê di wê temenê de wê, bi têtînen weke ew ji bûjenê diafirênê û an na. Di gerdûnê de dijî û an dervî wê dijî û hwd wê, weke têtîn û aliyên ku ew wê, di renekê de wê bikê mijare lêpirsînê bi navê xwûdê re. Weki din wê bi pirsên ew dînyayî bê ne dînyayî bê, tevli karên dînyayî dide û an nabê, bi tenê ya û an ne bi tenê ya û hwd wê, weke aliyekê ku ew wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman.

Weki din wê pirsên weke 'li ser rûyê ardê wê çima wê xirabî wê hebê' û hwd re wê, pirsan wê bikê û wê, di wê temenê û çerçoveyê de wê

lêpîrsînek hizrî wê di wê çerçoveyê de wê di dewama wê de wê weke ku wê bikê ku ew biafirênê. Di awayekê de wê, di navaroka hizirkirina xwe de wê li bi zaninê a şenber û bi temen û azmûnkirî û ceribandînî wê di rengê de wê weke ku wê bixwezê wê derxê li pêş. Wê dema ku ew li ser têngîna xirabiyê ew dihizirê bi gotina xwûdê re wê werênê ser ziman ku wê ew di xwûde nebê wê demê ew wê, dîtbarîyekê wê di xwe de wê bihawênê. Wê demê ew hertiştê kue w hêza wî tê nagihê, ne weke sedemê her tiştê bê, her tiştê ku ew nizanê, û hwd re wê di rengê de wê bi wê re wê, lêpîrsînek hizrî wê li ser wê re wê bikê. Empricus wê di wê temenê de wê bi hizrên xwe re wê, di rengê de wê, çavkaniyekê li ser jîyanê re wê bi zanina xwe re wê, di wê temenê de wê, bixwezê ku ew wê li wê bigihê. Di çerçoveya pîrsgirêka xirabiyê de wê, lêpîrsênên xwe yên ku ew dikê re wê, di rengê de wê bi wê re wê bixwezê ku ew bigihijê fahmkirinekê. Di dewama wê de wê mijare hebûnê wê, li ser wê re wê, bisekinê. Di wê temenê de wê mijare piştrastkirinê û an bi birhankirinê wê di wê çerçoveyê de wê hilde li dest. Wê lêpîrsên xwe wê li ser mijare çavkaniya birhanê re wê pêşî wê bihizirê û wê, di destpêkê de wê werênê ser ziman ku wê, her birhana ku me dani li holê wê di xwe de wê pêwîstîya birhanekê bi wê hebê' re wê, di awayekê de wê li ser wê re wê têngîna xwe ya şikbar wê, bide dîyarkirin.

Mijare zaninê wê di wê çerçoveyê de wê weke ku wê, di dîmenekê de wê weke ku wê piştre wê çawa ku em bi têngîna locke û hume re wê karibin wê bibînin wê bi têngîna apriori û aposteriori û ji hev cihêkirina nava wan û hwd re wê, di dîmenekê de wê hilde li dest. Di wê çerçoveyê de wê, zaninê wê di wê temenê de wê, di rengê de wê, dema ku wê bo piştrastkirinê wê bi pêwîstîya birhanê re wê salixbikê û wê werênê ser ziman re wê, di rengê de wê, dîmenekê emprikî wê, li ser wê têngîna xwe ya rasyonali ku ew weke bi wê dihizirê re wê, bide dîyarkirin. Mijare rasyonalismê û empricismê ji hev cihêkirina wan di têngîna de wê piştî wê weke mijare felsefî û zanyarî wê xwe di dewama wê de wê bi zêdeyî wê di demên ronansansê de wê bi felsefeyên ku wê pêşkevin re wê, bibê mijare nîqaşê û wê derkeve li pêş.

Piştî ronansansê pêşveçûnên bi têngîna emprikî û mijare ideayê

Di awayekê de wê dema ku em li lê binerin wê dikarin wê kifşbikin ku wê, piştî ronansansê û pê de wê demek nû wê bi gelemperî wê were dîtin ku wê bibê. Wê bi wê re wê nerînek nû wê, bizaninî wê derkeve li pêş. Ev nerînen bi zaninî wê pêşî wê wele nerînen dervî olî û hwd re wê, di

rengê de wê, xwe bidina dîyarkiirn. Di awayekê de wê, ji xwe wê, hinekê wê wateya ronansê wê ew bê ku ew dervî ya nerîna olî û hwd heya ku ew bi nerînek zanînê ew derkeve li pêş.

Di awayekê de wê, bi demê re wê, li ser ya ku ew di dema bûhûrî de bûya û hwd de wê, nerînek li wê bi zanînê wê hin bi hin wê weke xosletê demê wê xwe di rengê de wê bide dîyarkirin. Hume wê, di lêpîrsînên xwe de wê, têngînek şikbar wê, pêşbixê û wê, di rengê de wê bixwezê ku ew wê, têngîna pêwîstîna û an deternist ku ew bi serwerî heta wê demê bûya wê bandûra wê li hemberê wê, di awayekê de wê weke ku wê werênê ser ziman.

Wekî din wê, di rengê de wê, rewşên jîyanî ên ji aliyên din ve wê were dîtin ku wê, were dîtin ku wê werina hildan li dest. Locke wê, di rengê de wê, mijarên weke yên serbestiyê, azadiyê, şewayên xabatî weke bi têngîne koletiyê û hwd re wê, di rengê de wê, bikê mijare hizirkirina xwe. Ji aliyekê ve wê, bi têngînen xwe yên olî û di jîyane xabatê de wê weke bixwezê bibê xwediyê nerînek serbest an liberal û azad. Di wê çerçoveyê de wê, hizrên Locke wê, di rengê de wê, di çerçoveyek pergali a civakî de wê, derkevina li pêş. Li gorî ya berê xwe wê, di awayekê de wê karibê weke bi çerçoveyek ji wê pêşketîtir wê, di awayekê de wê hilde li dest û wê werênê ser ziman.

Di dewama wê de wê, têngînen weke bi civake sivil, milkiyetê û hwd re wê, di rengê de wê were dîtin ku ew wê, di dewama wê de wê werênê ser ziman. Dema kapitalisma hov ku wê di wê demê de wê di awayekê de wê xwe di şewayekê de wê bide dîyarkirin wê çawa wê, di şewayekê de wê, bi awayekê mirovane wê, di şiroveyekê de wê werênê ser ziman wê were dîtin ku wê li ser wê bisekinê. Minaq wê, di rengê de wê bi destûrî wê çawa wê, sînorkirinekê wê pêşbixê û bi teoriyên xwe yên li ser ked û hêjabûnê û hwd re ku wê werênê ser ziman re wê, piştê wê ji xwe wê, bide bahskirin.

Di wê çerçoveyê de wê bi hizrên xwe yên li ser têngîna faizê bê û ankû li ser rewşên weke yên pereyî û hwd bê re wê, werênê ser ziman. Di wê de wê, li têngînek bi hêjabûnê wê li bigerihê. Di wê çerçoveyê de wê ji aliyekê din ve wê, di wê dema derketina li pêş a dewleta kapitalist wê, çerçoveya wê li gorî xwe wê bi çerçoveyek weke mirovî kirinê wê çawa wê bê kirin wê ji wan aliyan ve bi şiroveyên xwe yên ku ew dikê re wê bixwezê ew ji aliyekê ve wê werênê ser ziman. Yan jî wê, di dewama wê de wê, hin bi hin wê şiroveyên ku ew wê bi têngînek serbestiyê û nirxa wekehevîyê ku wê werênê ser ziman re wê, çerçoveye xwe ya hizrî wê bi

wê re wê derxê li pêş. Ji van aliyan ve wê dema ku em li hizrên Locke binerin wê çerçoveyek fahmkirinê a teybet wê were dîtîn ku ew wê, di rengekê de wê weke ku wê bi xwe re wê, di şêwayekê de wê pêşbixê û wê di dewama wê de wê werênê ser ziman. Wekî din jî wê dikarê wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku locke wê, mijare felsefeyê wê ji aliyekê din ve wê hilde li dest. Ji wan ali û mijarên ku me li jor kirpendin ve wê, teoriyên wê ku ew dihên pêşxistin wê bibin. Ew jî wê ji aliyên din ve wê weke ku wê pêwîst bin ku ew werina hildan li dest. Lê li vir emê ji çerçoveya mijare xwe ya bi hizrî û felsefeyî dûrnekevin. Emê di wê çerçoveyê de hewlbidin ku em xwe bigirin û wê di wê temenê de emê bikin ku em werênina ser ziman.

Locke w, di rengekê de wê, di wê çerçoveyê de wê bibê xwediyê têgînek ‘ezîtîyê’ ku wê, çawa wê di xwe de wê weke xwediyê têgînek mantiqî bê û wê, di hişmendîya xwe û kirin û zewkên xwe û an xwestekên xwe de bê wê, di rengekê de wê bixwezê ku ew wê, di rengekê de wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Di awayekê de wê, li ser aliyên weke yên şubjeyî ên weke xwestekê, hiş û rewşên weke yên xwestekê, hizrî û hwd re wê, di temenekê de wê bigihijê têgînek ideayî. Di têgîna xwe de wê, bi zêdeyî wê weke ku wê mijare ideayî wê derxê li pêş, ku wê çendî mijare bedenê/bûjenê wê di rengekê de wê ji berçav wê, di şîroveyên xwe wê dûtir negirê jî.

Locke wê di ceribandina xwe de wê, fêrsa zêhnê bi hiş wê, di rengekê de wê weke ku wê were dîtîn wê derxê li pêş. Di rengekê wê weke ku em di nava felsefeya augustinius de wê dibînin ku wê çawa wê gav bi gav wê bi pêvajoyên wê yên pêşketinê re wê li ser wê bisekinê wê, di rengekê ne dûtir wê de wê, li pêvajoyên wê yên pêşketinê wê li ser wan bisekinê û wê bixwezê ku ew werênê ser ziman.

Di awayekê de wê, di şêwayekê de wê mijare zaninê ku mirov wê ji pêşde dizanê û ankû nizanê ku wê weke mijare felsefeyî wê di wê demê de wê bi têgîna descertesî a rasyonalist re wê hin bi hin wê ji nûve wê bi ast û pîla pêşketina demê wê ji nûve wê weke ku wê were niwaşkirin wê di rengekê de wê li ser wê bisekinê. Berî wê demê wê, Platon wê dema ku ew bi têgîna xwe yên îdeayî re wê werênê ser ziman wê bi fêrsek fahmkirinê ku ew weke ji xwe heya lê em divê ku wê kifşbikin û bibîrkin re wê di rengekê de wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Di ideayê de wê, Platon wê dervî kifşkirinê û fahmkirinê me ku ew ji xwe heya wê, di rengekê de wê werênê ser ziman. Ew bo ku wê teorizekirina wê

bikê jî wê bi rêyên fahmkirinê ên weke metamatikê û hwd re wê bixwezê ku ew di rengekê de wê, zêdetirî wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di awayekê de wê, piştî wê ji xwe wê, mijare ji bûyinê hebûn û ankû nebûna zaninê û ankû fahmkirinekê wê, di wê temenê de wê, hertimî wê weke mijarek ku wê bibê mijare hizirkirinê. Di wê demê de wê, dema ku ev nîqaş di nava rasyonalistan de dibînin û wê, Locke jî wê tevli bibê wê bi mijare têgînek ideayî ku wê berî wê di dema bûyinê de wê çawa wê, di rengekê de wê xwediyê xêvek vala (*tabula rasa*) bê wê, di rengekê de wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Wê di wê temenê de wê, mijare wê xêva vala ku mirov wê li wê bihizirê wê dikarê wê ji du aliyên ve wê bi awayekê wê fahmbikê. Pêşî bi awayê demê berê ên kevnera ku wê çawa wê were hanîn li ser ziman bê. Di demên kevnera de wê, tiştê ku ew ji xwe dervî me bi ideayî heya ku wê Platon wê werênê ser ziman wê, di wê temenê de wê bi kifşkirinên me re wê, bi me re wê bikeve nava hevnasînekê re wê werênê ser ziman. Di wê temen de em bi wê re ji wê digirin. Di wê nûqtayê de wê mijare ideayê sermed û têgîna azmûnkirina wê ku wê bi wê re wê bi xêvî wê xwe li wê bigihênê fahmkirinê û wê bidest girtina ji wê bikê û hwd re wê, di dîmenekê de wê li wê bihizirê. Bi wê re wê bi dînya li dora ku em wê li wê zêde wê bahsa 'dînya hizran' û an 'dînya ideayan' wê di rengekê de wê, werênê ser ziman. Li gorî wî hizir û bûjen wê di dînya ku em di wê de dijîn de wê bo her tiştê wê weke qalib bin re wê werênê ser ziman. Ji aliyekê din ve jî wê bi hizrên xwe re wê bibê xwediyê hizrek ideayî a bi têgîna ideayê re wê. Minaq wê, dema ku wê li gorî wê bahsa haspekê wê bikê wê hemû hasp wê ji haspekê weke xwemal a wê, weke kopîyên wê, di rengekê de wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Di wê temen de wê, her tişt wê bi başbûna xwe hertimî wê çawa wê weke wê ya xwemal wê baş bibê wê, werênê li ser ziman. Lê li gorî wê têgîna Platon wê ya xwemal wê hertimî weke ya baştir wê hertimî wê, li ya ku em gihiştinê weke pîvanekê wê gavekê li pêştirî wê bê re wê werênê ser ziman. Di wê têgîna xwe de wê têgihek ideayî wê bi wê re wê, di reng û awayekê de wê weke ku wê bixwezê ku ew wê, di wê temenê de wê di reng û awayekê de wê werênê ser ziman.

Minaq wê dema ku em li keştiyekê bi hizirin wê weke navê wê ya ku wê dikê wê, ku ew ji wê em keştiyê wê fêr dibin re wê, di wê rengê de wê werênê ser ziman. Ew idea wê weke qalib û çerçova wê di wê temenê de wê di rengekê de wê, di şêwayekê de wê werênê ser ziman. Suhrewerdî di têgîna xwe ya ideayê de wê weke ku ew di valahiyê de

dalaqandî wê di renekê de wê, bixwezê wê pênasebikê û wê, di renekê de wê têtîna ideayê wê bi hizrên xwe re wê werênê ser ziman.

Ji aliyê dûnya hizran ve Platon ku ew hizra xwe dihênê ser ziman wê di renekê de wê weke jibûyinê ku ew heya wê, di renekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Wê demê li gorî wê, piştî ku em mirin û bûhûrîn li wê dûnya hizran/ideayan wê dûnya bûjenî weke dûnya bûhûrîner wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Li ser wê têtîna bûhûrînerîyê a dûnya bûjenî re wê, di dîmenekê de wê, mayidatiya ideayê wê di renekê de wê bihizirê û wê bi wê re wê weke ku ew wê bixwezê bigihijê tefkirkirinekê.

Di awayekê de wê dema ku wê bahsa hizrê wê bikê wê di dewama wê de wê bigihikê têtînek bi kokenî a weke ya hizra hizrê û an jî hizra hemû hizran wê, di renekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Ew jî wê idea bê. Ew wê ji aliyekê din ve jî wê, weke pîvanekê wê bibînê û wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê ku ew minaq di ya başîyê de wê, weke pîvane wê ya başîyê, rastitiyê û xweşikatiyê û hwd wê bibînê. Di wê temenê de wê di têtîna ideayê de wê têtîha cewherê ku ew wê bi wê hizrê re wê li wê bigihijê wê li ser wê re wê, di hemû tiştê de wê weke 'ideaya hizrê' wê, di şêwayekê de wê, li wê bihizirê û wê di temenekê çavkanî de wê di dewama wê de wê bi wê re wê di renekê de wê li wê bihizirê û wê werênê li ser ziman.

Weke ke ku me li jor bi mijara haspê re wê hanî ser ziman wê minaq wê haspê xwemal wê, ji hemû haspan re wê weke cewher bê û wê hemû di başbûna xwe de wê, bikin ku ew weke wê bibin û ankû bi ber wê ve biçin di pêşketina xwe de û hwd ve wê li wê bihizirê. Çendî ku ew bi wê ve çû û li wê gihişt wê rastîr û xwemaltir wê bibê.

Ew wê, di wê temenê de wê di renekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman wê, ew ya xwemal wê di her tiştê wê hebê. Ew wê, her tişt wê, di wê de wê berê xwe wê bi xwezayî wê li wê bê. Ew wê, di wê temenê de wê li ya xwemal bûyinê û ankû weke 'li wê vegeîrîne' û hwd ku wê di wê temenê de wê weke hizrekê wê, di wê çerçoveyê de wê werênê ser ziman.

Di wê çerçoveyê de wê piştî wê di renekê de wê, dema ku wê hizra xwe wê bi ideayê wê werênê ser ziman wê, di rêza wê de wê, bi têtîna ideayê re wê bi hizir, tişt û ya taqlid (mîmesîs) re wê, di renekê de wê, bixwezê ku ew wê di renekê de wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Di awayekê de wê, îdea wê, li gorî wê ya ku ew wê weke ya rast bê. Wê di wê temenê de wê, ser ya bûjenî re bê. Wê bûjen wê weke li

gorî wê xwediyê xosletên wê bin. Wê di wê temenê de wê di rengekê de wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê di rengekê de wê di dewama wê de wê werênê ser ziman.

Di mijare ideayê de wê dema ku em ji wê têngîna Platon wê bi ber dema hemdem ve werin wê di serî de wê, têngîna locke-hume a ku ew wê ideayê wê weke çerçoveyek xosletan ku ew wê di rengekê de wê pênasebikin û ankû wê weke 'baqek demek' wê pênasebikin wê di rengekê de wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Di wê nûqteyê de wê locke wê bixwezê ku ew wê di wê têngîna ideayî de wê li wê bihizirê û wê, di wê çerçoveyê de wê, di rengekê bi hizirkirina wê de wê, ideayê wê, di wê rengê de wê, ne durrî wê têngîna platon wê li ser wê têngîna bûjenî re wê weke ideayê wê bihizirê. Ankû wê ew wê bûjenê wê weke bi ideayî û ankû weke ideaya bûjenê ku ew wê di wê de wê, xosletên asta pêşîn û yên aasta duyem û hwd wê, di wê de wê hebin wê, di rengekê de wê, bi wê re wê êdî wê di dewama wê de wê bixwezê ku ew li wê bihizirê. Locke wê di xabate xwe ya bi navê 'li ser nerîna mirov ceribandinek' ku wê werênê ser ziman wê bi van gotina wê ji aliyê xwe ve wê, di rengekê de wê werênê ser ziman. "Her mirov ku wê di xwe de wê xwediyê wê bê weke çavkaniyek hizrî û ku wê bi bûjenên derveyî re wê weke ti təkiliya wê nebê û ne derveyî bê lê lê wê dîsa ku wê weke di şibihê wê, weke li wê dihê weke bi seha hundûrîn re wê, karibê wê di rengekê de pênasebikê' re wê werênê ser ziman(çav: Angus, Joseph (1880), The Handbook of Specimens of English Literature. London: William Clowes and Sons. p. 324").

Di çerçoveyek fahmkirinê û fêrbûnê de wê ev mijare zêhnê wê çawa wê di nava wê de wê were fahmkirin bi pêvajoyên wê yên fahmkirinê û xosletên wê re wê di rengekê de wê bi wê re wê weke ku wê bixwezê ku ew li wê bihizirê. Locke wê di rengekê de wê di wê nûqteyê de wê pêvajoyek zêhnî a ku wê bi fêrbûnê dibê wê, di rengekê de wê bixwezê ku ew wê fahmbikê. Lê ji aliyekê din ve jî wê bi mijare wê têngîna ideayê a mayinda re wê çawa wê, ew wê werênê ser ziman wê weke duitiya wî ya ku ew di xwe de bi wê dihizirê û dixwezê rêyek fahmkirinê ji wê re wê bibênê bê.

Di pêvajoyek perwerdeyî û fêrbûnê de wê çawa wê mirov wê minaq wê bîafirê wê, weke aliyekê ku ew wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê di rengekê de wê fahmikê û wê werênê ser ziman. Di wê nûqteyê de wê, zêhn wê, di wê temenê de wê, bi təkiliya wê ya bi kirinên derveyî ên fîzîkî, bûjenî û pîretîkî re wê, di

rengê de wê bidest hizirkirina wê li wê bihizirê. Wê di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê di dewama wê de wê, êdî wê weke encamekê ku wê li wê têbigihjê ku wê 'zêhn wê weke dolabek vala' wê, di rengê de wê bixwezê wê, pênasebikê. Di dewama wê de ku ew wê çawa wê bi wê pêvajoyên jîyanê ên bûjenî re wê, were bi azmûn kirin û bûyina xêvê û girtina di wê de wê, çawa wê, di wê temenê de wê bibê wê, di wê çerçoveyê de wê li wê bihizirê. Di wê çerçoveyê de wê, locke wê weke ku wê di serê xwe de wê bi fêrsek fahmkirinê wê li wê bigihjê ku wê weke idea wê berê wê hebê û ew wê, weke qalibekê ku mirov wê li ser wê re wê tefkirbikê.

Lê wê dema ku em 'li ser nerîna mirov ceribandinê' wê dixwênê de jî wê, dibînê ku ew wê, çawa wê, bêf azmûnekê wê hebê wê weke aliyekê wê yê ku ew wê, li ser wê re wê bi hinek fêrsên hizirkirina xwe wê weke ku wê bixwezê pirsna li ser wê bi temen bikê. Di wê rengê de wê xwediyê reng û awayekê hizirkirinê a ku ew di wê, di wê temenê de wê di rengê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman.

Di wê nûqtayê de wê, locke wê bixwezê wê li ser temenê hebûn û ankû nebûna hizrê ji bûyinê wê di rengê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê di rengê de wê li wê bihizirê û wê di dewama wê de wê, di şewa û rengê de wê werênê ser ziman.

Di hizirkirina xwe de wê, têngîna taqabula rasa' wê, di rengê de wê weke encamek giring ku ew digihjiyê lê wê çawa wê, ji aliyê hizra ideayê ve wê bi temen bikê û wê bi wê re û wê di wê de wê werênê ser ziman jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku ew wê li wê bihizirê. Ber ku wê idea wê hertimî wê di mejiyê locke de wê hertimî wê fêrse mayindatitîyê ku ew weke jibûyinê wê hebê wê bide çêkirin. Li ser wê re wê, di rengê de wê bixwezê ku ew wê, di awayekê de wê fahmbikê û wê di dewama wê de wê, di rengê de wê, werênê ser ziman. Di wê rewşê de wê mijare fahmkirinê a têngînek azmûnê, çavdêriyê û her wusa wê lewha weke tişte li wê ne nivisî ku wê çî wê li wê bê nivîsîn û hwd wê bi wê re wê, weke aliyên ku ew wê li wê bihizirê bê.

Di wê çerçoveyê de wê, li ser encamên mayinda ên çavdêriyên me wê, di rengê de wê bi wê re wê bixwezê ku ew li wê bihizirê û wê ji wan wê çawa wê bigihjê hizirkirinekê wê di reng û awayekê de wê bixwezê ku ew wê di wê temenê de wê, di reng û awayekê de wê bi wê re wê fahmbikê wê werênê ser ziman. Li ser wê temenê de wê, encamên çavdêriyê wê, di meji de wê bi xwezayî wê li ser ya weke fêrbûyî re wê,

fêrsek mayinda wê karibê xwe di renekê de bi wê bide dîyarkirin. Ev wê weke aliyekê ku wê bi têngîna ideayê re wê, bixwezê ku ew wê li wê bihizirê. Di wê nûqteyê de wê fêrsa çavdêrîyê wê, di renekê de wê bi fêrbûnên ji wê di serê Locke de wê, ji wê aliyê ve wê weke çerçoveyek fêrker û ji wê ku mirov wê karibê bigihijê encamên mazin û giring wê di renekê de wê bi wê re wê bihizirê û wê hizrên xwe wê li ser wê re wê, di renekê û awayekê de wê werênê ser ziman.

Di têngîna emprisismê de mijare hizir û çavdêrîyê

Di awayekê de wê mijare çavdêrîyê (*impression*) wê di wê nûqteyê de wê weke mijarek ku mirov wê di çerçoveya fahmkirina têngîna emprîkî de wê di renekê de wê, li ser wê bisekinê û wê, werênê ser ziman. Wê dema ku em wê bahsa wê bikin wê mijare çavdêrîyê wê weke ku wê derkeve li pêş di nava hizra locke û hume de wê weke ku wê, çavdêrî wê weke ku wê bi awayên cihê ku ew wan bi azmûn dikê û hizir wê weke aliyekê wê yê din ku ew weke dîmenekê wê, awayekê wê û an weke dîtbarîyên wê yên ku em fahmdikin bin.

Di wê temenê de wê dema ku wê bahsa têngîna çavdêrîyê wê were kirin wê bi wê re ewê, weke bi dîtina xwe re wê demê mirov wî çî bibînê û wê çawa wê li ser mirov wê xwediyê dîmenekê bê wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Wê dema ku em bahsa têngîna çavdêrîyê wê bi wê re wê bikin wê di wê rengê de wê hinek aliyên wê yên ku em di dewama wê de wê bi wê re wê bihizirin wê bibin. Minaq wê bi têngîna bihîstina (*sensation*) dikarê wê di renekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Di wê nûqteyê de wê di awayekê de wê li ser bihistinên me û dîyar û ne dîyarîya bi wan re ku mirov wê karibê wê li wê bihizirê bê.

Aliyê din jî wê di dewama wê de wê mijare bi mijare ji wê derhanînê û ankû ku wê weke bi têngînek ”*reflexion*” dikarê weke têngînek refleksyonî wê karibê wê di renekê de wê li wê bihizirê. Di wê temenê de wê bi gotinî wê weke ji wê derhanînê biriqînê û hwd re ku mirov wê karibê wê salixbikê wê di renekê de wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin.

Wê dema ku em bahsa çavdêrîyekê bikin wê weke çawa ku wê li sehan wê bikeve û wê bi wê re wê xwe di renekê de wê bide derkirin. Di wê temenê de wê, bi têngîna hizrê re wê, di renekê de wê weke bi hizirkirinek bi hişmendî a di zêhnê de wê xwe di şewayekê de wê bi wê re wê bide dîyarkiirn.

Wê jî wê di renekê de wê dikarê wê bahsa wê bikê û wê werênê ser ziman ku wê weke aliyekê wê yê din jî wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê di şewayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Minaq wê rewşek wê dema ku wê tirsê wê bide me wê weke bi wê çerçoveya refleksyonê re wê karibê wê bi wê re wê fahmbikê. Yan jî bêriyê û hwd bide me wê di wê temenê de wê ber ku wê weke biriqîna wê bê wê di wê temenê de wê bi wê re wê xwe di renekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin.

Di awayekê de em dema ku wê li navaroka zêhnê wê binerin wê li gorî wê têngînê wê, bi awayekê wê weke ku em bi azmûnê dinerin û dibînin. Wê dema ku wê hizrek wê di zêhnê de wê hebê wê, ji wê tefkirkirinek wê bibê. Di wê rengê de wê mijare ji wê derhanînê wê bi wê re wê xwe bide dîyarkirin. Wê bi têngînê weke 'te ew kir' êdî min zankir ku wê ew bibê' ev wê weke rewşek ku wê, di renekê de wê di encama wê de wê bi ya ku wê ji wê xwe bide dîyarkirin û an derhanîn wê di wê temenê de wê di renekê de wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Em di wê temenê de wê devera ku em hizrên me di wê de wê weke girtibin em dibêjin xêv. Di wê de wê, hizirên me wê bi awayê ku ew bûna wê bibin. Hizirkirina li wê û tefkirkirin û an xiyalkirin û hwd wê weke bi hêza hizrê û an xiyalî wê di renekê de wê bi wê re wê bibê. Minaq wê dema ku em bahsa felsefeya weke ya locke û hume bikin jî wê di wê temenê de wê di renekê de wê, weke ya ku wê li ser wê temenê wê xwediyê renekê hizirkirinê bê wê di wê temenê de wê xwediyê awayekê hizirkirinê a ku mirov wê dikarê wê di awayek de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Di wê temenê de wê çavdêrî û hizir wê weke du aliyên ku wê di wê temenê de wê, di dewama hev de wê karibin bi hev re wê di awayekê de ew bi wê re were lê hizirkirin. Di dewama wê de wê di mijare têngîna çavdêrî û hizrê de wê bibêjê. Hizir wê, di renekê de wê weke renekê çavdêrîya me ya ku ew bûya bê. Lê ew di dewama wê de wê, dema ku ew bû wê, di wê de wê, bi çî rengê wê ew hizir wê bibê wê bi wê re wê ji wê biriqîn wê di renek de wê weke ku wê bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê bibê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê ku em dikarin wê di dewama wê de wê li wê bihizirin bin.

Çavdêrî û hizir wê weke ku ew seh û hêst jî di nav de wê, weke bi heyinna zindî û xort ên bi derkkirinê bin. Hume wê dema ku wê bahsa pêjnên çavdêrîyê wê bikê wê, weke bi hizirî wê pênasebikê û wê di dewama wê de wê, weke bi têngînek hêstî û sehî wê bînê ser ziman. Wê çendî ku wê çavdêrîyê wê weke seh û hêstê wê, di renekê de wê

bixwezê wê pênamebikê wê, weke dîtin û dîmenên wan hiizir û hwd wê werênê ser ziman. Ew wê, wê weke pêvajoyek xiyalkirinê ku ew wê di pêvajoyên xêvê de wê weke bi şewayekê afirandinê wê xwe bide dîyarkirin wê werênê ser ziman.

Di dewama wê de wê dema ku em bahsa derkkirinan bikin wê weke rewşên bi giştî wê navaroka wê bi xwe re wê biafirênê. Ya ku em dikarin bizanibin wê ew derkên me bin. Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku hume wê bi gotina 'hemû derkêên zêhnê mirov weke çavdêrî û hizir bi nav bikim' re wê di renekê de wê di dewama wê de wê werênê ser ziman.

Di nava çavdêrî û hizrê de wê çî tegin weke bi tîkiliyê û cihêkirinê wê hebê. Minaq hume wê dema ku ew di wê nûqteyê de wê li wê bihizirê wê werênê ser ziman ku ew pêwîst nabînê ku ew zêde weke li ser wê nûqteyê bisekinê. Tiştê bi rastî ku mirov wê derkbikê û di nebûna wê tiştê de wê hizirbikê wê çî farq wê di nava wê de wê hebê wê weke aliyekê ku ew wê di wê nûqteyê de wê bixwezê ku ew li ser wê bisekinê. Ew wê tiştê wê, di nava wê de wê weke nûqteyê ku ew dihênê ser ziman wê bi gotina 'ew tişt wê, di derbarê tiştê de bûna xwediyê çavdêrîyê û di derbarê tiştê de bûna xwediyê hizrekê wê weke du tiştên ku ew ji hev cihê bin'' wê di renekê de wê bi wê re wê bihizirê. Ew di wê nûqteyê de wê wê cihêyîya di nava çavdêrî û hizrê de wê weke "ew derkên ku ew, bi hêz û zinditiya xwe ku ew li zêhnê dikevin bin" re wê werênê ser ziman. Wê hîskirina wê bê. Weke ku em çawa wê dema ku em destê xwe dikina nava avekê de em wê germbûn û cemidibûna wê hîs dikin.

Ev wê weke tîgînek ku wê dikarê wê bi tîgîna weke hîskirinê û hizirkirinê re ku wê, di nava wê de wê çî farq wê hebê wê bi wê re wê di renekê de wê fahmbikê û wê derkbikê. Di wê nûqteyê de wê bi tîgînek derkkirinê (refleksyonî) wê çî hîssiyetê wê bi me re wê çêbikê wê di wê temenê de wê di renekê de wê bi wê re wê karibê wê di wê çerçoveyê û rengê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Li gorî wê tîgînê wê hemû derkên zêhnî wê weke bi van herdû aliyên bin. Wê hem bi çavdêrî û hem jî bi hizirkirinê bin. Wê di wê temenê de wê di renekê de wê dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê, dema ku em zêhnê xwe navaroka wê weke lêkolin dikin wê weke ku wê li gorî wê ji van herdû aliyên wê weke ku wê pêkwere.

Di awayekê de wê bo hume wê mijare çavdêrîyê wê ji ya hizrê wê weke ku wê weke bi fêrsek zinditirî wê xwe di renekê de wê bide dîyarkirin.

Wê hinekê jî wê çavdêrî wê di temenê xwe de wê, ji wê aliyê ve wê fêrsek bi hêz û zindiyê a me re wê di xwe de wê bihawênê. Em wê dema ku em wê dikin wê ev wê bi hişmendiya me, ketina farqêbûna wê û hwd de wê, di renekê de wê xwe di renekê de wê bi wê re wê, di awa û renekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Her hizrên me ku em wê piçûk û mazin bê ku em çendî wê carna wê weke bi hesanî bibînin jî lê wê hem bi xwe re û hem jî bi pêvajoya bûyina xwe re wê xwediyê çerçoveyek zêde komplike a tevlihev ku ew bi wê dibê û dihê li holê. Çavdêrî wê di wê nûqteyê de wê bi fêrsek zinditiyê a bi hiş re wê xwe di awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Çavdêrî wê li gorî hume wê pîr zêde wê komplike bê. Wê ji 'baqek demek' wê weke ku wê biafirê û ew wê, di wê de wê bi xosletên wê yên ku ew weke hatina ba hev û ew bi wan dihê derkkirin re wê, li wê bihizirê. Locke wê dema ku ew dihizirê di wê nûqteyê de wê bi têngîna xosletên asta pêşî û yên asta duyem ên piştre wê di wê de wê li wê bihizirê û wê di dewama wê de wê werênê ser ziman. Di wê çavdêrîyê de wê dema ku em bi xosletên weke bi rengê minaq ku ew sor bê, bi çerçoveyek weke gilover bê, kûr û ankû ne kûr bê, nerm û an hişk bê, giran û an sivik bê û hwd wê weke aliyên ku em di wê temenê de wê bi wê re wê di renekê de wê li wê bihizirin û wê karibin wê di wê çerçoveyê de wê di dewama wê de wê bi wê çerçoveya giştîya wan xosletên wê re wê di renekê de wê werênê ser ziman bê.

Di têngîna emprikî de bi gotîna komplike û ya hesan

Wê dema ku em bahsa têngîna emprikî wê bikin wê di aslê xwe de wê di dewama têngîna çavdêrî û hizrê de wê aliyên wê yên ku em dikarin wê werênina ser ziman wê hebin. Di wê çerçoveyê de wê hinekê jî wê di wê çerçoveyê de wê çawa wê tişt wê were fahmkirin wê weke aliyekê wê yê din ku wê, bi wê re wê were li ser wê sekin in. Hume di nava têngîna gotinê de wê, mijare fahmkirinê wê hinekê jî wê bi têngîna çavdêrî û hizrê wê di zihê de wê li wê bihizirê û wê, di renekê de wê werênê ser ziman.

Locke wê, dema ku wê, mijare felsefeyê wê ji aliyê xwe ve wê hilde li dest wê, di wê temenê de wê weke ku em bi hume re wê dibînin wê di renekê de wê mijare fahmkirinê wê bi awayekê li ser têngîna gotinê re wê, di renekê de wê li wê bihizirê. Ew wê, di wê temenê de wê, ji gotinê û têngîhiştina bi wê çawa wê karibê wê bibê wê li ser wê bisekinê. Minaq wê, di lêpîrsînên xwe yên li ser gotinên bi baweriyê û hwd re jî wê di wê dimenê de wê çawa wê bigihijê têngînek hevgyrtî wê li wê bisekinê. Di awayekê de wê dema ku wê, mijare têngînen weke haqaniyê, hûqûqê,

wekheviyê û hwd wê lê bipirsê wê di rengê felsefeya weke filosofên weke Grotius û hwd wê, di renekê de wê were dîtin ku wê bihizirê û wê bi wê re wê bixwezê ku ew bigihêjê têgînekê.

Di wê çerçoveyê de wê jî wê weke aliyekê wê yê ku em dikarin wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê werênê ser ziman bê. Locke wê aliyekê wê yê din jî wê bi mijare gotinê re wê, dervê li pêş. Ew jî wê bi têgîna xosletên gotinê ên asta pêşî û yên asya duyem wê di renekê de wê li wê bihizirê û wê ev wê weke aliyekê ku wê ji aliyekê ve wê bixwezê ku ew wê di renekê de wê kifşbikê û wê di awayekê de wê fahmbikê.

Di mijare aliyên hesan de ku wê bi xosletên gotinê re wê li wê bihizirê wê di dewama wê de wê di wê temenê de wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman ku wê gotin wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê, bi xosletên wê ên weke ku em lê dinerin wê di nitelik û an xosletên gotinê ên asta pêşîn de wê weke ku ew xwediyê çî rastitiyê bê û rastîtiya wê çî bê wê di renekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Di wê nûqteyê de wê, ji du aliyên ve wê li wê bihizirê. Yek wê, di nava têkiliya ya heyî û gotinê wê, di awayekê de wê weke ku wê were dîtin ku wê li wê bihizirê û ji wê aliyê ve wê di nava salixkirinekê bi tiştê û gotinê wê çawa wê bi hev wê were fahmkirin wê li ser wê bisekinê. Ji aliyê din ve jî wê di wê gotinê de wê, ew wateya wê tiştê wê di renekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê, di renekê de wê weke ku wê were dîtin ew wê, dihilde li dest û li ser wê disekinê.

Di dewama wê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê dikarê wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê mijare gotinê û rastiya ku ew bi wê dihê ser ziman wê, di wê temenê de wê di renekê de wê li wê bihizirê û ev li gorî Locke wê weke rastiyan ku ew dihên dîtin bin. Wê di wê temenê de wê di renekê de wê bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê di renekê de ew li wê bihizirê û wê di reng û awayekê de wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman.

Di dewama wê de wê, di nava gotinê de wê, di wê dmenê de wê ev herdû dîmenên wê weke du aliyên wê yên ku wê çawa wê bi wê kombinyonek di nava ya heyî bi têgîna wê bi gotinê re wê bide çêkirin re wê li wê bihizirê bê.

Aliyê din ê duyem wê bi gotinê wê, bi xoslet û nitelikên wê asta duyem ku ew wê di renekê de wê li wê bihizirê wê, di wê temenê de wê, weke ku wê were dîtin ku ew wê, tiştê wê weke ku ew ji me re wê nebêjê ku

ew çî ya bî. Em wê dema ku em li wê dihizirin em bi fêrsek fahmkirinê û hwd re wê ji wê têdigihjin. Di awayekê de wê weke xoslet û nitelikek ku me li wê atfkir û ankû wê ji wê derhanî û hwd wê, weke bi têngîna çavdêrî û hizirê ku me li jor bi têngîna hizra hume re wê hanî ser ziman wê di dîmenekê ne dûrî wê de wê di awayekê de wê dîmenekê hizirkirinê wê bi xwe re wê bi wê re wê weke ku wê bide dîyarkirin. Wekî din jî wê, dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê ya ku me li gotinê wê atfkir wê ew wê çî bê wê, weke xosletekê wê yê ku ew weke bi têngînek razber ku em bi wê dihizirin wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê.

Di wê çerçoveyê de wê, di renekê de wê, Locke wê gotinê wê di şîroveyên xwe de wê weke ku wê bi aliyê dahûrî û sentetikî wê ji hev cihê bikê. Ku em di dewama wê de wê bibîrkirinekê li ser şîroveyên wî yên weke bi aqilê darazî ku em wê werênina ser ziman wê di wê temenê de wê çawa wê bibê wê di wê temenê de wê di renekê de wê weke ku wê li wê bihizirê bê. Di awayekê de wê weke ku wê, di renekê de wê, çendî ku wê di nava hizra locke de wê têngîna dahûrî a posteriorî yî wê derkeve li pêş jî wê dema ku em li têngîna wî ya hizrî dinerin wê di renekê de wê weke hinek têngînên weke "di têngînek derpêşî a sentetikî de ku wê, bi mantiqî û lêbarkirina wê, wê di kiredeyê de wê cih nenegirê û wê dervî wê, piştrastkirina wê weke dervî ya têngîna azmûnê wê weke ku wê di renekê de wê li wê bihizirê jî wê di awayekê de wê xwe bide dîyarkirin. Ya ku wê, di renekê de wê, li ser têngînên baweriyê re ku wê ji wî re wê bibê sedem ku wê bi awayekê wê di demên xwe yên dawî de wê bikê ku ew di hizra xwe de hinekê herê rewizêkirinê li ser gotina xwûdê û hwd re wê, di wê temenê de wê bingihêkê wê yê ku em dikarin wê di wê temenê de wê bi wê re wê, di reng û awayekê de wê dikarin wê di şewayekê de wê li wê bihizirin bin.

Di awayekê de wê dema ku em bahsa têngîna aqilê sentetikî wê bikin wê di awayekê de wê di têngîna kirdeya gotinê de wê bi dîyarî û pêwîstîni wê di wê de wê weke ku wê di wê de wê cih negirê. Minaq ku wê dema ku em bêjin ku wê 'hinek cism wê giran bin' ku em dihênina ser ziman wê di têngîna cismê û kirdeya wê de wê, têngîha giraniyê wê ne weke têngînek ku ew di wê demê de wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê ku em dikarin wê li wê bihizirin bê.

Yan jî wê di wê temenê de wê dikarê wê di renekê de wê werênê ser ziman ku em, bibêjin berf hem sipî û hem cemidiya wê, bi rengê xwe berf wê xwediyê renekê bê ku em wê bi wê re wê salixbikin û ev wê,

weke bi dîyariyekê wê di meji de wê weke fêrbûyî û an bi wê fêrbûna wê re wê xwe bide dîyarkirin. Lê di hizra berfê de wê, cemidina wê di wê de wê cih bigirê? Di wê nûqtayê de wê li gorî Locke wê ew wê ne weke têngnek ku em bi wê re wê, di wê karibin wê di wê rengê de wê ji wê fahmbikin bê.

Weki din jî wê hizra berfê wê komplike bê ku ew ber ku wê di xwe de wê di wê temenê de wê hinek çend hinek hizrên din wê di xwe de wê bi wê rengê wê karibê bihawênê.

Li gorî Locke wê hemû hizrên weke hesan wê ji azmûnê ku wê werin wê di rengê de wê pênasebikê. Di wê temenê de wê di rengê de wê bixwezê ku ew wê di dewama wê de wê di şewayekê de wê werênê ser ziman. Di awayekê de wê dema ku em bahsa bi têngîna azmûnê bikin wê weke minaq, ku em 'zêr' bi azmûn dikin û piştî wê 'çîyê' azmûn dikin wê di dewama wê de wê, weke êdî wê 'çîyayê zêr' wê bi wê re wê weke azmûnekê wê xwe di dewama wê de wê bide dîyarkirin. Ev wê di temenê xwe de wê bi azmûnên me yên bûna wê bi temenê wê ew wê bibê. Li vir wê, locke wê ji aliyekê din ve jî wê ew wê, li wê bihizirê û wê li wê bipirsê ku minaq kesekê ku ew hîç zêr nedîtî wê çawa wê karibê wê azmûn bikê wê di wê temenê de wê lê bipirsê. Ew wê, di rengê de wê, di wê temenê de wê, di dewama wê de wê têngîna hizra komplika wê di dewama wê de wê bihizirê. Ev têngîna hizra komplike wê têngîna hizra nitelike duyem wê di xwe de wê bide dîyarkirin û locke wê li gorî wî wê, hemû hizrên me yên komplike û an tevlihev wê, weke hinek kombinyasyonên bi hizrên ku me ji azmûnê bi hesanî kirina bin. Wê, di wê temenê de wê têkiliyekê wê di nava ya hesan û komplike û an tevlihev wê di wê temenê de wê di rengê de wê dênê û wê bi wê re wê, di reng û awayekê de wê bixwezê ku ew wê di dewama wê de wê, di reng û awayekê de wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Di dewama wê de wê têngîna hizra razber wê bi wê re wê çawa wê weke girêdanê hizra azmûnî bê wê, bi wê re wê li wê bihizirê. Minaq wê di wê nûqtayê de ew wê werênê ser ziman ku em, li ya sipî dihizirin. Hizra sipîtîyê wê bi tiştê sipî dîtî re wê bibê. weke Şîr, berf û hwd. BI temenekê sehî ku wê hemû wê xwediyê heman awayê derkî bin û em weke sipî wê dihênin ser ziman. Di dewama wê de em, şîr ku ew sipîya, berf ku ew sipîya bi wê re em li wê sipîtîya wê dihizirin. Minaq wê şîr wê di xwe de wê, xwediyê têjek bi tahm bê, berf wê stûr û cemidî bê. Emê ji wan xosletan cihê li wê têngî û nitelike sipî bihizirin. Li ya weke têngîna û xosleta wê ya bi sipî li wê bihoyin. Li gorî locke wê têngîna bi razberkirinê wê di

çerçoveya hizrên komplike û an tevlihev de jî wê bi wê rengê em bikarbênin. Minaq em bêjin 'sêkikek sor' û an 'sêkikek şîn' em dibînin. Li ya weke hev em bi aqilê xwe dihoyin', weke sêkikek bi sê keviyên wekehev û yên cihê weke rengên wê dênina keviyê û di dewama wê de em bê bigihijina hizra razber a sêkikê û wê biafirênin.

Locke wê dema ku wê mijarê wê hilde li dest wê di çerçoveya têtîna zaninê de wê hilde li dest û wê bi wê re wê, mijare çavkaniya zaninên me wê azmûn bê û an wê zaninên ji bûyinên wê hebin û an wê nebin wê, di dîmenekê de wê bixwezê ku wê fahmbikê. Di awayekê de wê weke ku ew dikê û dixwezê wê fahmbikê wê çawa wê, têtîna cerbê û azmûnê wê di temenê fahmkirinên me de wê bi cih bikê wê bi wê re wê, di rengekê de wê weke aliyekê ku wê di wê temenê de wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê di rengekê de wê fahmbikê. Minaq wê, hizrên weke 'hinek hizrên ku wê ji bûyinê ku wê werin' ku wê di rengekê de wê bahsa wê bikê wê di wê temenê de wê, bixwezê ku ew wan weke derhanîna ku ew ji azmûnên me derdikevin û an dihên derhanîn wê bikê ku ew wê fahmbikê. Di wê rewşê de wê gotina zanina dervî azmûnê û ya di çerçoveya azmûnê de wê weke du gotin û aliyên ku ew wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê di wê temenê de wê fahmbikê û wê di reng û awayekê de wê werênê ser ziman.

Di awayekê de wê, mijare zaninê wê di wê nûqtayê de wê, mijare zanina ji bûyinê wê di wê nûqtayê de wê weke mijarek berdewamî ku wê Loecke wê li ser wê bisekinê. Wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê çavkaniya wan hizrên bi wê rengê dihên ser ziman wê çî bê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê, li wê bihizirê.

Di wê çerçoveyê de Locke wê xwediyê têtînek argûmanî bê ku wê têtîna jibûyinê weke pê bawerkirina ku wê, zanina wê hebê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê li wê bihizirê û wê fahmbikê bê. Ev wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê karibê wê li wê bihizirê bê.

Di dewama wê de wê jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, bi têtîna 'ku herkes pê p'yê bawer bê wê demê wê ew wê ew zanina wê ji bûyinê bê' wê, bixwezê weke têtînek ku ew li ser wê bisekinê. Di wê nûqtayê de wê têtîna pê baweriyê wê di wê nûqtayê de wê têtînek ku wê ji aliyekê ve wê weke dervî fahmkirinê wê, di dîmenekê de wê weke bi heyinekê heyî wê, li wê were lê hizirkirin û wê were dîtin. Di wê nûqtayê de wê, dema

ku em li wê dihizirin wê yekser wê mijare baweriyê û kevneşopîya baweriyê wê xwe di dîmenekê de wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê ku em dikarin wê di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê giring wê di dewama wê de wê bide dîyarkirin bê.

Wê demê wê, di wê nûqteyê de wê weke aliyekê wê yê giring wê gotina 'baweriyê' û ya 'zaninê' wê di wê nûqteyê de wê di rengekê de wê, pêwîst bê ku em wê hinekê wê li wê bihizirê bê. Di gotina zaninê de wê, were dîtin ku wê fahmkirin wê di wê de wê li pêş bê. Lê di ya baweriyê de wê ji fahmkirinê zêdetirî wê pêbawerî wê di rengekê de wê, li pêş bê. Di wê temenê de tu dikarê pêbawer bê. Lê ew hewce nakê ku bo ku tu bi wê pêbawer bê tu xwediyê fahmkirinekê bê. Di wê nûqteyê de wê di wê rewşê de wê çi encam wê xwe bi wê re wê di rengekê wê fahmkirinê de wê bide dîyarkirin? Di awayekê de wê, were dîtin ku wê, di wê çerçoveyê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê, dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê, di wê nûqteyê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê mijare fahmkirin wê di wê de wê dervî wê, di dîmenekê de wê, di awayekê de wê xwe bide dîyarkirin. Wê demê wê, di wê mijare wê de wê karibê wê ew weke dervî wê fahmkirinê wê weke ku ew hebê wê, weke têgînek neazmûnkirî û an dervî wê ku ew hebê. Yan jî ew weke dervî azmûna me hebê. Di wê çerçoveyê de wê dervî me hebûna wê, karibê wê weke dervî yê din û ankû dervî wê zaninê bixwe ku ew di xwe de ne weke zaninek bi azmûnî pêşdikeve ku wê karibê wê fahmbikê bê? Di wê çerçoveyê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din ku wê mirov wê karibê wê di dîmenekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê hilde li dest bê ku wê, di wê temenê de wê ya dervî me wê weke dervî fahmkirina me wê di wê temenê de wê xwe di rengekê de wê bide dîyarkirin.

Dervî me û fahmkirina me bûyina wê karibê wê weke ji bûyinê wê, hebûna wê bide dîyarkirin? Wê dema ku mirov wê di wê nûqteyê de wê li wê dihizirê wê, dikarê wê bibêjê ku wê deervî me bûyina me jî wê nikaribê wê weke aliyekê wê yê ku em dikarin wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku em dikarin wê di rengekê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Di wê nûqteyê de wê, di wê nûqteyê de wê dikarê wê di çerçoveya têgînek Loecke a ku ew wê bi wê dihizirê mijarê wê bi berdewamî wê li ser wê bihizirê. Minaq ku em dema ku wê gotin 'xwûdê heya' wê herkesek wê weke ku wê bi wê bawer nekê. Weki din wê rêgezên weke yên mantiqî ên 'ne di nakokiyê de' wê, weke carna ku wê hinek filosof

wê bibêjin ku ew ji bûyinê dihên lê wê herkesek wê li wê bawer nekê. Wê demê wê di wê nûqteyê de wê li gorî Locke wê bi pêşîka pêşî wê karibê wê bibêjê ku wê li gorî azmûnê wê weke şaş bê wê, di têngînekê de wê ev wê xwe bide dîyarkirin. Di wê mantiqê de wê, bi têngînek rasyonali wê weke ku wê were pêşdîtin û tefkirkirin ku wê 'herkesekê ku ew weke bi rasyonali dihizirê wê weke ku wê bi wê bawer bikê' wê di rengekê de wê were lê hizirkirin. Li gorî loecke ku ew bi hinek rewîzekirinên li ser pêşeka pêşî re ku ew werê kirin û weke 'rast bê dîtin' jî lê wê di pêşeka duyem de wê, li ser têngîna sedemê re wê, nikaribê wê rast wê were dîtin. Wê dîsa wê weke ne rast wê were dîtin.

Li gorî Locke hinek ku ew wê bi awayekê vekirî ku ew rast bin û ew herkesek bi wan bawerbikê jî wê nikaribê weke têngînek ku ew piştrastbikê ku ew ji bûyinê re wê di rengekê de wê li wê bihizirê. Li ser wê re Loecke wê bixwezê ku wê bide dîyarkirin ku wê hemû zanina me wê ji aqil û azmûnê wê were.

Li gorî Locke wê carna wê ajoyek hundûrîn wê bi bi têngîna jibûyinê dihê re wê weke ku wê were tevlihevkin. Di wê de wê minaq wê, dema ku em, minaq bi xwestek xwarin û vexwarinê re dibin û ev weke ji bûyinê dihê ku em bixwûn û vexwûn wê weke zaninekê ku ew weke şaş dihê şîrovekirin bê. Di dewama wê de ew xwestek bi zanina ku em bixwûn û vexwûn newê tevlihevkin.

Locke wê di rengekê de wê mijare zaninê ku ew wê, şîrove dikê wê di rengekê de wê weke derkkirinek bi rastteqînî jî wê di hin awayna de wê weke ku wê şîrovebikê. Lê ji aliyê baweriyê û rasttîya wê ve wê, weke li ser temenekê bi hêncetkirî wê salixbikê. Li gorî Locke herdû zanin jî wê, bo pêbawerkirina bi rastiyê wê pêwîstîya ketina farqêbûna zaninekê sedemekê de wê pêwîst bê. Ew wê nûqteyê wê dema ku ew dihênê ser ziman wê bi mijare bebekek ku ew nûka bûya re wê, bixwezê ku ew bi minaq bikê. Li gorî wî wê dema ku wê ew bebek bû wê, xwarin xwarinê wê weke ji bûyinê hatina xwesteke bi xwarinê weke ew bide nîşandin. Lê ew bebek wê xwarin xwarinê dikarê li ser têngîna başî û nebaşîya wê re wê redbikê. Ew wê, nûqteya xwarin xwarina bebekê wê bi ajoyek hundûrîn wê salixbikê. Di wê nûqteyê de wê dema ku wê, bahsa tevlihevnekirina wê ajoyê û qapasiteyên xwezayî wê bikê û ku wê bibêjê bi ya ku ew ji bûyinê dihê re wê ne heman tişt bê' ku wê werênê ser ziman wê weke di rengekê de wê, di fêrsekê de wê weke bigihijê têngînek bi ya ji bûyinê.

Loecke wê, bixwezê ku ew wê nûqteyê jî wê bi têngîna azmûnê wê fahmbikê û wê li ser wê re wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê di dewama wê de wê werênê ser ziman. Di wê nûqteyê de di aslê xwe de wê di çerçoveya hizrên Loecke ên li ser têngîna jibûyinê wê di rengekê de wê di hizirkirinê wê weke ku wê karibê mirov bikê nava duitiyekê de jî.

An zanina ji bûyinê dihê piştî bûyinê ya ku em weke tişteke ku em dikevina farqê de bê û yan jî piştî ku em li ser wê dihizirin wê weke tişteke ku em dikevina farqe wê de. Lo gorî Loecke wê dema ku em zanina ku ew ji bûyinê dihê ku em ne di farqe wê de bin wê zaninê nikaribê bibêjê. Lê zanina ku ew ji bûyinê dihê ku em li ser wê hizirîn û ketin farqê wê demê wê zanina ku ew ji bûyinê dihê emê wê demê tenê bigihijina qapasiteya wê bi zaninê. Li gorî wê jî 'di wê rewşê de wê hemû zanin wê weke ji bûyinê ku wê were wê, ne weke têngînek ku wê rasyonalistek wê weke idiabikê bê. Locke wê dema ku wê bahsa zaina jibûyinê wê bikê wê bi têngîna 'teza pêşin' wê bikê û wê dervî wê çawa wê bigihijê zaninê wê li ser wê bisekinê. Di wê temenê de wê dema ku ew wê dihênê ser ziman wê bi têngîna 'ya ku ew pêşî dizanê' û yê ku ew 'di temenê tişteke din de dizanê' wê çawa wê ne di hemhizrê de bê wê li ser wê bisekinê û wê, di wê nûqteyê de wê bixwezê ku ew argûmanên xwe yê fahmkirinê ew biafirênê.

Li gorî wê teza pêşin a dema ku wê Loecke wê bihizirê ew wê di wê temenê de wê hizra xwe wê werênê ser ziman ku em, di çerçoveya destûrên giştî de dikarin bibina xwediyê hizrekê. Ew bi wê re wê dihênê ser ziman ku em dikarin bibina xwediyê hizrekê. Ew di wê nûqteyê de wê xwdiyê wê hizrê ya ku em di derbarê tişte weke ku em dibînin em karibin bibina xwediyê hizrê. Lê em nikaribin wê zanibin. Di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê giring wê ew bê ku ew wê, dihênê ser ziman ku mirov wê dema ku mirov li ser tişteke bibê xwediyê û wê zanibê wê, ji hev cihê bê.

Di nava felsefeyê de wê dema ku em li demên kevnera dinerin wê minaq Platon li wê dihizirê ku wê mirov wê pêşî bigihijê zanina wê. Di wê temenê de wê weke ku ew dihênina ser ziman ku weke ku minaq wê 'sipî ku wê sipî bê' û ankû 'sipî wê ne reş bê' û hwd re wê, di rengekê de wê werênina ser ziman.

Di nava felsefeyê de wê, di wê temenê de wê, bi têngîna mantiqê re wê li wê were lê pêşîna wê ku wê were zanin bê. Lê di wê temenê de wê, dema ku em li nava hizra Loecke dinerin ew wê, pêşîna anîna wê di rengekê de wê red dikê.

Loecke wê li ser hûrgiliya zaninê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê di rengê de wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman. Locke wê di wê nûqteyê de wê, mijare ya di hizir de dihê ser ziman û tiştê weke ku ew dihê salixkirin wê diwê de wê li ser wê bisekinê. Minaq wê mijare ku em dema ku em bahsa tiştê dikin em di hizrê de dibêjin 'sipî spiîya' an 'sipî ne reş a' ku em dihênina ser ziman wê çii wê weke piştrasta wê bide dîyarkirin. Wê di wê temenê de wê direngê de wê bixwezê ku ew li wê bihizirê.

Di awayekê din de wê dema ku em bêjin sipî sipîya 'û an sipî ne reş a wê ji jizir zêdetirî wê ji me re wê pêwîst bê bo piştrastkirinê? Di wê nûqteyê de wê, di rengê de wê, di dewama wê de wê di hizrê de wê, ji wê zêdetirî wê tiştê wê hebê ku ew wê di wê rengê de wê werênê ser ziman? Ev wê weke hinek pirsên locke ku ew li bersiva wan digerihe di çerçoveya piştrastkirinê de.

Di wê nûqteyê de wê, di rengê de w, mijare li wê êminbûnê wê di dewama wê de wê li wê bihizirê. Em dema ku em bahsa sipî sipî ya û an sipî ne reş a' ku em dikin wê, di wê ya ku em wê bi hizir dihênina ser ziman de wê êminbûna li wê di rengê de wê weke aliyekê wê yê ku ew wê li wê bihizirê bê.

Di wê nûqteyê de wê, di çerçoveya têngînê giştî weke bi destûrî û hwd de ku ew dihizirê, wê, ya ku em digihijina li wê, ew wê weke dervî wê, weke têngînek zaninê bê wê li wê bihizirê. Weki din wê di wê nûqteyê de locke wê mijare têngîna 'apriorî'yê wê hilde li dest û ew wê, dihênê ser ziman ku ew bi têngîna ji bûyina hatina zaninê re ku ew newê tevlihevkirin re wê di rengê de wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman.

Di wê têngîna Locke a di derbarê apriorî' de wê, dema ku em li wê dihizirin ew wê li ser wê pêvajoyên hizirkirinê û di wê de wê bi azmûnkirinê bi wê û di wê de wê bi wê kûrbûna bi hûrgilên wê û hwd re wê, di rengê de wê bixwezê ku ew li wê bihizirê. Minaq wê dema ku wê bide beremberê hev bi têngîna zanina ku ewji bûyinê dihê wê bidê berhev wê, ew wê bibêjê. Zanina ji bûyinê ew wê weke ji zanina ji bûyinê dihê bê. Lê zanina apriorî bi biriqandina hizrên me re ku me bidest xistiya wê direngê de wê werênê ser ziman. Minaq em bi minaq me ya li jor wê dikarin wê werênina ser ziman û wê bibêjin ku wê dema ku em bêjin siû sipî ya wê demê em bi têngînekê digihijina zanina wê bi awayekê apriorî. Hizra sipîrîyê ji azmûnê dihê. Lê wê dema ku em bûna xwediyê wê hizrê bi têngîna sipî re wê, weke hemû tişt wê sipî bin no ku

em wê piştrastbikin wê, pêwîstîya li gelek tiştên sipî nerîna wê ne weke ku wê hebê. Di wê nûqtayê de wê, di renekê de wê, kirpendinek weke bi têtînek pêwîst re jî wê Loecke wê weke ku wê bikê. Wê ji kû wê fahmdikê? Bi têtîna tiştê sipî ku ew pêwîsta sipî bê' re ku mirov li wê dihizirê re wê, bi wê re mirov digihijê wê hizrê.

Ev têtîna Locke wê di renekê de wê, di renekê de wê têtînen weke bi apriori ku wê carna wê rasyonalistên weke descertes û leibniz û hwd ku wê werênina ser ziman ku wê zanina apriori ku mirov bi aqilmeşandinekê li wê bigihijê re wê, di renekê de ku ew wê werênina ser ziman re wê, nêzî wê di renekê de wê weke ku wê hizra xwe wê werênê ser ziman.

Locke wê dihênê ser ziman ku ew ne bi hiş bê wê demê tiştê ku em zanibin wê nebê re wê bixwezê ku wê di nûqtayê de wê hizrên xwe wê werênê ser ziman.

Li gorî Locke wê dema ku ew bi aqilmeşandinekê were zanin bê wê demê ew ji berê ve weke ku ew heya lê bêhiş a û em wê bizanin dikin re wê, di renekê de wê werênê ser ziman. Di wê têtîna rasyonali de wê weke ku wê jibûyinê wê heyinek bi wê heyinê ku ew dervî hiş weke ku ew hebê û em di wê temenê de em digihijina wê hişmendiya wê ya ku ew heyî wê di wê temenê de wê li wê were lê hizirkirin.

Di têtîne rasyonali de wê di wê nûqtayê de wê mijare apriori ku wê bi têtînek weke di rengî ji bûyinê de ku wê were ser ziman Wê, di dîmenê ku wê ji aliyekê ve wê locke wê bikirpênê wê li ser têtînek ku wê ji biriqîna azmûnên me ku em li wê têtîgihin wê di reng û awayekê de wê weke ku wê li wê bihizirê û wê bi wê re wê jhizrên xwe di dewama wê de wê werênê ser ziman.

Di wê temenê de wê mijare jibûyinê ve heyinê, ji berê heyinê û ankû bi têtînen weke dervî hiş heyinê û an bêhiş heyinê û hwd ku wê were ser ziman wê di wê nûqtayê de wê di xwe de wê weke ku wê kirpendinekê wê di renekê de wê weke kiu wê bihawênê ku mirov wê karibê wê di reng û awayekê de wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Di wê nûqtayê de li ser mijare zaninê wê têtîna Locke wê weke ku wê pêwîst bê ku mirov wê hinekê din wê li ser wê bisekinê bê. Ew wê, di wê nûqtayê de wê weke ku me hanî ser ziman wê ji bûyinê wê zaninê wê di renekê de wê redbikê. Ew wê bi têtînek weke bi çavdêrîyek emprikî wê di awayekê de wê bixwezê wê bi kirpênê û wê werênê ser ziman. Li gorî Locke wê çar awayên zaninê ku ew wê pênasebikê wê weke zanina salixkirinê bê, zanina têtîliyê bê, zanina girêdanê bê, û zanina heyina rastin ku ew wê di renekê de wê bi kirpênê wê di awayekê de wê weke

aliyekê wê yê ku em dikarin wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirin bê.

Di mijare zanina salixkirinê de wê weke ku me li jor bi têtîna sipî sipîya ku me hanî ser ziman re wê, di rengekê de wê weke salixkirina wê di rengekê de wê bi xwe re wê werênê ser ziman. Yan jî wê sipî wê ne reş bê ku wê werênê ser ziman wê di wê rengê de wê salixkirinekê wê bikê û wê di dewama wê de wê cihêkirinekê wê di dewama wê de wê weke ku wê bikê nava wê de bê.

Weki din di mijare zanina têtîliyê de wê, ji aliyê têtîliyên pêwîstîni û ne pêwîstîni û hwd ve wê di wê rengê de wê biwê re wê li wê bihizirê. Di awayekê din de jî di derbarê zanina têtîliyan ku em dikarin bibina xwediyê zaninek gerdûni û an na wê li ser wê bisekinê. Di wê temenê de Loecke wê redbikê ku mirov wê bigihijê têtînek gerdûni bi zanîna têtîliyê re. Ji aliyê têtînek teknikî ve wê zanina têtîliyê wê ya nava salixkirinan ku wê, werênê ser ziman. Têtîliya nava salixkirinên weke ew çî na û wê çî bin re wê, bixwezê wê di rengekê de wê li wê bihizirê û wê bi wê re wê werênê ser ziman. Li gorî Locke wê zanina têtîliyê wê weke qatagoriyekê ku wê çawa wê, zanina têtîliyekê wê di xwe de wê bihawênê û her tiştê bi wê di xwe de wê, di rengekê de wê weke di xwe de wê bihawênê wê, di şewayekê de wê werênê ser ziman.

Di rengê weke ku em dema ku em li girêdanekê wê bi wê re wê li wê bihizirin wê weke A wê bi bûyina weke B'ê re ku wê bibê re wê, di rengekê de wê li wê bihizirê. Di wê têtîliyê de wê, mijare hebûn û nebûna zanina apriori wê hildê li dest û wê, weke aliyekê bi sînor wê di wê nûqtayê de wê bi kirpênê û wê werênê ser ziman. Weki din ji aliyê xosletên bûjenan ve Locke wê, redbikê ku ew wê xwediyê têtînek apriori bin. Di wê temenê de wê li ser temenekê têtîlidanîni ew wê bibêjê ku wê, dema ku em x'ê ku wê xwediyê xosletên A û B bê wê demê wê, di x'ê de wê çawa wê A û B wê di x'ê de wê bi hev re wê hebin wê, bikirpênê.

Di wê nûqtayê de wê dema ku em bibêjin ku wê di du tiştan de wê girani wê hebê. Lê di wê temenê de ew girani wê weke xosletekê x'ê ku wê weke hem di A'yê de û hem di B'yê de heya wê di rengekê de wê, bikirpênê. Di wê nûqtayê de wê, di wê temenê de ku em ji aliyekê dinn ve jî balê bikişênina li ser cihêyîya giraniyê wê bi xosletên wê re wê, di rengekê de wê weke x' û x'ê wê karibê bikirpênê û wê demê wê di nava du x'an de wê cihêyî û wê ne wekheviya wan wê bi wê re wê karibê wê li wê bihizirê û wê bikê ku wê kifşbikê.

Locke wê dema ku wê bahsa zaninê wê bikê wê bi awayên wê yên zanina sehan, zanina ku ew dihê birhankirin û zanina weke ya aqılmeşandinê û hwd wê, di rengekê de wê weke ku wê bikirpênê. Di wê nûqtayê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê, bènê ser ziman ku wê, zanina sehî wê, di wê de wê, aliyekê wê yê weke di şibihê ya apriori wê, di şêwayekê de wê weke ku wê bixwezê wê bikirpênê. Minaq wê dema ku wê bahsa wê fêrsê weke fahmkirinekê wê bikê wê, di wê rengekê de ku em bibêjin A´ ku ew B´ê bê û B´ê ku ew C´ê bê û ku em bixwezin wê bi birhan bikin emê wê bibînin ku wê di dîmenekê de wê weke ku wê bigihijina li hev.

Di wê nûqtayê de wê, mijare zanina sehî ku wê di wê nûqtayê de wê bikê wê ew zanin wê xwe bi sipêrê tişteke û ankû na. Di wê nûqtayê de wê weke zaninek bi serê xwe ku ew ji sehan dihê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê, bixwezê ku ew wê, fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di wê temenê de wê bi serê xwe weke dîtina wê zanina sehî wê ji aliyekê ve wê bikê ku ew wê li wê bipirsê û wê, di şêwayekê de wê fahmbikê. Di zêhnê de wê weke ku zaninek ku ew dema ku ew dihê ser ziman wê weke ´ya rast´ wê, di çerçoveya xwe ya ´ku ew bi wê dihê dîtin, salixkirin, bi darêjkkirin û hanîna ser ziman de wê li wê bihizirê. Di wê nûqtayê de Locke wê li ser wê temenê wê zaninê wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku em dikarin wê di dewama wê de wê, bi wê re wê li wê bihizirin wê, di wê çerçoveyê de wê, bikê ku wê fahmbikê. Minaq wê, dikarê wê di rengekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê, zanina sehî wê, ku em wê digirin em çawa dikarin wê bi awayekê zelal wê weke ´rast´ wê fahmbikin. Yan jî wê, dema ku em di rewşa aqılmeşandinekê de wê, digihijina wê fêrsa ku ew rasta em di wê temenê de wê, fêrsê wê çawa wê fahmbikin wê weke aliyekê wê yê ku ew wê bikê ku ew wê fahmbikê bê. Di wê nûqtayê de wê ketina gûmanê û ne di gûmanê de bûnê û hwd wê weke aliyekê wê yê ku ew wê, di wê rewşê de wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê, di wê rewşê de wê, fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di dewama wê de wê zanina kesin û ankû qatî wê di wê temenê de wê bixwezê ku ew wê, li bihizirê. Di wê nûqtayê de wê, mijare wê kesinbûnê wê di wê nûqtayê de wê karibê wê weke rewşek zaninê a çawa wê fahmbikê wê, di wê nûqtayê de wê li ser wê bisekinê. Di wê nûqtayê de wê, minaq wê, dem ku wê Samûel Rickless wê dema ku wê bahsa wê têtîna hesas a zaninê a Loecke bikê wê, di wê nûqtayê de wê ne weke têtînek zaninê wê şîrovebikê. Ber ku ew wê, bihizirê ku wê, zanin wê

xwediyê kesinbûnekê bê. Ji aliyekê din ve jî wê li ser wê têngîna zanina hesasî ku wê bihizirê wê, di wê çerçoveyê de wê, çawa ku wê Locke wê bikê û bixwezê ku ew di rengekê de wê, bikê ku ew di zaninê de bigihijê kesinbûnekê wê di rengekê de wê bikirpênê. Di wê nûqteyê de wê, ji wê fêrsa fahmkirinê weke ku wê were dîtin Rickless wê bixwezê ku ew bigihijê argûmanekê di wê nûqteyê de ku ew bikirpênê. Di wê nûqteyê de wê dihênê ser ziman ku ew ber ku wê, hê hindik wê bi êmin û kesin bê wê, wê navê wê di bin qatagoriya zaninê de wê çawa wê derbas bibê wê bixwezê di rengekê de wê bi kirpênê. Di wê nûqteyê de wê, di nava zanina teknîkî û ya hesasî ku wê, çawa wê, di wê nûqteyê de wê xwediyê dîmenekê fahmkirinê bê wê bikê û bixwezê ku ew wê fahmbikê. Di wê nûqteyê de wê di kirpendina di şîroveya Dickless de wê weke ku wê were fahmkirin ew wê di nava kesinbûn û nekesinbûnê de wê çawa wê di rewşekê de wê li wê were lê hizirkirin wê bixwezê ku ew di reng û awayekê de wê, fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di wê nûqteyê de Locke wê em çawa zaninên xwe bi zaninê wê werênina ser ziman wê, di rengekê de wê weke kirpendinek weke bi têtikiliyê a ku mirov wê kifşbikê wê bixwezê hinekê berê xwe bide wê û ew di rengekê de weke ku ew wê bikê ku wê fahmbikê. Di wê temenê de em di derbarê zanina xwe de xwediyê rewşek sehî na û ankû dervî wê xwediyê têngînek fahmkirinê na wê di wê nûqteyê de wê weke nûqteyek ku wê Locke wê bikê berlêpîrsînê de.

Di awayekê de wê, ya ku ew wê weke bi zaninê ku em dikarin bigihijina kesinbûna wê, di wê temenê de wê, weke 'têngînek zaninî' wê di awayekê de wê şîrovebikê. Di wê nûqteyê de wê mînaq hebûna xwûdê wê çawa wê karibê bi wê bigihijê zaninek bi birhan wê, di wê nûqteyê de wê, weke nûqteyek ku ew bi wê çerçoveyê li wê dihizirê. Di wê nûqteyê de lêpîrsênên Locke wê ji aliyekê ve wê weke dîmenekê epistemikî wê di wê çerçoveya wî ya lêpîrsînê de wê di xwe de wê bihawênê. Wê dema ku ew wê weke bahsa têngîna 'birhanê' wê bikê ku ew wê bi wê re wê çawa wê were lê ghiştin wê di rengekê de wê weke ku wê di rengekê de wê di mejiyê wî de wê weke zelal û bi şîyariyekê wê hebê wê gotina zaninê bê. Di wê nûqteyê de wê gotina xwûdê û ya zaninê wê di wê nûqteyê de wê weke hev nekê. Lê wê, di wê nûqteyê de wê di awayekê morfolojikî de wê hinek xoslêtên bi rewşên weke bi wê ghiştina fahmkirin û piştrastkirinê û ankû nekarina ghiştina wê piştrastkirinê û hwd wê, di wê temenê de wê direngê de wê weke aliyekê wê yê ku em dikarin wê di dewama wê de wê, li wê bihizirin bin. Di wê temenê de wê ew girêdanên

bi wê lê gihiştinê wê weke girêdanna ku wê di xwe de wê barkirinekê wê di wê rewşê de wê weke ku wê bikin û ew barkirin wê di şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê karibê wê fahmbikê wê xwe bide dîyarkirin.

Minaq wê di bûjenê de wê hebûna demê wê weke fêrsekê wê bi fahmkirinê wê çawa wê li wê bihizirê. Wê di wê nûqtayê de wê weke aliyekê ku wê, karibê wê bi wê rengê wê di dîmenekê de wê, li wê bihizirê û wê karibê wê, di şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê karibê wê fahmbikê bê.

Di mijare fektora demê de wê, bi demê re wê, li ser rewşa ku wê bi hebûna wê re wê bi demê re wê bi demê re wê derbas bibê wê, di wê de wê, çî wê weke fektora ku ew di demê de wê bi wê re wê, pêdeçûyina wê bide dîyarkirin wê bibê. Em ji aliyekê ve wê, heta ku ew rewşa deforma nebûna darêjka bûjenê û ankû tiştê wê bi wê re wê nebînin û wê gûharînê wê kifşnekin em wê, weke ku ew ne dîyar bê wê, di wê temenê de wê, weke hebê. Di wê rewşê de wê di wê fêrsa gûharînê ku wê bi rewşa wê bûjenê a gûharînê re wê, di rengekê de wê, weke dîmenekê wê yê ku ew bi wê re wê çawa wê, were kifşkirin wê xwe di awayekê de wê, bide dîyarkirin. Di wê nûqtayê de mirov dikarê wê bibêjê ku wê ji xwe wê, ew deforme bûyin wê her bûba. Lê ku ew di wê temenê de ew bûba jî wê, di rengekê de wê weke ji nûqtayekê li nûqtayê wê, di wê navbera ku ew dibê de ku mirov wê dinerê wê bi wê re wê, weke rewşek ku mirov wê karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê. Lê di aslê xwe de wê ew rewş jî wê ji aliyekê ve wê bi rewşa xwe ya fizîkî wê hebê û wê çendî ku wê ji aliyekê ve wê weke ku wê karibê wê fêrsa demê wê jiwê bigirê jî lê wê ji aliyekê din ve jî wê weke ku wê ne dîyar bê ku ew fêrsa demê wê weke ku mirov wê jiwê bigirê û wê karibê wê ji wê bigirê bê. Di wê çerçoveyê de wê, di mijare demê û têgîna wê de wê, fektora heyina hebûnê wê di wê nûqtayê de wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê di rengekê de wê weke ku em li wê bihizirin û wê karibin wê werênina ser ziman bê.

Di wê nûqtayê de wê mijare têgîna apriorî'yê wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku em dikarin wê di dewama wê de wê li wê bihizirin bê. Di awayekê de wê, di nava rasyonalan û empristên berê de wê, ji aliyekê ve wê weke ku wê têgîna apriorî wê herê bikin. Minaq ji aliyekê ve wê, weke ku wê çawa wê bi rêya têgînên weke yên matematikê û hwd em çawa xwediyê zanina apriorî bin wê herê bikin. Lê di nava rasyonalan de wê weke ku wê, weke zanina apriorî'yî ku wê çî wê

karibê were zanin wê di wê nûqteyê de wê li ser wê ne di hemhizirê de bin. Wê di wê temenê de wê di renekê de wê dîmenekê hizirkirinê wê bi wê re wê bi xwe re wê bidina dîyarkirin.

Di çerçoveya têngina apriorî yê de wê dikarê wê hinekê li ser çerçoveya têngina zaninê û minaq weke bi nerîna fahmkirina xwezayê wê dikarê wê hinekê li wê binerê. Li gorî locke wê, dema ku em li xwezayê dinerin wê demê wê karibê hinekê li azmûnên xwe binerê. Lê ew têngina weke aqilmeşandinê û bi wê re li wê gihiştinê wê, di renekê de wê weke ku wê bikê berlêpîrsînê de. Di wê çerçoveyê de wê mijare têngina apriorî û mijare fahmkirina xwezayê de wê, bi zêdeyî wê ji reng û şewayekê weke yê aqilmeşandin bi gihiştina fahmkirina xwezayê zêdetirî wê, mijare azmûn û ceribandinê wê, di wê rengê de wê, weke şewayê fahmkirina wê di wê çerçoveyê de wê bikê ku ew wê derxê li holê.

Lê dîsa wê, di renekê de wê di hişê locke de wê weke ku wê çendî ku em bi aqilekê azmûnê û ankû weke bi cerbê li wê bigihê jî lê wê di wê de wê karibê bahsa tênginek apriorî wê were kirin û ankû wê nikaribê wê, di wê nûqteyê de wê, li lê bipîrsê.

Di renekê de wê dema ku ew bahsa hizirkirinê dikê wê di renekê de wê, di nava hizran de levkirinekê ku ew dihê derkkirin wê zaninê wê bi wê re wê pênasebikê. Di wê temenê de wê ev rengê hizirkirina weke bi salixkirina zaninê ku wê werênê ser ziman wê, weke tênginek ku wê di wê de wê têngina zaninê wê di wê de wê têngiha apriorî wê weke ku wê di wê de wê tefkirkirinê wê karibê were kirin. Di wê nûqteyê de wê, di renekê de wê weke ku wê li rengê hizirkirina Locke wê were nerîn wê li ser wê çerçoveyê wê di hinek awayna de wê weke ku ew têngina apriorî wê, di şewayekê de wê, rednekê wê dîmenekê wê di wê rengê de wê bi têngina xwe ya epistemikî a zaninê re wê weke ku wê bixwezê bide mirov.

Wê dema ku em mijare têngina apriorî wê di renekê de wê, li wê bihizirê wê, piştî Locke wê, di renekê de wê dema ku em li navaroka tênginên kant dinerê wê dibînê ku ew di şewayekê de wê, berfirehkirinekê wê ji aliyê têngina aqilê sentetikî wê bi ber yê dahûrî û an analitikî û hwd ve wê bide pêşxistin. Di dema Locke û hwd de wê dema ku wê mijare têngina apriorî wê were lê hizirkirin wê di renekê de wê weke ku wê çawa wê, di awayekê de wê bi aqilekê sentetikî ê bi ji jê derhanînê û ankû tefkirkirinê û hwd re wê, di şewayekê de wê li wê were lê hizirkirin.

Pergale aqil û an hizirkirinê a ku wê Kant wê biafirênê wê, di renekê de wê mijare aqilê apriorî wê di renekê de wê, berfireh bikê wê di wê temen de wê bigihijê têngina wê ya aliyên ku ew wê, di wê çerçoveyê de

wê bi aliyên dahûrî û hwd re jî wê were lê hizirkirin. Di wê temenê de wê dema ku em di wê temenê de wê têngînekê wê bênina ser ziman wê weke bi têngîna minaq wê çawa wê tiştê wê weke wê ku ew heya wê salixbikê. Minaq ku em bêjin ku 'zêr zêr a' wê demê di cih de wê, weke têngînek ku em bi wê bi sehî wê rast dibînin wê, di rengê de wê, bide diyarkirin. Lê Locke wê ji aliyekê din ve jî wê, mijare ya ku em derkdikin wê ew rast û nerastiya wê, piştî wê derkkirinê wê di rengê de wê bixwezê ku ew wê, di wê çerçoveyê de wê bikê. Di wê çerçoveyê de wê, di awayekê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare lêpîrsîna zaninê wê di wê nûqteyê de wê dikarê wê di wê temenê de wê fahmbikê wê tiştê wê di rengê de wê weke aliyekê wê yê giring wê, di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê xwe di rengê de weke xwe ku ew hat dîtî ew wê rast bê û an ne rast bê wê, bi zanina emprikî wê bingihê wê yê lêpîrsînê wê bi wê re wê bide çêkirin.

Di zanina emprikî de wê ew wê bi wê re wê were dîtî ku wê ya ku me ew bi azmûnê û cerbê wê bidest kir û derkkir jî lê çendê ku ew hat derkkirin jî wê, di rengê de wê fêrsek lêpîrsînê wê bi xwe re wê, di rengê de wê bide diyarkirin. Hume wê dema ku wê bahsa wê fêrsa lêpîrsînê wê dikê wê li sr têngîna zanyariyê û an zanina zanyarî re wê ew wê bikê û wê di wê temenê de wê werênê ser ziman ku ew zanin çendî ku me weke ya rast dît jî wê nikaribê wê weke bi fêrsek rastîyî a teqez re wê herê bikê. Di wê çerçoveyê de wê, bi têngîna xwe ya şikbar re wê, di wê temenê de wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman.

Locke wê dema ku wê bahsa wê têngîna şikbar bikê wê di reng û dîmenekê din de wê weke ku wê werênê ser ziman. Minaq wê li şûna gotina 'zêr zêr a' wê di şewayekê de wê weke gotina 'zêr tevlihev' û ankû 'zêrê komplike' wê di wê temenê de wê werênê ser ziman. Wê di wê temenê de wê di rengê de wê li ser xosletên di wê de gihiştina hev û bi hev re wê hebûna wê zêrê diafirênin wê bi wê re wê li wê bihizirê. Minaq wê di wê nûqteyê de wê têngîna zêr ku ew li wê dihizirê wê, bi gotina ew 'zer' a, ew 'giran a' û hwd wê weke ali û xosletên ku ew di wê de wê, bi wê werênê ser ziman.

Wekî din wê di dewama wê de wê, ew wê têngîna xwe wê, bi têngîna hizrê û salixkirinek weke 'ya hesan wê ji çerçoveyek komplika û an tevlihev wê pêkwere wê bênê ser ziman. Di wê temenê de wê, di mijare têngîna zêrê' de wê çawa ku ew wê weke bi hesanê wê were dîtî ew wê di wê de wê xoslet û teybetiyên wê yên ku ew wê bi wê re wê di rengê

de wê, bibin re wê, werênê ser ziman. Di dewama wê de wê di renekê de wê dikarê wê bi wê re wê, di wê temenê de wê werênê ser ziman.

Di aslê xwe de wê di wê rengê de wê têtîna zanina zêrê ku wê weke ku wê Locke wê salix dikê ji aliyê xwe ve wê weke ku em wê dibînin wê hinek aliyên wê yên ku ew bi teybetî dihên dîtîna û hin nayên dîtîna û hwd wê, di wê temenê de wê bi xosletên dîyar û nedîyar re wê, di renekê de wê werênê ser ziman. Yan jî wê yên weke dihên dîtîna û nayên dîtîna wê di renekê de wê bi wê re wê, werênê ser ziman. Ev wê di hizra Locke de wê, mijare xosletên nayên dîtîna wê li ser temenekê empirîkî re wê, bi yên dihên dîtîna re wê çawa wê hebin û ankû wê weke bi hevqirtinekê wê hebin wê di wê çerçoveya wê de wê li wê bihizirê.

Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê li wê bihizirê bê. Di dewama wê de wê jî wê werênê ser ziman ku wê, mijare salixkirina bi têtîna xosletên hebûna bûjenî re wê, di wê temenê de wê yên asta yekem û ya duyem wê di wê temenê de wê di renekê de wê bi wê re wê bixwezê ku ew wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di wê çerçoveyê de wê mijare têtîna Apriorî wê di renekê de wê bi wê re wê, di şewayekê de wê weke ku wê bii wê re wê were lê hizirkirin. Mînaq Kant wê di renekê wê dema ku wê têtîna xwê apriorî wê pênasebikê wê bi têtîna hersê keviyên sêkîkekê wê di rêjeye sadûhêsteyê de wê wekehev bin' ku wê werênê ser ziman wê, di wê salixkirina xwe de wê weke ku wê ji wê ya ku ew wê weke keviyê bi sêkîkê heya wê weke ji wê wêdetirî wê derbas bibê û wê di renekê de wê bi wê re wê hizra xwe wê werênê ser ziman. Di wê nûqteyê de wê, bi têtîna xwe ya wekheviya hersê keviyên sêkîke re wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê bi têtînek aqilî ê sentetîkî wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê bihizirê.

Di awayekê de wê weke ku wê bi têtînek apriorî wê karibê bibêjê wê, di geometriyê de wê, teoremek wê di asta wê ya duyem de wê, derpêsekê wê çawa wê piştrastbikê wê, kant wê bi têtîna apriorî re wê li ser wê bisekinê. Di wê de wê, mijare piştrastkirinê ku wê li wê bihizirê, di renekê de wê, birhankirina wê ku wê çawa wê weke ne di çavdêriya wê de lê ew di hizra wê de wê weke ku ew vêşarî bê wê di reng û awayekê de wê têtînekê wê bi hizrî wê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Ev wê, di renekê de wê, di temenê bingihê derpêşên sentetîkî de wê weke têtînek ku wê bi wê re wê were lê hizirkirin jî bê.

Di wê çerçoveyê de Locke wê têtîna apriori a sentetikî wê di renekê de wê weke ku wê di têtîna metamatik û rewîstê de wê weke ku wê bi fêrsek fahmkirinê ku ew xwe di wê de bide dîyarkirin û weke hebê wê karibê weke li wê bihizirê. Lê Locke wê di wê de wê weke ji hinek aliyên ve jî wê di serê xwe de wê di nava lêpîrsînekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Kant wê di renekê de wê dema ku wê, li ser têtîna apriori wê bihizirê wê çawa wê bi têtînek teoremî a geometrikî wê bi aprioriyî wê çawa wê karibê were piştrastkirin wê di wê temenê de wê bi wê re wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman.

Locke wê di wê nûqtayê de wê çendî ku wê weke wê, çerçoveyê bi aqilê sentetikî û apriori wê bi têtîna rewîstê ku wê were lê hizirkirin lê wê, di dewama wê de wê li wê bihizirê ku wê çendî wê têtînen rewîstê wê ne biqasi ên metamatikê di xwe de wê xwediyê wê zelaliyê bin wê bixwezê wê di renekê de wê bi wê re wê bi kirpênê û wê werênê ser ziman. Di wê nûqtayê de wê, di mijare zanînê rewîstî de wê, Locke wê bixwezê di renekê ew bikê mijare lêpîrsînê di wê çerçoveya xwe ya hizirî de.

Di wê çerçoveyê de wê mijare lêpîrsînê Locke wê li ser xosletên bûjenê re wê, bide domandin. Wê bi gotina apriori re wê karibê bi têtînek sentetikî bê gihiştin xosletên bûjenê û an na wê di renekê de wê bixwezê ku ew wê li lê bipîrsê. Ew di awayekê de wê, deervî têtîna apriori wê, bixwezê ku ew wê li wê bihizirê û bi azmûnkirinê wê karibê li wê bigihijê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman. Mînaq wê, di wê rengê de wê bi xosletên weke zêr wê zer, giran û karibê were halandin. Ji wê karibê awayên din ên weke bi darêjkî û monstrekirî were derhanîn. Ew wê, di renekê de wê dema ku wê li gorî têtîna Locke wê li wê dihizirê wê, dîsa wê nikaribê wê, bi xosletên têtînek apriori wê fahmbikê bê. Locke wê dema ku ew wê li wê nûqtayê wê weke ku wê bihizirê wê bi wê re wê ew wê werênê ser ziman ku wê, zêr dikarê were lêxistin û an na. Ev azmûna di wê nûqtayê de tiştê ku wê aqil nikaribê fêrî min bikê ew fêrî min bikê, wê weke pêwîst bê. Lê di wê nûqtayê de wê, Loecke wê, dîsa wê, bixwezê ku ew di çerçoveya wê fahmkirina wê de di çerçoveya sînorê têtîna azmûnê de bimênê.

Di dewama wê de wê, mijare zanîna xesas wê di renekê de wê bi wê re wê karibê wê di renekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Ev wê weke aliyekê ku wê Locke wê li wê bihizirê bê. Ew zanîna xesas (Sensitive Knowledge) wê di renekê de wê, bi têtîna azmûnê ku em dikarin bigihijina zanînê re wê pênasîkê û wê werênê ser ziman û wê di dewama wê de wê, çawa wê bi xosletên bûjenê wê me bigihijênê

fahmkirinekê. Lê di wê nûqteyê Locke wê pirsekê wê bikê. Wê ya ku em bi wê fêrbûn wê ji wê 'wêdetir' wê bi derfet bê ku mirov wê fêr bibê û ankû wê hebê û an nebê wê li wê bihizirê. Di wê nûqteyê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman wê têgîna zanina xesas wê me bi gihjêne zaninê. Di wê temenê de wê têkiliyê wê bi heyina wê û kifşkirina wê re wê, bi dîtina wê re wê dênê. Minaq wê bi gotina "wê dema ku me x' derkkir em dizanin ew heya' re wê, li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Di wê nûqteyê de wê di dewama wê de wê ew wê werênê ser ziman. Wê bibêjê ku wê dema ku me ew kir wê di rengekê de wê, weke aliyekê wê yê din ku me ew çavdêrî kir ji wê dema ku me ew kir û pê de wê piştî wê jî wê ew hebê emê wê nizanibin. Li vir wê, dîtina bi sehên me, zanin wê heta devera dîtîna û şahîdîya bi sehên me wê xwe bide dîyarkirin û domandin wê, di rengekê de wê werênê ser ziman.

Di wê nûqteyê de Locke wê ew wê minaq wê bide. Em dema ku wê pênc kêliyan berê me mirovek dît û wê dema ku me ew dît em di wê de êmin bûn ku ew heya. Lê piştî wan pênc kêliyan ew çû û ji me ne dît wê demê wê ew piştî windabûna wê ya ji ber nerînê wê êdî wê neêminbûnê wê di seha me de wê bi wê re wê bide çêkirin û ew heya û an jî nîn a. Yan jî wê dikarê wê di rengekê de wê werênê ser zimam ku wê weke aliyekê wê yê giring wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê dema ku wê, tişt wê di mejiyê me de wê windabû wê weke ku ew nebê wê di rengekê de wê, ji wê têgînê wê fahmbikê. Li vir wê, pirsê mirov dikarê li ser wê têgîna Locke re wê bikê. Wê dema ku me ew dît wê piştî wê dîtîna kiu ew ji berçav windabû wê ew dîtina me ji wê jî mejiyê wê jêherê û an jê neçê. Di wê temenê de wê di rengekê de wê, intibaya ku wê ji wê têgîna Locke wê fahmdikê wê di wê temenê de wê ew jî wê di rengekê de wê, weke ku wê, herê. Lê di rengekê de wê, aliyekê din jî wê ji wê were fahmkirin ku wê dema ku ew kes ji berçav çû û ew tenê dîtinek weke bi ideayî ma wê, demê wê, ew di serê me de wê bi gûmanekê wê di rengekê de wê xwe bide dîyarkirin. Wê di wê nûqteyê de wê, ev wê, weke aliyekê wê yê din bê ku wê ji têgîna Locke wê heta devereke wê weke ku wê çawa ku wê bûjen û ankû ew kes hebê û bi dîtbar li ber nerînê wê weke ku ew wê hebê. Lê piştî wê ku ew çû wê weke ku ew wê ew bêêminbûn wê di rengekê de wê weke ku wê xwe di awayekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin.

Lê piştî wê, windabûna ji wê berçavê wê piştî wê li gorî wê têgîna Locke wê êdî wê demê emê nikaribin bi êmin bin ku ew kes heya û an nîn a. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, fêrsek wê weke ku wê bi

me re wê çê bibê. Em bi hebûna wî re sehên xwe xwediyê dîtinek bi wê re bûn. Di wê nûqteyê de Locke wê di xwezê wê di awayekê de wê bibêjê ku wê, zanina me bi emprikî wê bi çavdêrîya me re wê bi sînor bê. Di wê temenê de wê mijare çavdêrîyê wê, di wê nûqteyê de wê bikê mijare lêpîrsînê û wê di rengekê de wê ew wê, bikê ku ew wê werênê ser ziman. Li gorî wê êdî Locke wê bigihijê wê encamê ku wê zanina emprikî wê di derbarê bûjenê û xosletên wê de wê bi çavdêrîyê zanina wê me lê bigihênê. Di wê çerçoveyê de wê bi hevrebûna wê a di wê de wê, bi me wê bide kifşkirin.

Dîsa ku wê were ser mijare zêrê ku wê were lê xistin wê, di wê nûqteyê de wê, Locke wê werênê ser ziman ku em ji kû dizanin ku wê zêr were lêxistin? Em ji wê ji azmûnên xwe li wê tê digihin. Lê di wê nûqteyê de wê, Locke wê di dewama wê de wê li ser wê azmûnê re wê ew wê jî wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku ew, çendî ku wê weke zaninekê bê ku em li wê digihijin jî lê em nikaribin bibêjin ku ew teqez a. Em dikarin şaş jî bin. Lê em ji aliyekê ve jî em pêwîst in ku em bi azmûnên pê bawer bin û wê bibînin.

Di wê nûqteyê de wê ji wê aliyê Locke wê aliyekê din wê bi rêgezî wê weke ku wê bi şiroveya xwe re wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê jî wê dihênê ser ziman ku wê zanina kesin wê ji wê zêdetirî wê zanina bi zankirinê ku em wê dikarin derkbikin û ji wê wêdetirî jî wê darazên me wê bikirpênê ku wê werênê ser ziman. Ji ya zanina zankirî wê, ji wê wêdetirî ku wê derbas bibê wê hinekê jî wê darazên me bin. Ber vê yekê wê di wê nûqteyê de wê mijara darazên me wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê di wê temenê de wê di awayekê de wê bixwezê ku ew wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di dewama wê de wê diakrê wê werênê ser ziman ku wê zanina zanê wê, ne zaninek kesin û teqez bê. Wê zaninek ku wê di wê de wê karibê gûmanê jî bikê bê. Wê di wê temenêde wê weke aliyekê ku ew wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Lê di wê nûqteyê de wê, dema ku em hizrên Locke dixwênin wê gotina 'ji wê wêdetirî' wê weke gotinek ku ew nexwezê bi têgînek apriori wê fahmbikê lê ew di mejiyê wî de wê, di rengekê de wê hebê û wê weke ku wê bixwezê ku ew wê li şûna li ser termenekê ontolojîkî wê bixwezê li ser temenekê epistemolojîkî wê di rengekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Di wê nûqteyê de wê gotina darazê wê bi çavkaniyek azmûnî wê fahmbikê. Lê di wê de wê, bi îdeayî wê weke ku wê weke fêrsekê wê di serê Locke de wê weke ku wê ji wê zêdetirî wê weke ku wê di wê de wê hebê û ew wê fêrsê li wê sîwar

dibê û wê dixwezê hinekê wê rêwîtyê bi wê re wê bikê û bigihêjê fahmkirinekê. Di wê nûqteyê de wê, mijare wê fêrsê û ji wê fahmkirinê wê weke aliyekê ku wê di wê fahmkirina bi gotina darazê ku ew li wê dihizirê û di wê de wê weke ku ew heya wê di dîmenekê de wê bide dîyarkirin.

Lê di wê nûqteyê de wê, ev nûqteya bi fêrsê a fahmkirinê wê di hizra Locke wê bi hinek pirsên zanina xesas (Sensitive Knowledge) re wê dema ku mirov wî dixwênê wê dibînê ku ew wî dide hiştin. Di wê nûqteyê de wê, ew têgîna wê zaninê wê, çawa wê di awayekê de wê were fahmkirin wê di wê nûqteyê de wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman. Ev ali wê, di awayekê de wê di serî de wê hinek pirsên ku wê, di wê temenê de wê di serê mirov de wê bide çêkirin ku wê, çendî wê Locke wê bi wê pê bawer bê ku wê bi emprikî wê li lê were lê ghiştin jî lê di awayekê de wê, weke ku wê di serê xwe de wê fahmbikê wê hinek darazên me yên ji wê wêdetirî diibin û an diçin wê çawa wê bi hev re wê, di wê rewşa wê de wê werina fahmkirin wê li ser wê bisekinê. Di wê temenê de wê dema ku ew bahsa zaninê wê, bikê wê di wê nûqteyê de wê, bi salixkirinekê wê çawa wê di rewşek hevgirtî de wê karibê were û bibê wê li ser wê bisekinê. Wê, di wê nûqteyê de wê kirpendinekê weke sergirtî wê li gotinê bi salixkirina wê di temenê pirrali salixkirina wê û hwd wê bikê wê dîmen û renekê fahmkirinê wê bi wê re wê di şêwayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Aliyê din jî wê li ser mijare bûjenê wê dihizirê û wê, di wê nûqteyê de wê, ew wê, bihizirê ku em bûjenê dema ku em derk dikin em wê derk dikin û an em hizra wê derk dikin ew wê, weke aliyekê ku wê li wê bihizirê û wê, di wê dûtîya wê fahmkirinê de wê bixwezê bigihêjê hinek fêrsên bi fahmkirinê. Li ser wê nûqteyê de wê pirsên weke bûjenên dervîyî ew ew hena û an nîn in wê di wê nûqteyê de wê êdî wê pirsê wê di serî de wê, bikê û wê li wê bihizirê. Di wê nûqteyê de wê dema ku em li wê dihizirin wê di fêrsa wê fahmkirinê de wê, lêpirsîna Locke a li ser têgîna hebûn û nebûna wê bûjenê a derve wê, di wê temenê de wê ji aliyê din ê hizra wê ve wê bi awayekê wê dervî wê hebê û ankû nebê jî wê ji aliyekê din ve wê bi wî û hizra wî re wê bê mijare lêpirsinekê ku ew di serê xwe de dikê.

Li vir wê dema ku em bahsa têgîna Locke a salixkirina wî ya zaninê wê bikin wê ji aliyekê din ve wê weke mijarek ku wê li ser wê were sekin in wê xwe bide dîyarkirin. Gelek kes li ser salixkirina têgîna zaninê a locke wê bisekinê ku ew wê bi têgîna wî ya wî ya emprikî re wê di levkirinekê de bê û ankû na. Ew wê di salixkirina xwe de wê weke di levkirinekê de

wê bi hev re wê, weke girêdana navê wê, pênasebikê. Bi wê têngîna 'girêdana navê' ku ew pênase dikê wê, di wê rengê de wê, di dîmenekê de wê weke têngînek ku wê li ser aqilekê apriorî'yî re wê were lê hizirkirin. Di wê rewşê de wê têkiliya nava hizran wê di wê temenê de ku ew wê weke temenê salixkirinê wê werênê ser ziman wê, di wê nûqtayê de wê di hizra Locke de wê weke aliyekê temen û bingihî ê lêpîrsînê jî li ser hizrên wî re wê, di şêwayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin.

Di wê temenê de wê têngîna wî ya *girêdanê* wê di wê temenê de wê dikarê wê li wê bihizirê. Mînaq wê dema ku em bêjin zelal wê hebê bi wê hizra zelal heya û hebûna wê re wê têkiliya wê ya daninê re wê, demê bi hizrê me û biriqîna wê re wê weke ku em dikarin wê werênina ser ziman û ew wê weke hebê re wê, di rengê de wê weke ku wê pênasebikê. Di wê temenê de wê dema ku wê di wê nûqtayê de wê werênê ser ziman wê aliyekê komplike wê di hizra Locke de wê xwe bide dîyarkirin. Ew jî wê di wê nûqtayê de wê xwe bide dîyarkirin ku wê çawa ku wê dema ku wê, bi hizra me wê weke biriqîna zelalê bi hebûna wê weke ji wê hizrê wê weke têngînek apriorî'yî wê di rengê de wê weke ku wê xwe bide dîyarkirin. Lê ji aliyekê din ve jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, dema ku em ji aliyê têngîna zelalê ve wê bi hebûna wê re wê li wê hizirê wê bi dana biriqînê wê fahmkirina wê bikin wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê di dewama wê de wê fahmbikê bê.

Lê di wê nûqtayê de wê, dema ku wê, em wê, têngînê li ser wê salixkirinê û bi têngîna emprikî wê di wê nûqtayê de wê li wê bihizirin wê, demê wê, çerçoveyê de wê aliyê pêşî wê derkeve li pêş û wê di wê nûqtayê de wê ya ku wê temen û bingihê niqaşê wê di rengê de wê biafirênê jî wê weke aliyekê wê yê din ê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê li wê bihizirê bê.

Li jor wê weke ku me di awayekê de wê kirpend û wê hanî ser ziman wê Locke wê di hizrên xwe re wê lêpîrsîna li ser hebûna bûjenê re ku wê bikê wê di rengê de wê, bahsa hebûn û nebûna wê bikê. Di wê nûqtayê de wê bi têngîna weke 'bûjenên derveyî ku ew hena û an nin in wê, bi rastî mirov wê karibê bizanibê û an nizanibê wê li ser wê re wê pîrs û pîrgirêkên fahmkirinê ên li ser wê re wê bikê ku ew wê di rengê de wê bi bersivênê û wê werênê ser ziman.

Di wê nûqtayê de Locke wê mijare hebûnê bi bûjenî a dervî hizrên me wê di wê temenê de wê dema ku ew wê dikê mijare lêpîrsînê wê di têngînek îdeayî de jî wê ew wê ji aliyekê din ve wê, çawa wê karibê di wê

de wê were derkkirin wê, bikê mijare lêpîrsînê. Di wê nûqtayê de wê, lêpîrsêna ku ew di têngîna îdeayî de wê dikê wê, di wê de wê bi fenomenên nava wê û an hundûrên wê re wê, beremberê wan di jîyanê de wê çawa wê bi bûjenî hebin û an nebin wê li ser wê têngîna lêpîrsîna bi aliyê bûjenî ku ew bi têngîna weke ew dervî me heya û an nin a ku ew dikê re wê, di ahengekê de wê ew wê bikê.

Di wê nûqtayê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê, di şewayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Ew jî wê, di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê ku mirov wê dikarê wê li wê bihizirê ku wê, di îdeayê de wê ji aliyê wê ve li ya bûjenê hizirkirin û hewldana dîtina ya beremberê wê û ji aliyê din ve wê ji aliyê bûjenê ve wê li wê hizirkirina ya bûjenê ku ew dervî me heya û an nîn a wê, lêpîrsîna wî ya li aliyê din wê weke du aliyên lêpîrsînî û wê di wê nûqtayê de wê dema ku em di wê nûqtayê de wê hinekê dikin ku wê, kûrbûnê di fahmkirinê de wê bi wê re wê çêbikê wê, hinek fêrsên fahmkirinê ên din wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Locke wê di wê nûqtayê de wê bûjenên ideayê ku ew dikê wan kifşbikê û bûjenên weke dervî me ku ew di fêrsek fahmkirinê de weke ku ew hena wê, di wê nûqtayê de wê karibin di levkirinekê de di fahmkirinê de werina dîtîna û an wê hebin û nebin jî wê di awa û renekeke din de wê bi dîmenekê fahmkirinê wê weke ku wê bixwezê ku ew wê di wê rewşê û awayekê de wê bi wê re û di dewama wê de wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman.

Wê jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di wê nûqtayê de wê, dema ku aliyê têngîna îdeayê ve wê binerîn wê aliyekê hizirî û bûjena wê bi fenomenî wê were dîtîna û ji aliyê din ê bûjenê ve wê were lê nerîn wê bûjen û biriqîna wê û an hizra ji wê ku mirov wê bi wê fêrsa ji wê girtina wê bi dîmenî a weke wê û ji wê bi hizra wê li wê bigihijê. Di wê nûqtayê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê ku mirov wê dikarê wê di renekeke de wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di renekeke de wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Di wê nûqtayê de wê, dema ku wê, têngîna levkirinê a nava hizrê wê li wê bihizirê wê ji wê aliyê ve wê, têngînekê wê bi xwe re wê weke ku wê bide dîyarkirin wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, di mijare fahmkirinê de wê, mijare girêdanê wê, di wê rengê de wê dema ku mirov wê li wê dihizirê ku wê çendî wê weke dîmenekê salixkirinê wê di wê nûqtayê de wê xwe bide dîyarkirin jî lê wê di awayekê de wê weke fêrsek fahmkirinê dide me ku wê di wê temenê de wê di nava hizir û hizrê,

bûjen û bûjenê û an bûjen û hizrê û yan jî hizir û bûjenê û hwd re wê, weke aliyekê girêdanê ê bi fahmkirinê ku ew di wê de wê wan aliyan bi hebûna wan re wê di rengekê de wê bikê ku ew wê kifşbikê bê. Lê li vir wê pirsek wê xwe bide dîyarkirin. Ew jî wê ew bê ku ew girêdan wê çawa wê karibê wê di rengekê de wê werênê ser ziman bê. Di encama dawî de wê ew girêdan bixwe jî ku ew aliyên din nebin wê ew nikaribin bahsa wê were kirin. Ya ku wê temen û bingihê wê girêdanê ji aliyên wê yê weke herdû aliyan ve dide çêkirin jî wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Wê jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, hizirvanên weke weke James Gibson wê dema ku ew wê hizra Locke şîrove dikin wê di rengekê de wê bi têngînek weke hevnegirtî wê di dîmenekê de wê bikin ku ew wê, di şêwayekê de wê werênina ser ziman. Ew wê mijare salixkirinê a di nava levkirina hizran û wê girêdana nava wan de ku ew wê salixkirinê dikê wê li ser wê re wê, gotina xwe wê di wê temenê de wê bixwezê wê bibê û wê werênê ser ziman.

Di wê nûqtayê de wê hizra di derbarê hebûnê de wê, di wê temenê de wê weke ku wê di rengekê de wê, Lex newman wê werênê ser ziman wê li ser hizra bûjenê bi têngîna hebûna wê ve girêdayî wê di rengekê de wê weke ku wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman. Li gorî Lex Newman wê hizra wî ya pêşî wê weke ya di derbarê bûjenê û weke ya pêşî a hizra sehî bê wê di rengekê de wê bixwezê ku ew wê şîrovebikê û wê werênê ser ziman. Di wê hizrê de wê weke bûjen ku ew were sehkirin wê di wê rengê de wê werênê ser ziman. Di dewama wê de wê weke di hizra duyem de wê, weke hizra bi rastin a hebûnê bê wê di rengekê de wê werênê ser ziman. Di dewama wê de wê, dema ku em li gorî hizra Lex Newman bibêjin wê di wê rengê de wê, werênê ser ziman ku "wê, dema ku 'x'ê wê sehbikin bi hizra rastin a hebûnê re wê di levkirina wê de bê. Ber ku wê 'x'ê wê, bûjeneka wê hebê bê' re wê, di dewama wê de wê pênasebikê û wê werênê ser ziman. Di dewama wê de ku wê li ser aliyê hizra duyem re wê hizrên xwe wê di wê warê û nûqtayê de wê werênina ser ziman wê, Jennifer Nagel û Nathan Rockwood jî wê werênina ser ziman ku wê 'hizra bûjenê ku ew xwediyê sehekê bê wê bi hizra wê re wê çawa wê di levkirinekê de wê di wê çerçoveyê de wê bikin ku ew wê werênina ser ziman. Li vir wê di aslê xwe de wê, mijare ne ew bê ku wê, bûjenek ji sehkirina wê zêdetirî wê, weke bûna xwediyê sehekê û sehê ku wê weke sehekê wê salixbikê û di asta duyem de wê ketina farqêbûna wê

de bê wê di renekê de wê di dewama wê de wê li ser wê bisekin û wê bi wê re wê hizrên xwe wê werênina ser ziman. Di wê nûqteyê de wê, di awayekê de wê, hizrên Jennifer Nagel û Nathan Rockwood wê, di wê nûqteyê de wê weke çawa ku wê di renekê de wê li ser têngîna 'hizra seha rast' wê weke çawa wê di renekê de wê bi temen bê wê bi wê re wê were dîtin ku wê were fahmkirin û wê were ser ziman. Di dewama wê de ku wê ji aliyê Nagel û Rockwood ve wê têngîna hizra seha rast wê, bikê ku wê salixbikê wê di renekê de wê pêşî wê çawa wê, hebûna sehê wê weke salixbikê û wê piştê di nava wê de wê rewşa şroveya hundûrê wê re û ankû çalakiya dibê re wê di renekê de wê bikê ku ew wê şrovebikê û wê werênê ser ziman.

Li vir li gorî têngîna Nagel û Rockwood wê hinekê li ser têngîna sehê wê, li wê bihizirê. Di wê nûqteyê de wê, bûjena bûjenek derveyî wê karibê weke çalakiyekê were pênasekirin? Na, wê dema ku mirov bû xwediyê sehekê wê ew wê weke çalakiyekê wê di renekê de wê weke ku wê bixwezê ku ew wê pênasebikê. Di wê temenê de wê di dewama wê de wê êdî wê dema ku wê bahsa 'hizra pêşî' ku wê were kirin wê bibêjin 'dibê ku wê bidest xistina hizra pêşî wê weke sansasjonekê wê, weke hilde li dest wê, bixwezin ku wê werênina ser ziman. Di wê nûqteyê de wê di wê de wê têngîna hizra duyem wê, di renekê de wê hissa bûjenekê wê weke ku wê bide me. Di wê nûqteyê de wê, dema ku em dîsa vegehin li ser têngîna hizra pêşî a hizra Locke wê demê wê ew di wê temenê de ku ew wê weke çalakiyekê wê pênase dikê wê di wê temenê de wê di renekê de wê weke ku wê werênê ser ziman. Em ku em bi hissa x'ê bûna xwedî û ku me ew hîs weke sehekê wê pênasekir wê demê weke bûjenek x'î wê weke ku ew hebê em bigihijina li zanina wê.

Di wê nûqteyê de wê, di aslê xwe de wê Locke wê mijare salixkirina hizra xwe wê, di wê nûqteyê de wê, mijare fahmkirina hebûna bûjenê wê weke fêrsekê wê di wê hizra xwe de wê bi wê rengê wê di awayekê de wê bide dîyarkirin û wê bikê ku ew wê werênê ser ziman. Li vir wê dema ku em wê dihênina ser ziman wê, demê wê dîsa wê têngînek weke ku me li jor wê, hanî ser ziman bi têngîna lêpîrsîna li ser têngîna bûjenê û heyin û neyina wê re wê, demê em di wê temenê de di dewama wê de digihijine fêrsekê weke bi têngîna gûmankirinê.

Bo ku mirov wê têngîna Locke wê fahmbikê wê di serî de wê têngîna wê ya teorikî a weke 'têngîna teorikî a numînêrî' wê, dikarê di renekê de wê li wê bihizirê. Ev teorikî wê çi bê? Li gorî wê wê dema ku em bûjenê wê derk dikin em ji wê zêdetirî wê hizra wê di cih de em dikevina farqe wê

de. Di wê nûqteyê de wê li gorî Locke wê, hizir wê weke wêneyekê bi dîmenî û an dîtbarî bê. Weke çawa ku me wêneyê kesekê dît em piştre dikarin wê di mejiyê xwe de wê, bivejênin wê di wê temenê de wê di rengekê de wê bi wê re wê dikarin wê tefkirbikin. Ew wêne wê weke hizrek zêhnî bê.

Di wê nûqteyê de wê, di wê temenê de locke wê mijare dîtbariya bi wê wêneyê re wê di dîmenekê de wê bi wê re wê di wê rengê de wê li wê bihizirê ku ew vejendina bi wêneyî wê weke hizrekê bê. Ku ew kesê ku me vejend ku ew dîsa li hemberî me ba wê, bi wê yekê wê weke ku wê Locke wê li wê bihizirê me ew wêneyê wê dîtiba. Di wê temenê de wê di rengekê de wê bi mijare hizirkirina wê re wê di dîmenekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Di wê nûqteyê de wê, dema ku wê, locke wê bahsa hizra 'numinêrîyê' wê bikê wê di wê temenê de wê di awayekê de wê weke ku wê were dîtin ew wê bahsa wê bikê û ew wê werênê ser ziman. Wê dema ku wê bi gotina 'tenê wê hizra bûjenekê wê karibê wê werênê ser ziman' ku wê bihizirê wê di wê temenê de wê, bi wê rengê wê, di dewama wê de wê bi wê dîtbarîya wêneyî ku em çawa ketina farqe wê dîtîne de wê di rengekê de wê, di awayekê de wê, dîmenekê hizirkirinê wê bide me. Di wê nûqteyê de wê, dema ku em bi wê rengê wê, li têgîna locke wê dihizirin wê dîmenekê bi wê rengê wê di wê de wê were dîtin ku ew wê li wê bihizirê ku wê çawa ku wê di dîmenekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê mijare têgîna sehê û bûjenê, bûjenê û wêneyê wê, wêne û bi wê fahmkirina bûjenê wê di rengekê de wê li wê bihizirê. Wê dema ku em bi wê rengê wê salix dikin wê gotina pêşî a seh û bûjenê wê di wê temenê de wê weke aliyekê din ê ku wê hê jî wê li gorî têgîna locke wê li ser wê weke ixtilaf di fahmkirinê de wê bi wê û di wê de wê li ser wê bimênin û wê xwe bidina dîyarkirin. Di wê rewşê de wê, mijare sehê wê, bi serê xwe wê weke têgînekê wê di wê çerçoveyê de wê, di nava têgîna Locke wê derkeve li pêş û wê pêwîstîya salixkirina wê di wê temenê de wê di rengekê de wê bi awayekê wê xwe di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê, di şewayekê û rengekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Wê jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, wê mijare salixkirina sehê wê di wê temenê de wê, dema ku wê locke wê sehê wê şîrovebikê wê bi çerçoveyek derkî, bingihkê bi azmûn û temenekê xêvî ê bi wê girtinê wê, di awayekê de wê were dîtin ku ew wê, di şewayekê de wê bi wê re wê bihizirê û wê di dewama wê de wê bi wê re wê hizra xwe wê di reng û awayekê de wê weke ku wê werênê ser ziman.

Wê jî wê weke aliyekê wê yê giring wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê, di wê çerçoveya hizra Locke de wê çendî ku wê, têkili û girêdan wê weke rêyek di wê de wê weke hizir di harikê û pêde bi wê çûyin dibê jî wê, di wê çerçoveyê de wê ji destpêk û dawîya wê herikinê wê nûqtayên ku ew ji wê dibê û li wê dibê û hwd wê weke aliyên ku ew wê, bi wê re wê dihizirê. Di wê nûqtayê de wê salixkirina wê girêdanê wê di wê temenê de wê bi wan aliyan re wê, di awayekê de wê salixbikê.

Di wê nûqtayê de wê gotina sehê a locke wê, di wê çerçoveyê de wê weke bi têtînek û fêrsek fahmkirinê a bi çerçoveyê û di wê çerçoveyê de wê bi hinek komplikeyên fahmkirinê wê xwe di rengekê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê weke ku ew wê bide dîyarkirin. Weke ku ew dihê dîtî di dîmenekê de wê di wê de wê di aslê xwe de wê, hebûna bûjenê wê, nikaribê wê redbikê. Lê li wê mijare bûjenê wê di nava wê û dîmenê wê de wê çawa wê bi têtîliyê wê weke wê were fahmkirin wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê û rengê de wê bi wê re wê di şewayekê de wê fahmbikê û wê karibê wê di reng û awayekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Weke aliyekê wê yê din jî wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê ev jî wê xwe di awayekê de wê bi wê re wê, di reng û awayekê de wê, weke ku wê bide dîyarkirin. Wê jî wê bi wê re wê, werênê ser ziman ku wê weke ku me hinekê li jor wê hanî ser ziman ew dîmenê bûjenê ku me derkkir û wê weke wênayekê zêhnî ku ew bû û pê de wê, di dîmenekê de wê dema ku ew wê li ser wê re wê bibêjê ku em bi wê hizra wê fahmdikin wê di dîmenekê de wê wê, di wê gotinê de wê bixwezê wê, rewşa bi hişkirina wê di rengekê de wê fahmbikê. Mirov çawa wê bûjenê wê derkdikê û wê bi hiş dikê wê bi temenekê xêvî û tûrên newrolojîkî û hwd wê bikê. Di wê nûqtayê de wê, di hizra xwe de wê weke ku wê bixwezê li wê nûqtayê hinekê dakeve û wê di rengekê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê fahmbikê û wê di dewama wê de wê bi wê re wê fahmbikê.

Di nava têtîliya hizra bûjenê û bûjenê de wê, di wê temenê de ku wê werênê ser ziman em bi wê hizra bûjenê wê bûjenê fahmdikin wê, di wê nûqtayê de di zane min de wê aliyekê hizra Locke ê ku ew hê weke ne hatî fahmkirin wê bi wê re wê xwe bide dîyarkirin. Ew jî wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring ku ew wê xwe bide dîyarkirin wê di wê temenê de wê di dewama wê de wê mijare wê, fêrsa bi hişkirinê ku em wê çawa wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê bi wê

re wê fahmkin wê, diwê temenê de wê bikê ku ew wê li wê bihizirê. Ew wê, di wê hizrê de wê, dema ku ew hizra bûjenê wê weke bûjenê di awa û potansiyalekê de wê di fahmkirinê de wê, bide dîyarkirin wê ne bi wê rengê bê ku wê weke ku wê bûjenê wê weke tenê wê ji ya wê hizra wê biafirê bê wê fahmbikê. Wê ji ku mirov tê digihê? Mirov wê ji wê têngîna wî ya bi hizra weke ya ku wê, çawa wê bi hizra wê re wê, di awayekê de wê ew wê were fahmkirin. Ankû wê bi hizra bûjenê re wê ew wê were fahmkirin wê di wê temenê de wê, bènê ser ziman. Li gorî têngîna locke a ku ew dihizirê bo ku em wê hizra bûjenê bikin wê di awayekê de wê, sehek wê pêwîst bê û ew seh wê bi dîtinên xwe û an bi azmûn û an jî çavdêriyên xwe wê, di rengekê de wê bikê ku ew wê bikê. Ew wê piştî ku ew bûn û an bi xêv bûn wê bi hiş bibin. Piştî wê ew wê di derbarê wê bûjenê û bi wê êdî wê fahmkirina wê, di mejî de wê bibê. Lê di wê nûqteyê de wê dîsa wê nûqteya ew çawa wê bi hiş bibê ku wê li wê bihizirê wê weke nûqteyekê ku ew ne hatî fahmkirin wê di hizra wî de wê bimênê û ew li wê digerihê ku ew wê çawa wê di awayekê û rengekê de wê bibê û ew dikarê were fahmkirin. Di wê nûqteyê de wê di nava têtikiliya hizra bûjenê û bûjenê û bi wê fahmkirina wê de wê di wê temenê de wê ew wê hebê. Wê, di wê nûqteyê de wê, 'hizra bûjenê' a locke wê di awayekê de wê di çavkaniya xwe de wê azmûn çavdêriyek bi dîtinê a ji bûjena derve wê di xwe de wê bigirê û wê bihawênê. Di wê temenê de wê, di serî de wê ew têtikili wê di her halûkarê de wê di wê temenê de wê hebê. Lê ev wê weke bi pêvajoyek komplika a bi têtikiliya fahmkirinê û rewşa fahmkirinê a di nava hizra bûjenê û bûjenê bixwe de wê hebê ku ew wê dixwezê wê, bi hinek ali û awayên wê re wê, di rengekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Mijare bûjenê wê di wê nûqteyê de wê weke aliyekê wê yê giring wê, di wê nûqteyê de wê xwe bi wê re wê di awayekê de wê bide dîyarkirin. Lê di wê nûqteyê de wê di hizra Locke de wê hem hizreke bûjenî wê hebê û hem têngînek bûjenî weke ku ew wê were derkkirin wê hebê. Di wê temenê de wê têtikiliya nava wan ku ew wê newê kirin weke hev lê ew dikarin bê kirin weke hev ditinekê de û di levhatinekê de wê fahmbikê.

Di mijare têngîna Locke de wê, di wê nûqteyê de wê girêdana nava hizra bûjenê û bûjenê bi xwe re wê, di wê nûqteyê de wê weke nûqteya ku ew wê, bûjenê û hizra bûjenê wê weke ku wê di xwe de wê weke aliyê destpêkê û dawî ê wê girêdanê ku wê di xwe de wê bihawênê wê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê karibê wê fahmbikê bê.

Di hizra Locke de teoriya derka numînêrî a sehê

Li gorî teoriya Locke wê dema ku em bûjenê wê derk dikin wê hem bûjen û hem jî wê hizra wê hebê. Lê bûjen bixwe ew ti carî wê weke newê çavdêrkirin. Wê demê di nava wê ya ku em weke bûjenê dibînin û hizra wê de wê weke 'perde' yek wê hebê. Ew wê, êdfî wê, ew sehkirina me wê beremberê ya di jîyanê de a weke bûjenê wê were û an newê wê weke pirsekê bê. Ber ku em nikaribin ji wê bi êmin bin.

Ev teoriya Locke wê, ji aliyekê ve wê weke têtînek teorikî ku wê rê li têtînek şikbar jî wê weke ku wê vekê. Di wê temenê de wê, dema ku em bahsa wêneyê mirovekê bikin û an portreya mirovekê bikin wê ew di rastiyeke wê hebê û an nebê wê li gorî Locke wê ne rewşek ku em li wê bi êmin bin. Di wê nûqteyê de wê li gorî Locke em ber ku em tenê hizra bûjenê derk dikin wê demê wê bûjen bixwe wê hebê û an wê nebê wê weke rewşek ku em nikaribin ji wê bi êmin bin.

Locke wê di wê temenê de wê dema ku wê hizrên xwe wê di wê warê de wê werênê ser ziman wê, ew seh wê beremberê bûjenê wê werin û an wê nebin wê ya ku ew wê li ser wê bisekinê wê ew bê. Li ser wê temenê wê dema ku wê Locke wê hizra wê werênê ser ziman wê, di hevdemekê de wê çar têtînekên sedemî wê pêşkêş bikê bo ku ew di wê çerçoveyê de hizra xwe bide dîyarkirin. Ya pêşî wê ew bê ku wê dema ku wê tiştêk wê, sehkirina wê nebê emê nikaribin bibina xwediyê hizra wê bê. Ew jî wê li gorî Locke wê weke bi sedemek hundurîn ve girêdanî wê werênê ser ziman. Ji aliyê ya duyem ve wê, bi têtîna ku wê seh wê bêxwest bin re wê, werênê ser ziman. Wê dema ku em di bin tava rojê de bin em dikarin bixwezînin ku ew herê. Lê wê newusa bê. Bi wê sedemê wê weke roj wê sedemek wê ya sehî a derveyî ku wê hebê ku ew were dîtînin re wê, werênê ser ziman. Ya sêyem ew bi gotina hinek sehên rastîna wê, weke tenê xewn dîtîninê û an halusinasyonêk dîtîninê ku wê weke nikaribê bikê wê rê li êşan wê vekê. Mînaq weke dema ku em bahsa agirekê bikin ku em ji wê ne bi êmin bin ku ew xewnek bê emê destê xwe bikina nava wê. Belki jî emê piştîre bi kesinbûnekê û an ji hêzek xiyalkirinekê zêdetirî ku wê weke tiştêkê ku mirov li wê şîyar bibê wê bi wê re wê bibê. Aliyê çarem wê dema ku ew dihênê ser ziman wê bi gotina seh hev piştîrast dikin re wê werênê ser ziman û wê di dewama wê de wê ew wê werênê ser ziman ku em, bûjenekê li ser hev wê gelek caran dibînin û wê hîs dikin. Wê bi wê re wê, dîtîna yekê wê ya din wê di dewama wê de wê piştîrastbikê re wê, bi wê re wê werênê ser ziman. Di aslê xwe de wê di her rewşê de wê Locke wê li wê bihizirê ku wê seh wê ji sedemek derveyî wê biafirê û wê

sedemek derveyî ku wê hebê wê di her halûkarê de wê di şewayekê de wê weke ku wê, wê hebê wê li wê bihizirê.

Di dewama wê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din wê werênê ser ziman ku wê, Locke wê li wê bihizirê ku wê sedemek derveyî wê hebê û wê sehên me wê bi bûjenek derveyî re wê di heviyekiyekê de wê denkî wê were wê bihizirê. Li gorî wê ku ew dihênê ser ziman wê, êdî wê, bi wê pê bawer bikê ku wê sedemek me hebê ku wê hizrên me beremberê bûjenek derveyî ku wê were bê. Di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê çendî wê perdeyek li pêşîya derkkirinê û an di nava wê hizrê û bûjene derveyî de hebê jî lê wê, dîsa wê weke ku sedemek me hebê ku em bi wê bawer bikin ku wê beremberê hizra me wê, bûjenek derveyî wê hebê.

Di awayekê din de jî wê, Locke wê weke di 'ceribandina' xwe de wê werênê ser ziman wê mijare zaninê û kesinbûna wê li ser wê bisekinê û wê di wê temenê de wê, zanin û kesinbûna wê û zaninê û baweriyê wê sînorê nava wan wê di rengekê de wê bi wê re wê bixwezê ku ew wê fahmbikê û wê werênêser ziman.

Li gorî têngîna zaninê a Locke wê zanin wê, di xwe de wê kesinbûnê wê di awayekê de wê pêwîst wê bide dîtin û wê, bi rêya sehê wê girêdane bide çêkirin re wê karibê wê di rengekê de weke ku ew li wê bigihijê. Di awayekê de wê mijare bûrhanekê wê têr bê û an ne tir bê wê di rengekê de wê, li ser wê bisekinê û wê di encama wê de wê weke ku wê bigihijê encamê ku wê, weke pêwîst bê ku ew têr bê. Minaq wê di nava hizra rengek sor û hizra sor de wê, bi têngînek apriori wê weke ku em dikarin girêdanek bi pêwîstnenîni wê derkbikin. Û di dewama wê de wê çawa wê sor wê weke rengekê bê ku mirov wê li wê têbigihijê wê bibê. Li gorî wê dema ku em birhanênên wê li berçav bigirin wê, derfeta şaşkirinê wê weke nebê. Bi sedemekê em êmin bin. Weki din wê li gorî Locke wê, çavdêriya empirik wê, bi kesinbûnekê wê, di xwe de wê, birhanek têr wê di rengekê de wê weke ku wê bihawênê.

Di wê temenê de wê tişteke ji kesinbûnê dûr weke baweriyekê wê nikaribê wê bi zaninekê wê pênasebikê û wê werênê ser ziman. Li gorî Locke û têngîna wî ya zaninê wê dema ku em di rêyekê diçin û em di wê de rastî qerxeyan dihên. Heta wê demê me gelek qerxe dîtin û hemû reş bûn. Lê dîsa wê di rengekê de wê di nava hizra qerxê û reşbûna wê de wê, weke girêdanek pêwîstîni a apriori em di awayekê de wê nabînin. Dibê ku wê di demên pêş de wê, ne diyar jî bê lê belki em qerxeyên bi rengên din wan kifşbikin. Di wê rewşê de wê hemû qerxe ku wê çendî wê

derfeta ku ew hemû reş jî bin ku ew were dîtîna jî lê em nikarin ji wê êmin bin ku wê hemû qerxe wê reş bin.

Bi wê yekê wê Locke wê werênê ser ziman ku wê di nava zaninê û ya ku ew li şûnê wê dimênê weke baweriyê wê di nava wê de wê sînorekê dîyar wê hebê. Li gorî wê dema ku wê werênê ser ziman wê bi zaninê û kesinbûna wê re ku wê werênê ser ziman jî lê wê di dewama wê de wê bi gotinê û têngîna ku wê yê din weke baweriyê wê ne kesin bin. Di dewama wê de wê dema ku wê zaninê wê weke derkekê wê şîrovebikê wê di dewama wê de wê, darazê wê weke zaneke ("presumption") wê di dewama wê de wê, li wê bihizirê û wê bi gotinekê wê werênê ser ziman. Di wê nûqtayê de Locke wê bi awayekê din wê mijarê wê di wê temenê de wê li ser têngînekê derpêşî wê di wê rengê de wê werênê ser ziman. Wê dema ku em bihizirin ku P'ê wê rast bê ev wê, rasttîya wê ya derpêşî wê piştrastbikê. Lê belê ku P'ê ne rast jî bê wê demê P'yê weke ku ew rasta wê, dikarê wê tefkir bikê û li wê heyîna wê bihizirin. Mînaq weke wê dema ku em hemû qerxeyên ku ew dîtîna ku wê çawa wê hizra hemû qerxe wê, reş bin ku em bi wê, bizanibin jî ku wê hemû qerxe ne reş jî lê em dikarin bi wê bawer bikin ku wê hemû qerxe weke rast bin. Ew di wê temenê de wê di nava darazê û zanîna de wê mijare êminbûnê wê di wê temenê de wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê di rengekê de wê werênê ser ziman. Di wê nûqtayê de wê cihêbûna nava zaninê û darazê wê dema ku ew li wê dihizirê wê li ser têngîna zanîna kesin û hwd re wê, bi awayekê zêde wê weke ku wê bixwezê ew li wê bihizirê û ew li wê dihizirê. Di dewama wê de wê weke ku me li jor li deverekê wê hanî ser ziman ku wê çawa ku wê dema ku em bûjenekê wê dibînin weke ku ew bûjen wê bi wê dîtîna me re wê weke ew hebê û rast bê. Lê ti zanin wê jî wê çerçoveya dîtîna me wê derbas nebê. Wê bi çavdêriya me re wê bi sînor bê. Li gorî wê dema ku em kesekê dibînin ew di ber me re derbas dibê wê dema ku em wê kesê dibînin ew zanîna me û dîtîna me wê bi wê re wê di hevîyekê de wê bibê û wê bi wê re wê di sînorekê de bê. Wê ew çavdêriya me bi wê dîtîna me re wê bi sînor bê.

Di têngîna Locke a empirîkî de ji hev cihê kirina zaninê û darazê

Di çerçoveya têngîna derka nûminêrîa sehî de wê hê aliyên wê yê ku ew wê werîna ser ziman wê hebin. Emê di dewama wê de wê bi herîkîna mijarê re wê di dewama wê de wê bikin ku ew cih bi cih wê cih bidinê û wê werênîna ser ziman. Lê di dewama wê de û bi wê re hanîna ser ziman a têngîna zaninê û darazê ji hev cihê wê di wê temenê de wê weke aliyekê

wê yê din ê giring wê xwe bide dîyarkirin ku ew mirov li ser wê bisekinê. Locke wê dema ku wê bahsa ji cihê kirina zaninê-darazê wê bikê wê di wê temenê de wê ji aliyên ve wê di wê rengê de wê werênê ser ziman. Di aliyê pêşî de wê ew bê ku wê werênê ser ziman ku em 'bûjenekê bizanibin jî wê zanina me wê ji wê, ji çavdêriya wêdetir wê neçê re wê di rengekê de wê werênê ser ziman.' Di wê temenê de wê bi wê rengê wê dikarê ji aliyê vê aliyê û têngîna wê ve wê bi minaq bikê. Wê dema ku em bibînin ku wê kesek ku em minaq weke bi navê zelalê wê werênina ser ziman ku em bibînin ku ew çû û ket malê wê, zanina me wê bi heyina wî û ketina wî ya malê re bi çavdêriya me re wê bi sînora bê. Di wê temenê de em, bi wê re wê dizanin ku wê zelal û an ew kes wê hebê û em wê dizanin. Li vir Locke wê di aslê xwe de wê gotina 'zaninê' wê di rengekê cihê de wê weke ku wê werênê ser ziman. Ew wê li ser têngînek weke bi ya zaninê a 'êminbûnê' re wê di dîmenekê de wê bîne ser ziman. Di wê nûqtayê de ew dema ku wê zaninê û an ya weke zaninê ku ew pênase dikê wê weke ku me li jor li çend deveran wê hanî ser ziman wê, weke kesinbûna bi zaninê re wê di rengekê de wê werênê ser ziman û ew wê di rengekê de wê weke hebûna zaninê wê di wê çerçoveyê de wê bi ya kesinbûnê re wê di wê temenê de wê werênê ser ziman. Di wê nûqtayê de wê bi temenekê sehî wê weke ku me zelal û an ew kes dît û bi wê dîtina xwe em ji wê bi êmin in ku ew heya, em wê dizanin. Di dewama wê de wê piştî ku ew ket hundûr û derî li ser xwe girt û ew ji berçav windabû wê di rengekê de wê bi têngînek weke bi derfetî ku ew wê hebûna xwe wê bi hebûna xwe wê bide domandin û wê hebê. Lê li vir Locke wê gotinek din wê di wê temenê de wê di temenekê ne zelaliyekê de wê bi rengê weke 'wê piştî wê ketina hundûr û ji berçav windabûnê êdî wê bi zanebûnê wê kesinbûna bi zanebûnê re bi wê ez êdî weke ne bi êmin im' re wê di rengekê de wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê di dewama wê de wê têngînek *derfetî* ku wê di wê nûqtayê de wê weke bikê nava *gûmanê* de wê di rengekê de wê di meji de wê li gorî Locke û fahmkirina wê biafirê. Li vir wê ya ku wê weke ya derfete wê di rengekê de wê xwe bide dîyarkirin ew wê, ber ku wê di xwe de wê ne dîyariyekê û gûmanekê wê di wê temenê de bi êmin nebûnê wê di xwe de wê bi hawênê ew wê nikaribê weke zaninê wê werênê ser ziman. Locke wê di wê nûqtayê de wê bi gotina "ew weke derfete ya, ew ne zanin a" re wê di rengekê de wê pênasebikê û wê werênê ser ziman. Yanî di wê nûqtayê de wê dema ku me tiştêk çavdêr kir wê demê em dizanin ku ew heya.

Di wê çerçoveyê de wê Locke wê mijare êmin nebûnê û an derfetîfîyê wê di wê nûqtayê de wê ber ku wê gûmana ku ew weke di xwe de bi têngînek weke nediyarê û hwd re wê bihawênê ew wê ji rewşa zaninê wê weke ku wê derkeve. Di wê çerçoveyê de wê weke ku me li jor li çend deveran bi salixkirina gotina zanînê a locke re wê hanî ser ziman ew wê ya ku em bi çavdêr dikin, dibînin û wê dizanin ku ew heya. Ya din ku em wê nabînin, em zan dikin û an weke bi derfet û an weke ihtimalekê ya ew ne weke zaninê bê. Ew di wê temenê de wê cihêbûnê wê dikê nava wê û wê sînore ku ew di nava wê de dikişênê wê di wê temenê de wê li aliyê yê êminbûnê wê zaninê wê dênê û li aliyê din ê êmin nebûnê weke yê bi zan (guess) kirinê û an nbi derfetî wê weke aliyê ne zaninê wê pênamebikê.

Ya weke ya aliyê din ê duyem jî wê di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê giring wê bi têngîna ji wê çavdêrîya me ku wê derbas bibê û wêdetir wê herê wê, ti idiyên ku em bi zaninê wê kifşbikin wê weke newê dîtî re wê werênê ser ziman. Em disa wê di wê temenê de wê dikarin wê bi minaqe qerxe ku me li jor wê hanî ser ziman re wê di dewama wê de wê werênian ser ziman. Li gorî Locke minaq em dema ku em li qerxeyan dinerin em dizanin ku wê hemû reş bin. Ji wê weke derhanînekê ku em bigihijênê emê karibin bibêjin ku wê, hemû qerxe wê reş bin. Lê em wê nizanin. Di wê temenê de wê di wê rengê de wê di nava wê encama ku em digihijênê wê bi wê re ku wê hemû qerxe wê reş bin wê di rengekê de wê weke depelendinek ku wê li ser ya ku me dîtî re wê weke rewşek formeli a weke ya aqilmeşandinek mantiqî ku mirov wê bigihêjê. Di wê temenê de wê, di wê rengê de lê ew encama ku em gihiştinê wê rast bê û ne rast bê wê di wê temenê de wê ew ne dîyar bê.

Di wê nûqtayê de wê Locke wê kirpendinek giring wê di wê nûqtayê de wê weke ku wê bikê. Ew jî wê di wê çerçoveyê de wê bi ya ku mirov wê dîbnê û ya ku mirov wê nabînê ku em di dewama wê de wê weke hipotezekê ku em digihijênê wê di wê temenê de wê tenê wê weke zaneke bê. Lê wê ne weke zaninek kesin bê. Di wê nûqtayê de wê ber ku ew wê ne kesin bê û wê bi derfet û weke zaneke bê wê demê ew wê di wê temenê de wê ne weke dîyariyekê bê. Locke wê di wê nûqtayê de wê cihêkirinê wê di nava wê de wê bi wê çerçoveyê re wê dikê.

Di wê nûqtayê de minaq wê dema ku em bûjenên ku ew bi hev ve li hevketinê û an bihev ketinê ku ew hewayê diafirênin weke em dizanin. Em dikarin bigihijina zaneke ku ew hewa wê bi wê germ û an wê bi cemidê. Lê di wê nûqtayê de wê, bi têngînekê ku wê locke wê bixwezê wê

bi kirpênê wê di wê temenê de wê xwe bide dîyarkirin ku wê 'bûjenên dihên dîtîn di derbarê yên nayên dîtîn de wê, di derbarê wan de wê zaninê wê nedê me' bê. Di wê çerçoveyê de wê di nava dîtînê û ya ku ew dihê dîtîn de wê têngînek emprikî wê di wê çerçoveyê de wê li ser wê rewşa wê ya şenberîyê wê di şêwayekê de wê bi temen bikê û wê werênê ser ziman.

Di wê çerçoveyê de wê, di nava bûjena nayê dîtîn de wê, di wê temenê de wê weke ku me li jor li deverêkê wê hanî ser ziman di nava hizra Locke de wê, ya ku ew di bûjenê de ew weke ya asta yekem û aste duyem ku wê bi xosletên wê re wê werênê ser ziman wê di dîmenekê ne dûrî wê de wê di rengêkê de wê bixwezê ku ew wê bi gotin bikê. Di wê nûqtayê de wê di wê çerçoveyê de wê, di nava ya ku ew dihê dîtîn û ya ku ew bi çavdêrîyê ku ew nayê dîtîn wê di wê temenê de wê, di rengêkê de wê li ser temenê zanin û nezaninê re wê werênê ser ziman. Ya ku ew bi çavdêrî dihê dîtîn wê bi aliyê zaninê bê. Ya ku wê bi çavdêrî wê newê dîtîn û wê ne xwediyê dîtinek bê wê ew weke ya nayê zanin û weke ya bi gûman bê.

Di wê çerçoveyê de wê, di wê rengê de wê, ya ku ew nayê zanin wê weke zaneke ku mirov wê nikaribê wê, weke zaninê wê bînenê ser ziman wê ser wê bisekinê. Lê di temenê zanê de wê çî wê hebê wê di rengê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê fêrsek weke ya ji wê derhanînê a zaninê ku wê çendî wê zanin û an heyinek wê hebê jî lê wê ne diyar bê.

Di wê nûqtayê de Locke wê di nava ya dihê dîtîn û ya nayê dîtîn û an ya dihê çavdêrkirin û ya nayê çavdêrkirin de wê bi awayekê kesin wê cihêkirinekê bi zelalî wê bikê. Di wê çerçoveyê de wê, ya ku em çavdêr dikin em ku wê çawa karibin wê bizanibin lê ya ku em çavdêr nakin wê nikaribê were zanin wê di wê temenê de wê di rengêkê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê, werênê ser ziman. Di wê temenê de wê di têngîna birhanên me de wê Locke wê, ya bi aliyê zaninê wê bi çavdêrîyê û rastîyê ku wê di dîmenekê de wê werênê ser ziman wê, birhanên me yên ji kesinbûnê dûr wê, li ser temenekê pêbawerîyê ku wê ava bin wê werênê ser ziman û wê di wê temenê de wê di pê bawerîyê de wê zanîn wê nebê. Wê tenê wê zankirinek û an pê bawerîyek wê weke ku wê hebê wê di dîmenekê de wê di dewama wê de wê werênê ser ziman. Ji wê aliyê ve wê di dewama wê de wê mijare darazê wê di awayekê de wê hilde li dest û wê di wê temenê de wê di rengêkê de wê, di mijare têngînek rasyonali a pêbawerî jî bê wê çawa wê birhanek pêwîst bê wê li ser wê bisekinê. Di wê nûqtayê de wê mijare darazê wê weke aliyekê wê yê

giring wê di wê nûqteyê de wê li ser temenekê fahmkirinê ê bi wê ji wê gihiştinê, derhanînê, zankirinê û hwd re wê, li ser wê bisekinê û wê di renekê de wê di dewama wê de wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman. Di dewama wê de wê darazên me bi aqilê me wê divê ku ew çawa bin wê weke mijarek din a ku wê di dewama wê de wê êdî wê li ser wê bisekinê û wê bi wê re wê hizrên xwe wê werênê ser ziman.

Mijare darazê an pêbawerîyek rasyonal

Li gorî locke wê dema ku ew bahsa têgîna zaninê bikê wê di renekê de wê bi kesinbûnê re wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê, di wê de wê weke ku wê derfeta têgîma wekeya gûmanê û an imkanaan wê nebê. Lê pêbawerî ku ew li berçav hatina girtin wê weke têgîna ku ew li şûn wê werin. Wê li şûn ya kesin wê werin. Lê wê dîsa wê di renekê de wê weke ku wê pêwîst bê ku ew rasyonal bê.

Li gorî Locke wê dema ku ew wê şîrovebikê wê di renekê de wê bi wêşewayê wê bahsa têgîna pêbaweriyê û an darazê wê bikê. Li gorî Locke daraz wê, dema ku wê werê ser ziman wê li gorî ya rast a herî asta bilind wê li berçav wê were girtin bê. Ji aliyê din ve jî wê li gorî birhanan bê. Ku wê bahsa têgîna birhanan jî wê bikê wê bi gotina ku birhan li berçav werina girtin wê bi derfetbûna wan li gorî zanin û azmûnên me û pîvane wan û bi dîtbariya ji yê din û hwd ve wê girêdayê bê.

Di wê temenê de wê, têgîn û nerîna Locke wê xwe bi sipêrê sê temenên darazî ên rasyonal ku ew bahsa wan dikê. Ew jî wê di wê temenê de wê, bi têgîna, zanebûnê, şahîdîti û an dîtîni û pê bawerî bê.

Li ser wê temenê wê di renekê de wê bi hizirê û wê, di wê rengê de wê, Locke wê di renekê de wê bixwezê ku ew mijare zanyarîtiyê di wê demê de wê, di renekê de wê bi wê zaninê wê di şewayekê de wê pêşbixê. Hizrên wî yên ku ew hatina ser ziman ên di derbarê felsefeyê û hwd de wê, di wê temenê de wê di renekkê de wê weke ku ew wê werênê ser ziman ku wê, çawa wê rêya bi ber ya zaniyarî û an zanistê diçê ku wê ji wê re wê bi temenê wê ji wê re wê vekê wê di wê rengê de wê li wê bihizirê û wê, di renekê û awayekê de wê bi wê re wê hizra xwe wê werênê ser ziman.

Di wê demê de wê, hizirivanên weke Robert boyle û Isak newton û hwd re jî wê bi hizrên wan re wê hevnasînê wê bikê û wê weke ku wê werê ser ziman wê ji wan wê di awayekê de wê bi bandûr bibê.

Di wê çerçoveyê de wê di mijare lêpîrsînên xwe yên di mijarê bûjenê û bi xosletên wê yên asta yekem û asta duyem de wê di wê temenê de wê

di renekê de wê hizrên xwe wê di reneke de wê bênê ser ziman. Di renekê de em dema ku hizrên Locke dinerin wê di çerçoveya rêgezên zanistê ên demên hemdem de wê di awayekê di heviyekiyekê de wê weke ku wê bi têngînek empirîkî a epistemîkî wê di şêwayekê de wê bihizirê û wê bi wê re wê rengê wê bihizirê û wê hizrên xwe wê werênê ser ziman. Li gorî wê, li ser pêwîstîyên têngîna empirîkî û têngîna gûmanê wê kirpendinên ku ew dikin wê di wê temenê de wê di hizrên wî de wê weke hinek nûqtayên giring ku ew wê bi wan re wê di renekê de wê derkeve li pêş.

Di wê nûqtayê de wê di mijare têngîna xwe ya empirîkî de wê ew wê li wê bihizirê ku wê çawa wê bi rêgezên zanyarî û di çerçoveyek empirîkî de wê nerînek li dûnya derve û xwezayê a bizanînê wê pêşbixê wê di wê temenê de wê di renekê de wê bihizirê û wê bi wê re wê hizrên xwe wê di şêwayekê de wê werênê ser ziman. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê di şêwayekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê.

Heta wê demê ku wê weke têngîne zanyarî ku wê were herê kirin wê têngîna aristo ku wê bi çend rêgezan û yên din wê hemû bi derhanênên jî wan ku wê xwediyê têngînek fahmkirinê bê wê, di wê rewşê de wê, hizrên xwe hizirvanên weke Locke wê di renekê de wê li ser wê temenê wê yê lêpîrsînê re wê di şêwayekê de wê weke ku wê bikê û wê, di awayekê de wê werênê ser ziman. Li gorî Locke ku wê encama zanistitiya aristo ku ew di awayekê de weke di hinek aliyan de ser jî keve lê wê, bi kesinbûnek bi derfet a zanînê wê bi têngînekê wê fahmkirina wê pêwîst bê. Locke wê di awayekê de wê dema ku ew li gorî wê dihizirê wê weke ku wê di wê mêylê de jî bê ku ew di derbarê xwûdê û faristeyan de ku ew xwediyê zanînek xwezayî jî bê lê ew me, di derbarê zanina xwezayî a yên bimir de ku em weke xwediyê kesinbûnekê bin wê redbikê. Di wê temenê de wê, di renekê de wê, hizra xwe wê li ser wê têngîna aristo re wê, di renekê de wê weke ku wê bixwezê ku ew wê werênê li ser ziman.

Di wê nûqtayê de wê di dewama wê de wê dema ku ew têngîna aristo a zanînê ew şîrove dikê wê, di wê nûqtayê de wê, bi bi zanîna xwezayî ku mirov bigihijê cewherê bûjenî wê, bi pêwîstiya 'cewherê yê rastin' wê hebê. Cewherê bûjenekê ku wê weke ku ew dibê wê bikê wê bi rêzînek temenî a matematîkî wê weke ku wê bi wê re wê weke bi pêwîstîyekê wê were ser ziman. Ev rengê têngîna matematîkî a bi xosletên bûjenê re ku wê salixbikê wê di renekê de wê taqabûlî têngîna auklid ku wê bikê wê di dîmenekê de wê bibînê û wê werênê ser ziman.

Di wê nûqteyê de wê, Locke wê dema ku wê mijare matematikê û geometriyê wê bihizirê Locke şibendinekê wê di wê nûqteyê de wê bi wê rengê wê bikê. Ew wê werênê ser ziman ku wê, di sêkikekê de wê sê keviyên wê yên weke bi awayekê wê salixbikin. Piştê ji wê salixkirinê xosletên wê awayê yê din wê ji wê derhênin û wê bikin ku ew wê fahmbikin. Di wê temenê de wê, bi wê têngîna Locke ku mirov wê li wê bihizirê wê dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman. Minaq zêr weke ku me li jor wê li deverêkê wê hanî sser ziman wê dikarê wê weke komekê di wê nûqteyê de wê, pênasebikê û wê werênê ser ziman. Di wê komê de wê xosletên wê yên weke zerbûn, giranî, halîna wê hwd wê weke xosletên wê yên wê komê ên nava wê bin. Di wê nûqteyê de wê dema ku em cewherê zêrê wê dema ku me zaniba meyê bi van xosletan wê kariba wê derxê li holê.

Di wê nûqteyê de wê di kirpendina Locke a di wê nûqteyê de wê di renekê de wê, dikarê wê li wê bihizirê ku wê têngînek bi wê rengê a cewherî ku wê weke diwê de wê pêşde wê her tiştê kku wê weke bi xosletî wê bi wê re wê bibê û an wê, di wê rengê de wê karibê xwe bide dîyarkirin wê di wê de wê nebê. Di wê çerçoveyê de wê ew wê xosletê cewherê wê di wê temenê de wê bi hizrên xwe re wê bixwezê ku ew wê di renekê de wê di wê temenê de wê bixwezê ku ew wê redbikê.

Di awayekê de wê dema ku ew hizrên aristo ên li ser bûjenê wê bikê ber lêpîrsînê de wê di wê rengê de wê weke ku wê were dîtin di awayekê de wê weke ku wê li ser wê têngîna cewherê re wê, di şewayekê de wê werênê ser ziman û wê bikê ku ew wê lêpîrsînê wê bi wê re wê bikê.

Ji wê dema aristo û heta wê dema locke wê di awayekê de wê gelek hizirvan û filosof wê derkevin û wê mijare cewherê û hwd wê di renekê de wê, bixwezî ku ew wê şîrovebikin. Di wê temenê de wê ev têngîna cewherê wê çawa û wê bi çî rengê û awayê wê were salixkirin wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê li wê bihizirê bê.

Locke wê di lêpîrsînên xwe yên li ser têngîna cewhera bûjenê a aristo de wê di wê rengê de wê, têngîna pêşde dîtinî a ku ew di wê de li wê digihijê wê di wê nûqteyê de wê pêşî wê di redkirina wê ya li ser têngîna û fêrsek fahmkirinê a bi ya gûmanê ve girêdayî ve ku wê bikê re wê, hizra wê werênê ser ziman. Di awayekê de wê lêpîrsînên li ser cewherê wê di renekê de wê di wê de wê, bi hizrên spinoza û descertes re wê di renekê din de wê di awayekê de wê xwe bidina dîyarkirin. Hizrên spinoza wê bi têngîna 'tozê' wê di renekê de wê salixbikê. Di wê nûqteyê de wê di awayekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê toz wê çendî

ku wê di gelek şîroveyan de wê, weke cewherê bixwe wê were pênasekirin jî lê di aslê xwe de wê di xwe de wê salixkirinek bi weke rengê wê ne diyar û an di hinek awayên ku ew weke bi wê dihê xwestin were diyarkirin û an bi gotinkirin û hwd de ku wê were ser ziman wê di wê temenê de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê ku ew wê di wê temenê de wê bi wê re wê di awayekê de wê li wê bihizirê bê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê ku em dikarin wê di dewama wê de wê di rengekê û awayekê de wê li wê bihizirin bin ku wê mijare tozê wê di wê temenê de wê, hinekê wê weke li ser ya kirinê ku wê spinoza wê ji wê têngîna cewherê wê hinekê tozbikê re bi salixkirinên xwe re wê di awayekê de wê weke ku awa û aliyekê wê yê giringê wê bi wê re wê di şewayekê de wê werênê ser ziman. Descartes wê, bikeve nava hewldana salixkirina wê de. Di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku em dikarin wê di wê temenê de wê bi wê re wê fahmbikin bin. Di wê çerçoveya bi têngîna xwe ya bi bûjenê bûuenê ên asta pêşî û ya duyem re wê Locke wê di wê nûqteyê de wê ji aliyê xwe ve wê li ser têngînek empirîkî wê bixwezê ku ew bikeve lêpîrsînêkê bi fahmkirinê ku ew wê, di wê de wê çî bê û wê çawa wê karibê wê fahmbikê bê.

Minare têngîna baweriyê de locke wê mijare xwe sipartina têngîna birhanî. Di wê temenê de wê pêbaweriyî wê dema ku wê xwe bisipêrê birhanê jî wê di rengekê de wê ji wê derbasbûnekê wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê bibê. Li gorî Locke wê idiyên pêbaweriyê wê, bi aqil û an têngîna teolojîkî a xwezayî wê karibin werina bi birhankirin. Minaq wê dema ku wê bahsa xwûdê wê bikê wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku em dikarin wê di wê temenê de wê bênina ser ziman ku wê xwûdê wê weke bi wê bi hebê wê, weke ku wê bi teolojîkî wê weke ku wê were zanin. Ev wê weke bi têngînek weke bi wahiyê bê û an weke bi têngînek zaninê a di çawherê wê de bê wê bi wê re wê di rengekê de wê bixwezê ku ew bi wê re ew li wê bihizirê.

Di wê temenê de wê têngîna piştrastiya mirovî karibê şaş bibê û ya wahiyê wê weke ku wê nikaribê. Di wê temenê de wê weke aliyekê ku wê ew wê bi wê tefkirkirinê û bi çerçoveya wê ku ew were lê hizirkirin wê karibê ew li wê were lê hizirkirin.

Di demên serdema navîn de wê, idiyên olî ku wê werina ser ziman wê bi gotina bi aqilê xwezayî wê nikaribê were piştrastkirin ew bi têngîna wahiyê wê karibê di wê rengê de were piştrastkirin. Wê di wê temenê de wê bi wê re wê, di rengekê de wê dema ku wê bihizirê wê bi wê re wê

çawa wê, di renekê de wê weke aliyekê wê yê ku ew dikê ku wê bikê berlêpîrsînê de.

Di dewama wê de wê dema ku ew wê werênê ser ziman wê di ya pêbaweriyê de wê, pêwîstî 'sedemekê' ku wê hevê wê di dewama wê de wê di renekê de wê bi wê re wê di renekê de wê weke ku wê li wê were lê hizirkirin. Di awayekê de wê dema ku wê bahsa birhanê wê di wê nûqteyê de wê bikê wê weke ku wê çawa wê şahîdîtiya mirov wê karibê wê were çêkirin wê bi wê re wê ya xwûdê jî wê karibê bi wê têngîna birhanê a wê re wê karibê were lê hizirkirin. Li gorî ya pêdendî a bi têngîna wahiyê wê ji şahîdîtiya mirov wê weke hê zaxmtir bê.

Li gorî Locke ya ku wê xwûdê waat bikê bi wê bawer bikê lê bo wê baweriyê sedemek me wê pêwîst bê. Ya ku wê bi aqil ve wê girêdayî wê bide çêkirin jî wê ew bê. Di wê temenê de wê, her tiştê ku ew ji xwûdê hatiya ku ew bi wahi û an ne bi wahiyê bê wê di wê temenê de wê biryarê wê bide.

Di wê nûqteyê de wê li gorî Locke wê dema ku wê, birhanek nebê û wê weke wahiyê pênasebikê wê, an jî pê bawer kirin wê li ser wê temenê wê bixwezê ku ew wê rexne bikê. Di mijare têngîna pêbaweriyê de wê weke ku wê were dîtin di demên hemdem de wê azmûna olî wê gelek epistemolog wê di renekê de wê weke birhanek olî wê di renekê de wê di şewayek de wê weke ku wê pênasebikin. Lê Locke ew di renekê de wê li têngîna azmûn olî wê bi gûman wê di renekê de wê nêz bibê. Bi têngînek wahiyê ku wê tiştê ji wê xwûdê wê were ew bi wê bi birhanî ew pêwîst bê ku ew were piştrastkirin. Wê di wê temenê de wê di renekê de wê weke ku wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê di renekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di renekê din de jî wê li gorî aqil wê bi idiyayan wê bi têngînek wahiyê wê bi wê bênê ser ziman ku wê newê pêbawerkiirn. Ber ku wê di renekê de wê, bi aqil wê ji xwe wê bi birhanên ku ew bi wê bihizirê wê bi aqil wê hebin. An jî wê diyar bin. Di awayekê de wê di wê nûqteyê de wê 'ya vajî aqil' ku wê pênasebikê wê li ser têngînek aqilî wê bi wê rengê wê werênê ser ziman ku wê, 'ya li gorê aqil ku wê were qastkirin wê, bi zanina apriori ya ku em weke derpeşê xwediyê wê na wê ew wê qast bikê. Di wê nûqteyê de wê, gotinek şaş û neşaşiyê wê hebê û ew wê di wê temenê de wê di renekê de wê werênê ser ziman ku wê 'ya ku wê bi wahiyê wê hatibê wahi kirin wê, di renekê de bi rasyonali wê weke nikaribê bi wê were bawerkirin wê di dîmenekê de wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Ji aliyekê din ve jî wê ya ku wê weke 'ser aqil' wê

were pênasekirin ku wê bi rêyên weke aqılmeşandinê û an bi apriori bi aqılmeşandinê hwd ku wê nikaribê were piştrastkirin wê di rengekê de wê were qastkirin.

Locke wê d inava təkiliya nava aqıl û baweriyê de wê ew wê bibêjê ku wê li devera ku wê aqıl wê têrê nekê û wê kêmbimênê wê baweri wê li wir wê kifşbikê û wê biryarê wê bide û wê bide dîyarkirin. Di wê çerçoveyê de wê, di rengekê de wê təkiliya wê ji aliyekê din ve jî wê werênê ser ziman.

Di mijare baweriyê û şîroveyên wê de wê di awayekê de wê cihêbûna nava aqıl û têngîna wahiyê û hwd de wê bi cihêbûna wan a ji hev re wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê ya ku wê weke wahiyê wê çawa wê vajî aqıl bê wê di wê temenê de wê li wê ne wê pê bawerkirin wê werênê ser ziman. Lê li vir wê çerçoveya gotina 'ya vajî aqıl' ku wê werênê ser ziman wê li gorî Locke wê hinekê din wê berfirehtir bê. Minaq wê di wê temenê de wê, bi têngîna derpêşên weke bi derpêşên ku em bi zanina apriori xwediyê wan in wê di rengekê de wê ew wê jî wê qast bikê. Li gorî wî minaq heger di derbarê p' de bi zanina apriori zanina me hebê wê bi wê re wê pêwîstîya zêde birhanan ji me re wê hebê re wê werênê ser ziman. Di wê nûqtayê de wê, aliyê zaninê ku mirov wê li wê bihizirê û aliyê wê weke yê ku em pêwîst in wê weke bi birhanî wê piştrastbikin wê, di rengekê de wê, weke du aliyên zaninê ên weke aliyek weke kesin û aliyên weke ne kesin bê wê bibê. Di wê temenê de wê dema ku ew nebûba wê temenê lê pirsînê jî wê weke ku wê nebûba wê di rengekê de wê li wê bihizirê.

Ew di mijare têngîna derpêşî de wê, di wê nûqtayê de wê, bi sê awayan wê cihêkirinekê wê bi têngîna derpêşî wê bikê. Ya li gorî aqıl, ya vajî aqıl û ya ser aqıl re. Wê di wê temenê de wê werênê ser ziman. Wahi û hwd jî wê di wê temenê de wê di çerçoveya têngîna baweriyê û ya weke dervî aqıl û an vajî aqıl û yan jî weke ser aqıl re wê di rengekê de wê di wê temenê de wê werênê ser ziman.

Lê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku em wê dikarin wê di awayekê de wê werênina ser ziman ku wê mijare ya hizirkirinê a bi aqıl wê, di wê nûqtayê de wê bo fahmkirinê wê di çerçoveya wê de wê pêwîst bê ku ew werew mayin û di wê çerçoveyê de wê hewldana di nava sînorê wê de wê pêwîstîya fahmkirina wê di rengekê de wê weke ku wê werênê ser ziman.

Di awayekê din de jî wê, Locke wê mijare weke gelek idiyên olî û an baweri ku wê çawa wê nikaribin bi aqıl werina piştrastkirin û an bi birhan

wê li ser wê bisekinê. Di wê nûqtayê de wê, bixwezê ku ew wê, di renekê dewê, mijare aqil wê, di şewayekê de wê, derxê li pêş û bi wê re ew li wê bihizirê. Locke di wê nûqtayê de wê mijare ne fahmkirina idiyên pê baweriyê wê di renekê de wê bi şibihênê rastiyên aqil ên ku em nikaribin wan fahmbikin. Di wê çerçoveyê de wê, dema ku wê bahsa piştrastiyê wê bikê wê, di renekê de wê di her piştrastiyê de wê, şahiditiya aqilê mirov wê di renekê de wê weke ku wê bibê û wê di wê nûqtayê de wê aqilê mirov wê ber ku wê bi sehan wê, di renekê de wê, weke bi binerê wê weke Platon ku wê di ideayên xwe de wê werênê ser ziman ku wê çawa wê aqilê bûhûrîner û kirinî wê çawa wê, karibê şaş bibê wê di renekê nêzî wê de wê hizra xwe wê di awayekê de wê weke ku wê bi wê re wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman û wê şahiditiya mirovî wê karibê şaş bibê lê ya wahiyê wê weke nebê´ re wê di renekê de wê werênê ser ziman. Di wê nûqtayê de wê, li ser wê re wê, ´rastîya teqez´ wê çi bê û çawa wê, karibê wê di renekê de wê ne şaş bê û an şaş nebê wê li ser wê bisekinê û wê bixwezê wê tefkirkirinekê û fahmkirinekê di derbarê wê de ew xwe bigihênê li wê. Li vir wê, di serî de wê weke aliyekê ku mirov pîrsekê bikê wê pêwîst bê. Rastiyek wusa a ku ew hiş şaş nebê wê hebê û an wê nebê bê. Di wê rengê de wê, di wê çerçoveyê de wê, di renekê de wê ya ku mirov wê, di renekê de wê, karibê wê fahmbikê wê, çawa bê? Yan jî wê ya ku em weke rastî wê fahmdikin em dikarin wê di wê rengê de wê teqez wê weke rastiyekê wê fahmbikin wê di wê temenê de wê werênê ser ziman. Di renekê de wê, mijare sehan wê di wê nûqtayê de wê jî aliyekê din ve jî wê bikê ku ew bikê mijare lêpîrsînê. Di wê nûqtayê de wê, têngîna Locke wê di wê rengê de wê xwe bide dîyarkirin ku wê dema ku em ya şaş dibînin û an ew weke li me şaş dihê wê ew bi rastî wê şaş bê û an wê weke dîmenekê sehî ku em wê dibînin û an wê digirin.

Di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê giring ê ku mirov wê karibê wê di renekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Wê mijare rastiyê û ya weke ´rast nedîtinê´ û an şaş dîtinê wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê lêpîrsê wê di dîmenekê de wê li wê bihizirê û wê bikê ku ew wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Mijare rastiyê a ku em wê fahmdikin wê weke rastiyê wê jî aliyekê din ve jî wê çawa wê dikarê wê weke rastiyekê wê fahmbikê? Wê ew jî wê

weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di mijare wê de wê, ev jî wê werê ser ziman ku wê, mijare sehên wê karibin şaş bibin wê di wê temenê de wê dema ku wê werênê ser ziman wê, di wê temenê de wê, dervî wê, şaşbûnê wê pêwîst bê ku ew rastiye ew wê were fahmkirin û an ew şaş nebê ew pêwîst bê ku ew hebê.

Di wê nûqtayê de Locke wê di rengekê de wê weke ku wê lêpîrsîna xwe wê di rengekê de wê weke ku wê were dîtin wê di wê nûqtayê de wê di reng û awayekê de wê li ser têngîna pêbaweriyê û hwd re wê, di dîmenekê de wê bixwezê ku ew di dewama wê de wê bi wê re wê bide domandin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê di şewayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê di dewama wê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê di reng û awayekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Lêpîrsîna Locke wê di wê nûqtayê de wê Locke wê di nûqtayek din de wê bigihênê têngînekê ew jî w nûqtaya şahiditîyê bê. Di wê nûqtayê de wê ya ku mirov wê dibînê û wê weke ji wê re şahiditîyê dikê wê çawa wê ew wê fahmbikê wê di wê nûqtayê de wê bixwezê ku ew wê di awayekê de wê li wê bihizirê û wê lêbîpîrsê. Li gorî Locke şahiditî wê ji aliyekê ve wê weke ku wê karibê wê, bibê temenê birhanek pêbawer a rast. Di dewama wê de jî wê li şahiditîyê wê kengî wê pêbawerî were hanîn û kengî pêbawerî newê hanîn wê di wê nûqtayê de wê lêpîrsîna xwe wê di rengekê de wê li ser wê re wê di rengekê û awayekê de wê di dewama wê de wê bi de dîyarkirin.

Di dewama wê de wê, di wê temenê de wê, pîrsa destpêkê wê di wê nûqtayê de wê, li ser temenê şahiditîyê wê karibê tiştek were zanin bê. Lê di awayekê din de jî wê werênê ser ziman ku wê, zanin wê kesinbûnê wê bixwezê ji me. Di wê nûqtayê de wê li ser nerîna ya yê din re wê ew wê, lêpîrsîna li ser têngîna şahiditîyê re wê, werênê ser ziman. Ew wê, di wê temenê de wê karibê rast nebînê û an rast nebêjê. An jî wê hêstên ku ew pêşîya wê bigirin li ser xwestekên mirov ku wê bibin wê di rengekê de wê bixwezê ku ew wê bikirpênê.

Di wê nûqtayê de wê, Locke wê di awayekê din de wê di rengekê bi wê rengê de wê şibandinekê wê bikê û wê werênê ser ziman. Wê dema ku wê memosteyek wê, ji xwandavanên xwe re wê bahsa rastiye geometriyî wê bikê. Ew wê dîzanê û di birhana wê de ew derbas bûya. Xwandavan jî wê ji wê bibêjê rasta û an wê ji wê bigihêjê rasta. Di wê nûqtayê de wê, li şûna wê rastiya xwadanvanan wê rastiya memoste a bi wê derbas bibê û

an wê derbas nebê wê di wê nûqteyê de wê, lêpîrsînekê wê di wê çerçoveyê de wê bikê û wê, di wê rewşê de wê, dema ku wê, xwandavan wê, rastiya xwe wê weke ya memosta bûhûrandibê li şûnê wê, çawa wê weke nerast bê wê, di rengekê de wê, bibê wê bènê ser ziman. Di wê temenê de wê ber ku ew wê li şûna ku ew wê fahmbikê wê ew bûhûrandinek di wê rastiya de kiriya. Wê ya ku wê, di wê temenê de wê, weke xwandavan wê, weke ya rast dizanê wê ya memoste bê. Lê bo ku ew xwandavan bigihijê wê rastiya wê pêwîst bê ku ew xwedavan bigihijê rastiya wê bixwe wê hingê wê weke bibê rastiya wê. Di wê nûqteyê de ew wê bixwe wê têbigihê û wê fahmbikê û wê birhana wê kifşbikê û ew bi wê re ew bigihijê wê rastiya wê. Di wê temenê de wê di rengekê de wê, di dewama wê de wê werênê ser ziman wê, li şahiditiya ya yê din wê pê bawer kirin wê ji aliyekê ve wê çendî li zanina me û azmûnên me re wê di levkirinekê bê û ji aliyekê din ve jî wê, bi wê pêbawerîya wê şahiditiyê bê. Lê di wê nûqteyê de wê bi pîvanên pêbaweriyê ku wê werênê ser ziman wê di rengekê de wê, di rengê ku ew wê bi zanin û azmûnên me re wê lev were jî wê di wê nûqte wê dîsa wê weke ku wê were fahmkirin wê nikaribê wê weke rastiya wê fahmbikê. Tenê levkirin û levhatin wê karibê wê weke rastiya wê fahmbikê û wê ji wê re wê têr bê û an ne têr bê wê di wê temenê de wê weke mijarek ku ew wê di wê temen de wê li wê bipîrsê û wê bixwezê ku ew wê di wê rengê û awayekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di dewama wê de wê zanina ku wê ji şahiditiyê wê were kirin wê bide ber ya bi azmûnê ku wê were girtin. Di wê nûqteyê de wê ya azmûnê û ya şahiditiyê wê di wê nûqteyê de wê du aliyên cihê bin. Di wê temenê de wê mijare kesê ku ew ji azmûnên xwe wê zaninê digirê wê karibê ji ya şahiditiyên wê zêdetir bê û pêbawertir bê. Wê di wê temenê de wê di rengekê de wê ew wê, lêpîrsînekê wê di wê nûqteyê de wê êdî wê di dewama wê de wê bi girêdana têngîna azmûnê ve girêdanî wê di dewama wê de wê bikê ku ew wê werênê ser ziman.

Li gorî Locke wê carna ku wê giraniya şahiditiyê ji ya azmûnê bi birhanên wê xwe bide dîyarkirin ew wê bi wê têngînek 'bêhêr' wê pênasdikê û wê dihênê ser ziman. Hume jî wê di awayekê de wê li ser têngîna bêhêr ku wê werênê ser ziman wê bibêjê ku wê bêhêr wê ber ku wê bi azmûnên me re wê levnekê û wê di nava nakokiyê de bê wê ber ve yekê wê pêwîst bê ku mirov bi wê bawer nekê. Di wê temenê de wê hume wê awayekê wê bi tememî wê derî li fahmkirina bi bêhêran wê bigrê. Lê locke di wê mêylê de ya ku ew wê deriyê vekirî bihêlê. Heta ku

wê li ser wê têngena bêhîte re wê, pêbaweriya incilê wê, li ser wê re wê derxê li pêş.

Lê tevî wê jî wê Locke wê werênê ser ziman ku wê tevî ku wê bêhîte wê bi wê rengê wê bibê jî ew ne di wê rewşê dihizirê ku ew bi wê bawer bikê. Ew bi wê gotina ku 'wê, yekê din wê dema ku ew tişteke bi wê bawer bikê wê ne pêwîst bê ku em bi wê bawer bikin.' Yan jî kesekê din wê weke 'rast' dibêjê wê, bi nerîna yê din wê nikaribê bi wê tenê bi wê sedema ku wê şahidî kiriya bi wê pê bawer bikê.

Wê şahidîtiya kesê din wê weke spekulasyonê ku ew wê li ser rewşa sehê re ku wê were ser ziman wê di wê temenê de wê pênasê bikê. Di wê temenê de wê bi teoriyên spekulatîf û şahidîtiya wê di rengê de wê pêbawer nekê. Di wê temenê de wê di dema xwe de wê di rengê de wê weke ku wê di şopa hizirvan, rewşenbîr û zaneyên dema ronakbiriye de wê bikê ku ew êdî bimeşe. Di dewama wê de wê werênê ser ziman ku em nerînen xwe li ser çavdêrî û bi aqilmeşandina xwe bi wê bisipêrên û wê werênina ser ziman. Locke wê di mijare hizrê de ku wê were kirin wê dema ku ew lê dipirsê wê weke ku me li jor li deverê wê hanî ser ziman wê li ser rewşên weke rengên ku ew wê bi wê werina ser ziman ku ew wê weke wê werina ser ziman re wê werênê sr ziman. Minaq wê, hizrek wê rengê wê karibê wê werênê ser ziman an. Wê awayekê wê weke wê karibê wê werênê ser ziman û an na. Ew wê, dema ku em bahsa rengê dikin wê di wê gotina wê de wê, çawa wê, ew reng wê hebê. Ew wê, di rengê de wê weke aliyekê wê yê ku em dikarin wê di dewama wê de wê bi wê re wê, di rengê de wê bi wê re wê li wê bihizirin û wê karibin wê di şewayekê de wê di dewama wê de wê werênina ser ziman bê. Di wê nûqtîyê de wê ya ku wê hizrek wê di xwe de wê bar bikê û an wê di wê de wê hebê û wê bibê wê, li ser wê lêpîrsîna wê re wê, di wê temenê de wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman. Rengî wê weke mijarek ku ez bixwe jî li hizrê dinerin wê çawa wê di wê de wê, di rengê de wê werê ser ziman wê, weke mijarek ku ew wê bi teybet bê were fahmkirin. Di wê temenê de wê, ev alî wê çendî ku em wê weke bi gotin û reng wê dikin ku wê salix dikin wê gotin wê dervî wê azmûnê û dîmenê di xêve de ê weke bi wê dihê girtin wê weke ku wê di wê de wê nikaribê wê di rengê de wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê bi têngîna xêva xala û an *tabula rasa* wê hinekê wê di wê temenê de jî wê di rengê de wê bi wê re wê karibê wê di awayekê de wê bi wê re wê fahmbikê. Di wê temenê de wê, têkiliya gotinê û wê ya girtî weke di bîrê

de wê, bi wê re wê, li ser wê temenê wê di renekê de wê weke ku wê bi wê re wê, li wê bihizirê û wê werênê ser ziman.

Di mijare tevkiya Locke a li zanin û zanyariya demê

Locke wê mijare zanyariyê wê di renekê de wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew rêgezên wê yên ku mirov wê çawa wê bo wê bigihijê zaninek rast wê bixwezê ku ew ji aliyê xwe ve ew li wê bihizirê. Di wê temenê de ew mijare zaninê wê dema ku ew wê hilde li dest wê, di renekê de wê mijare bûjenê û heyinê wê çawa wê weke wê werênê ser ziman wê li ser wê bisekinê.

Di renekê de ew wê, mijare zaninê wê, di renekê de wê, bi têtînek zaninî a nominali wê li wê bihizirê. Di awayekê de wê dema ku wê bahsa têtîna wî ya zaninê wê bikê wê, di wê temenê de wê têtîha 'cewherê nominal' ku wê were wateya ya di gotinê de wê, di renekê de wê werênê ser ziman.

Di wê nûqtayê de Locke wê bi wê re wê li wê bihizirê ku wê, tiştê ku em wê weke bi navê wê nav dikin em çendi dikarin wê bi navê wê werênina ser ziman û an em dema ku tiştê bi xosletên wê re wê kom dikin û wê bi wê re wê dihênina ser ziman ew wê çendî wê di wê temenê de wê karibê wê werênê ser ziman wê li ser ser wê bisekinê. Minaq weke ku me li jor li deverê bahsa zêr kir û di wê temenê de ku zêr weke komekê wê bi xosletî wê li wê bihizirê wê di wê de wê zer, giran û dikarê were halandin û hwd wê weke aliyên ku wê di wê komê de wê werênê ser ziman.

Lê ji aliyekê din ve jî wê, di mijare fahmkirina wê de wê, di wê koma wê de wê, çawa wê ev têtîliyê bi zêrê wê bi giraniyê, zerbûna wê, û halandinê û hwd re wê bibê wê weke aliyên din ku wê di wê çerçoveyê de wê bi têtîni wê weke ku wê li lê bipirsê. Di wê çerçoveyê de wê, di şewayekê de wê bi wê re wê bixwezê ku ew wê, di renekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Ew xoslet wê weke di renekê de wê di awayekê de wê cewherê zêrê wê biafirênin. Di wê nûqtayê de wê li wê bihizirê.

Di wê nûqtayê de wê mijare cewherê wê, di wê nûqtayê de wê weke têtînek ku wê, di wê çerçoveyê de wê li wê bihizirê û wê lêbipirsê bê. Di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê, di mijare têtîna cewherê de wê çawa wê, di renekê de wê weke aliyekê wê yê giring ku

wê karibê wê li wê bihizirê weke ku wê cewher wê ew xosletên wê yên ku ew bi çav nayêna dîtin û nikaribin werina çavdêrkirin bin wê di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê.

Li ser wê aliyê bûjenî ê dihê salixkirin û yê nayê salixkirin wê bihizirê û wê aliyê salixkirinê wê di gotinê û an bi gotinê wê weke aliyekê çêker wê di rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê weke ku wê bixwezê ku ew wê pênasebikê û wê werênê ser ziman.

Lê ji aliyekê din ve jî wê aliyekê din wê, Locke wê bi bûjenê re wê di wê nûqtayê de wê bi hizirê. Ew jî wê ew bê ku mirov wê karibê di derbarê bûjenê de bi apriorî yê bigihijê zaninek sentetikî bibê û an nebê. Wê, di wê nûqtayê de wê di derbarê cewherê bûjenekê de ku wê bi xosletên wê re wê bigihijê zaninekê û wê derhanînên bi zaninî wê bikê lê ew wê, newê wê wateyê ku wê di awayekê de wê bi wê karibê bigihijê zaninek apriorî a sentetikî.

Lê ev mijare gihiştin û an nekarina gihiştina zanina sentetikî wê weke aliyekê wê ku wê di wê nûqtayê de wê bi zêdeyê wê weke ku wê serê Loecke wê di rengekê de wê meşkul bikê. Minaq wê di wê nûqtayê de ku wê zêr wê zer bê û xosletê zerbûna wê weke bi dahûrkirinekê wê karibê wê fahmbikê. Zêr dihalihê û ew xosletê halandinê wê weke karibê li wê were lêxistin û ew wê weke aliyekê ku wê, weke karibê bi wê re xosletên din wê werênê li holê. Di wê nûqtayê de wê, ev nûqte wê weke nûqtayek ku wê bi aqilê sentetikî wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê lê bipirsê û wê bixwezê ku ew wê, di rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Li gorî nerînek hesan wê dema ku em xosletên dikarê were lêxistin ê halandina zêrê şîrovebikê wê ji wê têgînek weke ya di rengê aqilê sentetikî jî wê karibê di awayekê de wê ji xwe bide biriqandin. Ya ku wê Locke wê di wê nûqtayê de wê weke ku wê li wê bihizirê wê weke ku wê ev nûqte bê. Wê dema ku em xosletê haladinê ê xêrê dizanin em wê çawa dizanin. An jî xosletê lê xistinê wê weke xosletekê ku wê pêşde wê weke nikaribê wê zanibê û ew wê weke xosletekê apriorî jî wê di rengekê de wê weke ji aliyekê ve weke ku wê li wê karibê were lê hizirkirin.

Di dewama wê de wê dikarê wê ji aliyekê wê yê din ve wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare hizirkirinê wê, di wê temenê de wê, xwe di rengekê de wê bide dîyarkirin.

Di dewama wê de wê, bi xosletên bûjenîn diyar ên weke maddî û yên weke ne dîyar ên weke bi derhanînê û an ji wê gihiştinê wê di wê temenê de wê, li wê bihizirê Di xosletekê de wê, karibê wê, di wê temenê de wê

bigihijê xosletekê bûjenî ê dîyar? Minaq weke ku me got wê xosletê zêrê ê zer ku mirov li wê bihizirê wê ew zerbûn wê karibê bi xosletekê bûjenî li wê were lê ghiştin? Wê demê wê di wê de wê weke aliyekê ku wê di wê de wê dema ku wê weke xosletekê zêrê were dîtin de jî wê ew xosletê wê di wê de wê hebê. Minaq wê dema ku em bahsa xosletê haladinê a zêr wê li wê bihizirê ku em bahsa haladinê bikin wê demê wê bi xosletî wê, demê wê di wê de wê bi têgînek bûjenî wê demê wê pêwîstîya hebûnek bûjenî a dîyar wê hebê. Ew xoslet wê ji aliyê xwe ve ku ew li wê hat hizirkirin ew wê karibê weke zêr bê û an tiştêkê din bê kew dihalihê. Wê demê wê di xosletê zêrê ê halandinê de wê, di rengekê de wê di wê de wê weke aliyên wê yên ku ew nayêna dîtin wê bi têgîna halandinê û fêrsa wê ya bi fahmkirinê ku wê li wê were lê ghiştin wê di wê temenê de wê weke ku wê bi wê re wê di awayekê de wê xwediyê rengekê ku mirov wê di dewama wê de wê bi wê re wê fahmbikê.

Ku em empatiyekê bi gotina haladinê re weke ya ku wê dema ku wê weke xosletekê zêr bê em bikin ku ew wê weke di nava koma zêr de wê cih bigrê wê demê em koma halandinê wê tefkirkirin wê di wê de wê çî wê weke halandinê wê ji bîli zêr wê hebê. Di wê nûqteyê de wê demê wê hamû tiştên bi wê rengê ku ew dikarin werina halandin wê weke ku wê di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê wê yê din ku em dikarin wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirin û wê werênina ser ziman.

Wê demê em bi wê mantiqê em digihijina têgînek din ku em di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê li wê bihizirin û wê di dewama wê de wê fahmbikin. Her xoslet wê ji aliyekê din ve jî wê weke di çerçoveya xwe de wê xwediyê tamiyekê bê ku ew çendî weke xosletekê tiştêkê ku ew di rengekê de ew hebê jî. Minaq wê weke bi xosletê zêr ê halandinê ku wê di wê koma haladinê de wê piştî wê ji bili zêr wê gelek tiştên din weke hesin û hwd ku wê, karibin cihê weke elementên ku ew dihên halandin wê karibê kifşbikê û wê werênê ser ziman. Di wê nûqteyê de wê dema ku me hesin jî wê bi xosletên wê re wê hanî ser ziman wê demê wê di koma wê de wê çî wê hebê. Minaq wê di ku em hesin weke komekê wê werênina ser ziman wê, rengê wê, weke reş bê, bûjenên weke karbonê û silisyumê û hwd wê hebin. Minaq wê xosletê hesin ê rijandinê wê di wê de ku wê weke hebê wê demê wê dema ku em xosleta rijandinê wê bi komekê wê salixbikin wê çî wê weke yên werina rijandin wê di wê komê de wê karibin werina bi cihkirin? Di wê temenê de wê ev wê weke aliyên wê yên ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê.

Di wê nûqtayê de wê çî wê weke zanina zanyarî bê û wê di wê nûqtayê de wê li ser wê rewşa girêdanî a weke bi xosletî wê di dewama hev de ku wê bibê û wê her tiştek wê weke bi yê din re wê têkiliyek wê hebê wê çawa wê me bigihijênê zanina zanyarî wê li wê bihizirê. Di awayekê din de jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê dema ku em ji wê aliyê ve wê li wê dihizirin wê xosletê wê zaninê ku wê dema ku wê salixbikê wê weke bi têngîna girêdanên navê ku wê di rengekê de wê weke salixbikê wê hinekê din wê di rengekê de wê fahmdikê. Di wê temenê de wê, her rewşa bûjenî wê weke dawî û an destpêka girêdanekê wê xwe di wê temenê de wê di dîmenekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Di wê nûqtayê de wê ev rengê hizirkirinê wê direngê de wê Locke wê di mejiyê xwe de wê bikê nava wê rewşa bi gûman de jî ku mirov wê nikaribê bigihijê zanina zanyarî. Di wê temenê de wê di rengekê de wê di şewayekê de wê bi wê re wê di reng û awayekê de wê weke ku wê li wê bihizirê. Li gorî nerîna Locke wê idiyayek wê di miajre azmûnê ku wê zêde li ser hevkirina wê û pêdendiya (stability) wê de wê, hindik a zêde wê weke bi wê bi derfet bê. Di rengekê weke ku em salixbikin wê weke di temenê ku wê bê gotin ku A ku ew çendî B bê wê, ku ew çendî zêde were dîtin jî di rewşek de wê hebûna A ku ew B'ê bê wê weke bi derfetekê bê re wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê weke ku me bi xosletê zêrê re wê hanî ser ziman ku wê çawa ku wê weke ku wê dema ku wê zêr wê bi xosletê lêxistinê bê wê demê wê hemû zêrên ku e çavdêr nakin jî wê bi awayekê mihtemel wê xwediyê wê xosletê lê xistinê bin. An jî wê karibin werina lê xistin. Di wê temenê de wê demê di derbarê yên ku em çavdêr nakin de jî ku em karibin bigihijina derhanînên empirîkî wê di rengekê de wê bi wê re wê bixwezê ku ew wê bikirpênê.

Çavkani:

- * Baird, Forrest E.; Walter Kaufmann (2008). *From Plato to Derrida*. Upper Saddle River, New Jersey: Pearson Prentice Hall
- *Scheibe, Erhard. (2001). *Between rationalism and empiricism : selected papers in the philosophy of physics*. Springer.
- *Shelley, M. (2006). Empiricism. In F. English (Ed.), *Encyclopedia of educational leadership and administration*. (pp. 338–39). Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc
- *Macmillan Encyclopedia of Philosophy (1969), "George Berkeley", vol. 1, p. 150-297
- *Bolender, John (1998), "Factual Phenomenalism: A Supervenience Theory", *Sorites*, no. 9, pp. 12–31
- *Rock, Irvin (1983), *The Logic of Perception*, MIT Press, Cambridge,
- *Achinstein, Peter, and Barker, Stephen F. (1969), *The Legacy of Logical Positivism: Studies in the Philosophy of Science*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, MD
- *Dunn, John (1969), *The Political Thought of John Locke: A Historical Account of the Argument of the 'Two Treatises of Government'*, Cambridge, UK: Cambridge University Press,
- *Locke, John (1690), *Two Treatises on Government: A Translation into Modern English*, Industrial Systems Research
- *Locke, John (1691), *Some Considerations on the consequences of the Lowering of Interest and the Raising of the Value of Money*, Marxists, archived from the original on 24 March 2015,
- *Locke, John (1690). "Book IV, Chapter XVII: Of Reason". *An Essay Concerning Human Understanding*. Archived from the original on 3 March 2016. Retrieved 12 March 2015
- *Milton, John R. (2008) [2004]. "Locke, John (1632–1704)". *Oxford Dictionary of National Biography* (online ed.). Oxford University Press.
- *Locke, John (1690). *Two Treatises of Government*. New York: Hafner Publishing Company
- *Seigel, Jerrold (2005). *The Idea of the Self: Thought and Experience in Western Europe since the Seventeenth Century*. Cambridge: Cambridge University Press.

- *Wright, Edmund, ed. (2006). The Desk Encyclopedia of World History. New York: Oxford University Press. p.290- 374
- *Harrison, John; Laslett, Peter (1971). The Library of John Locke. Oxford: Clarendon Press
- *Locke, John. [1664] 1990. Questions Concerning the Law of Nature (definitive Latin text), translated by R. Horwitz, et al. Ithaca: Cornell University Press.
- *Tully, James, (1980). A Discourse on Property : John Locke and his Adversaries. Cambridge Uni. Press
- *Zuckert, Michael, Launching Liberalism: On Lockean Political Philosophy. Lawrence: University Press of Kansas.
- *Huemer, Michael (2002). Epistemology: contemporary readings. London: Routledge
- *Spellman, W.M. (1997). John Locke,. Basingstoke: MacMillan
- *DeLue, Steven M. (1997). Political thinking, political theory, and civil society,. Boston: Allyn and Bacon

• **Abdusamet Yigit, kurdistan, cizirabota, 2018**